AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

INSTYTUT NAUK HUMANISTYCZNYCH

# PEDAGOGICZNA MISJA KADRY OFICERSKIEJ W PROCESIE KSZTAŁTOWANIA POTENCJAŁU OBRONNEGO PAŃSTWA

(Część teoretyczna)

Biblioteka Główna
Akademii Sztuki Wojennej
57981
09-057981-000-0

BIBLIOTEKA GŁÓWNA - ARCHIWUM
Nr ewid.

57981

WARSZAWA 2005

**AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ**

**INSTYTUT NAUK HUMANISTYCZNYCH**

BIBLIOTEKA GŁÓWNA - ARCHIWUM
Akademii Obrony Narodowej
Nr 57981

# PEDAGOGICZNA MISJA KADRY OFICERSKIEJ W PROCESIE KSZTAŁTOWANIA POTENCJAŁU OBRONNEGO PAŃSTWA

**(CZĘŚĆ TEORETYCZNA)**

Kierownik tematu badawczego
płk dr hab. Stanisław Jarmoszko

**Warszawa 2005**

**AUTORZY OPRACOWANIA:**

płk dr hab. Stanisław JARMOSZKO – wstęp, rozdział III, zakończenie;
ppłk dr Zenon NOWAKOWSKI, por. mgr Robert PAWLICKI – rozdział I;
ppłk dr Andrzej RACZKOWSKI – rozdział II;
ppłk dr Stefan ŚLUSARCZYK – rozdział IV.

**RECENZENT**

prof. dr hab. Ryszard STĘPIEŃ

**Spis treści**

**WSTĘP** ..... 5

**Rozdział I. POTENCJAŁ OBRONNY PAŃSTWA I JEGO EDUKACYJNE UWARUNKOWANIA** ..... 8

1.1. Wybrane sposoby rozumienia obronności kraju w teorii i praktyce problemu ..... 8
1.2. System obronności państwa i jego główne składowe ..... 15
1.3. Determinanty i wyznaczniki potencjału obronnego państwa ..... 26
1.4. Edukacyjne uwarunkowania potencjału obronnego ..... 40

**Rozdział II. EDUKACJA OBRONNA SPOŁECZEŃSTWA JAKO PŁASZCZYZNA KSZTAŁTOWANIA POTENCJAŁU OBRONNEGO PAŃSTWA** ..... 48

2.1. Edukacja obronna, edukacja dla bezpieczeństwa ..... 48
2.2. Cele, zadania i struktura edukacji obronnej społeczeństwa ..... 50
*2.2.1. Kierowanie edukacją dla bezpieczeństwa* ..... 53
*2.2.2. Edukacja kadr kierowniczych administracji państwowej i samorządowej* ..... 55
*2.2.3. Edukacja młodzieży w systemie edukacji narodowej* ..... 57
*2.2.4. Edukacja dla bezpieczeństwa w siłach zbrojnych* ..... 60
*2.2.5. Edukacja w systemie Obrony Terytorialnej* ..... 65
*2.2.6. Edukacja realizowana przez resort spraw wewnętrznych i administracji* ..... 65
*2.2.7. Edukacja w systemie Powszechnej Samoobrony* ..... 67
*2.2.8. Rola stowarzyszeń i organizacji społecznych w systemie edukacji dla bezpieczeństwa* ..... 70
*2.2.9. Działalność masmediów w zakresie edukacji dla bezpieczeństwa* ..... 72
2.3. Perspektywy rozwoju edukacji dla bezpieczeństwa ..... 74
2.4. Oficerowie a system edukacji dla bezpieczeństwa – aspekty prawne ..... 81

**Rozdział III. MIEJSCE I ROLA OFICERÓW SŁUŻBY CZYNNEJ W PROCESIE KSZTAŁTOWANIA POZAMATERIALNYCH ELEMENTÓW POTENCJAŁU OBRONNEGO PAŃSTWA** ..... 84

3.1. Role społeczno-zawodowe oficerów ..... 84
*3.1.1. Oficer jako konceptualista systemu obrony narodowej, znawca sztuki wojennej, ekspert od spraw militarnych* ..... 86
*3.1.2. Oficer jako inżynier – znawca techniki wojskowej* ..... 87
*3.1.3. Oficer jako nauczyciel rzemiosła wojskowego* ..... 87
*3.1.4. Oficer jako wychowawca żołnierzy* ..... 88
*3.1.5. Oficer jako dowódca w działaniach wojskowych* ..... 89
*3.1.6. Oficer jako obywatel, członek społeczności* ..... 89
3.2. Oficer jako animator edukacji obronnej społeczeństwa ..... 93
*3.2.1. W wymiarze wojskowym* ..... 95
*3.2.2. W wymiarze pozawojskowym* ..... 96

3.3. Mechanizmy pedagogicznego oddziaływania oficerów w procesie kreowania potencjału obronnego państwa ... 98
*3.3.1. W płaszczyźnie dydaktycznej* ... 99
*3.3.2. W płaszczyźnie wychowawczej* ... 102
*3.3.3. W płaszczyźnie socjalizacyjnej* ... 104
3.4. Pozamaterialne elementy potencjału obronnego – rezultaty pedagogicznej działalności oficerów ... 105
*3.4.1. Świadomość obronna* ... 106
*3.4.2. Kompetencje obronne* ... 110
*3.4.3. Morale obronne* ... 113

**Rozdział IV. OFICEROWIE REZERWY A PROCES UMACNIANIA OBRONNOŚCI PAŃSTWA** ... 118

4.1. Główne założenia, cele i kierunki działań organizacji oficerów rezerwy ... 118
*4.1.1. Klub Generałów Wojska Polskiego* ... 122
*4.1.2. Liga Obrony Kraju* ... 123
*4.1.3. Związek Byłych Żołnierzy Zawodowych i Oficerów Rezerwy WP* ... 124
*4.1.4. Towarzystwo Wiedzy Obronnej* ... 125
*4.1.5. Związek Oficerów Służby Stałej II RP* ... 127
*4.1.6. Związek Polskich Spadochroniarzy* ... 128
*4.1.7. Związek Żołnierzy Ludowego Wojska Polskiego* ... 129
*4.1.8. Stowarzyszenie Seniorów Lotnictwa Wojskowego RP* ... 129
*4.1.9. Stowarzyszenie Oficerów Rezerwy WP* ... 131
*4.1.10. Stowarzyszenie Tradycji Polskiego Oręża* ... 131
*4.1.11. Wielkopolskie Stowarzyszenie Aktywnych Rezerwistów* ... 133
*4.1.12. Pomorskie Stowarzyszenie Pilotów Wojskowych* ... 134
*4.1.13. Stowarzyszenie Kombatantów Misji Pokojowych ONZ* ... 135
*4.1.14. Stowarzyszenie Oficerów Rezerwy 34 PLM i Sympatyków Lotnictwa* ... 136
*4.1.15. Polski Klub Kawaleryjski* ... 136
*4.1.16. Stowarzyszenie Saperów Polskich* ... 137
*4.1.17. Związek Strzelecki „Strzelec" Organizacja Społeczno-Wychowawcza* ... 139
*4.1.18. Stowarzyszenie Bractwo Strzeleckie "SALWA"* ... 141
*4.1.19. Fundacja Byłych Żołnierzy Jednostek Specjalnych „GROM"* ... 142
*4.1.20. Fundacja Pomocy Weteranom Ludowego Wojska Polskiego* ... 143
*4.1.21. Fundacja Centrum Promocji i Rozwoju Lotnictwa Prywatnego w Polsce "Polskie Skrzydła"* ... 144
4.2. Pedagogiczna i popularyzatorska misja oficerów rezerwy w procesie umacniania obronności państwa ... 145

**Zakończenie** ... 148

**Bibliografia** ... 150

**Załączniki (ankiety „O", „C", „R", tezy wywiadu)** ... 160

## WSTĘP

Obronna funkcja państwa – jako dobra ogólnego – nakłada na obywateli obowiązek troski o jego potencjał i siłę obronną. Państwo powinno być przygotowane do obrony w każdej sytuacji i w każdym czasie. Powinno zatem dysponować niezbędnym potencjałem, pozostającym w stałej gotowości do jego uruchomienia. Aby potencjał ten, jako stała dyspozycja państwa do obrony, mógł właściwie zaistnieć i spełnić przypisywane mu funkcje społeczne niezbędne są stałe zabiegi nad jego kreowaniem, utrzymaniem i zarządzaniem. Szczególną rolę w tym procesie odgrywają – obok właściwych władz państwowych i terenowych – oficerowie sił zbrojnych, jako kategoria profesjonalnie ukierunkowana na kreowanie i sterowanie potencjałem obronnym.

Oficerowie, jako najważniejsza grupa społeczno-zawodowa wojska, są stosunkowo często przedmiotem dociekań badawczych w różnych aspektach – historycznym, socjologicznym, psychologicznym, pedagogicznym itp. Przykładem mogą służyć książki i opracowania wykonane w ostatnich latach, jak: *Tradycje i współczesność etosu oficera Wojska Polskiego* (Warszawa 1997) pod redakcją M. Adamkiewicza, *Przywództwo w dowodzeniu wojskami. Oficer* (Warszawa 1997) B. Szulca, *Osobowość oficera dowódcy wojskowego* (Płock 1999) A. Wielgus, *Antropologiczne i aksjologiczne aspekty edukacji oficerów* (Warszawa 2000) J. Groskrejca, dwie publikacje – *Oficerowie armii europejskich. Szkic socjologiczny* (Warszawa 1996) oraz *Oficerowie Wojska Polskiego przełomu wieków* (Toruń 2001) S. Jarmoszko, *Oficerowie Wojska Polskiego w okresie przemian społecznej struktury i wojska. Studium socjologiczne* (Wrocław 2002) J. Maciejewskiego, *Oficerowie XXI wieku* (Warszawa 2003) Cz. Dęgi. Obejmują one najczęściej ogólną – historyczno-socjologiczną analizę tego zawodu i grupy społecznej zarazem. Podejmowane są również próby konkretyzacji specyfiki osobowości oficera i jego podstawowych funkcji społecznych (w tym również pedagogicznych).

Przedmiotem dociekań naukowych są także problemy przygotowania zawodowego oficerów, o czym m.in. traktują następujące publikacje: *Dowódcze i wychowawcze przygotowanie w systemie obronnym państwa* (Warszawa 1995) J. Kunikowskiego, materiały pokonferencyjne *Oficer, dowódca, wychowawca* (Warszawa 1996), czy dwie pozycje pod redakcją R. Stępnia *Problemy współczesnej pedagogiki* (Warszawa 1999) oraz *Edukacja w wyższych szkołach wojskowych* (Warszawa 2002) itp.

W prowadzonych rozważaniach nie dotyka się wszakże *expressis verbis* takiego oto problemu – jak pedagogiczna aktywność oficerów przekłada się na siłę obronną państwa. Naukowa penetracja tego obszaru stałaby się znaczącym dopełnieniem tej problematyki. To stało się bezpośrednią inspiracją podjęcia badań na temat: ***Pedagogiczna misja kadry oficerskiej w procesie kształtowania potencjału obronnego państwa***. Ich zasadniczym celem jest diagnoza i naukowa deskrypcja miejsca i roli oficerów (służby czynnej i rezerwy) w kształtowaniu pozamaterialnych (duchowych i kompetencyjnych) składowych potencjału obronnego państwa, a także ukazanie roli pedagogiki – jako dyscypliny naukowej i sztuki praktycznej zarazem – w kreowaniu podstaw bezpieczeństwa państwa.

Konstruując metodologiczne ramy realizacji przyjętego tematu sformułowany został następujący **główny problem badawczy:** ***Jaka jest istota pedagogicznego wpływu kadry oficerskiej na proces kształtowania potencjału obronnego państwa?*** W toku dalszych zabiegów analityczno-koncepcyjnych został on zoperacjonalizowany w postaci następujących **problemów szczegółowych:**

- Jakie obszary potencjału obronnego państwa składają się na jego sferę pozamaterialną, kreowaną w procesie oddziaływania pedagogicznego?
- Jakie są mechanizmy pedagogicznego oddziaływania oficerów w procesie kreowania potencjału obronnego państwa:
  - w płaszczyźnie dydaktycznej?
  - w płaszczyźnie wychowawczej?
  - w płaszczyźnie socjalizacyjnej?
- Na czym polega specyfika oddziaływania – w zarysowanym obszarze – oficerów służby czynnej i oficerów rezerwy?

W celu naukowego rozwiązania przyjętych problemów zastosowano **analizę treści** – jako metodę teoretyczną (w tym wtórne analizy wyników badań) oraz **badanie dokumentów, badania ankietowe** oraz **wywiady** – jako metody empiryczne. Do przeprowadzenia badań empirycznych skonstruowane zostały niezbędne narzędzia badawcze – trzy wersje kwestionariuszy ankiet (dla oficerów służby czynnej, oficerów rezerwy i osób cywilnych) oraz kwestionariusz wywiadu dla przedstawicieli władz zrzeszeń oficerów rezerwy.

Niniejsze opracowanie jest sprawozdaniem z pierwszego etapu prac nad realizacją danego tematu badawczego, obejmującym podstawy teoretyczne, wprowadzające w istotę problemu, oraz skonstruowane narzędzia badawcze (w załączniku). Treść pracy ujęta została w cztery rozdziały merytoryczne. Rozdział pierwszy poświęcony został teoretycznej precyzacji pojęcia „potencjał obronny państwa" i charakterystyce jego uwarunkowań. W rozdziale drugim dokonano analizy edukacji obronnej jako płaszczyzny kształtowania potencjału obronnego. Przedstawiony został zarys systemu, charakterystyka procesu edukacji oraz projektowane kierunki jej rozwoju.

Miejsce i rolę oficerów służby czynnej w procesie kształtowania pozamaterialnej sfery potencjału obronnego omówiono w rozdziale trzecim. Zarysowane tu zostały zasadnicze mechanizmy tego procesu i scharakteryzowane jego rezultaty – produkt finalny w postaci świadomości obronnej, kompetencji obronnych i morale obronnego. Natomiast rozdział czwarty poświęcony został działalności oficerów rezerwy w procesie umacniania obronności państwa. Dokonana została analiza założeń programowych organizacji oficerów rezerwy i wstępna ocena ich działalności.

## Rozdział I

# POTENCJAŁ OBRONNY PAŃSTWA I JEGO EDUKACYJNE UWARUNKOWANIA

### 1.1. Wybrane sposoby rozumienia obronności kraju w teorii i praktyce problemu

Globalne wyzwania wymuszają permanentny proces transformacji w różnych wymiarach, sferach i dziedzinach życia społecznego, w tym również w obszarze działań związanych z obronnością kraju.

Zauważmy, że obronność to „jedna z podstawowych dziedzin działalności państwa, mająca na celu przeciwdziałanie wszelkiego rodzaju zagrożeniom"[1]. W dużym uproszczeniu można również przyjąć, że obronność to swoista właściwość podmiotu – systemu, rozpatrywanych w dwóch wymiarach: personalnym bądź też strukturalnym, oraz podejmowanych przez ten podmiot działań, służących zapewnieniu jego bezpieczeństwa[2].

Rozpatrując pojęcie obronności kraju w wymiarze strukturalnym odnosimy się do podstawowych struktur organizacyjnych i systemów, takich na przykład jak: rodzina, szkoła, zakład pracy, czy też szerzej – państwo, ojczyzna – zarówno ta w skali mikro, rozumiana jako miejscowość czy region, jak i w skali makro, ujmowana jako kraj ojczysty; czy też jeszcze w szerszym znaczeniu, jak Zjednoczona Europa. W tym znaczeniu obronność można traktować jako swoisty rodzaj układu odpornościowego, sprzyjającego zarówno właściwym, zharmonizowanym procesom rozwojowym wewnątrz danego podmiotu, jak i w jego relacjach z bliższym i dalszym otoczeniem. Dzięki temu między innymi dany podmiot charakteryzuje się względnie dobrym samopoczuciem, wynikającym z poczucia bezpieczeństwa i siły[3].

W wymiarze strukturalnym „obronność kraju" definiuje J. Szczepański. Według tego autora obronność kraju jest to „taki stan systemu obronnego państwa oraz

---

[1]/ *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 2002, s.48.

[2]/ M. Cieślarczyk, *Przyczynek do rozważań o bezpieczeństwie, obronności i edukacji obronnej,* [w:] L. Łukasik /red./, 'Budowa nowego systemu edukacji obronnej młodzieży', Warszawa 1999, s.117.

[3]/ Ibidem, s.118.

taki stan świadomości jego obywateli, które razem wzięte pozwalają na skuteczną obronę wszystkich interesów narodu, we wszystkich wymiarach, gdzie może nastąpić ich zagrożenie"[4]. Natomiast A. Woyda określa obronność państwa jako „zdolność do obrony wszystkich interesów państwa wszelkimi dostępnymi środkami wszędzie tam, gdzie nastąpi ich zagrożenie"[5].

Do wymiaru podmiotowego w skali makro odnoszą się zaś definicje przedstawione przez K. Sobczaka i B. Ratusia. Dla K. Sobczaka obronność, to „zespół przedsięwzięć ideowych, społecznych, politycznych i militarnych podejmowanych przez państwo przy czynnym udziale całego społeczeństwa"[6]. B. Ratuś dowodzi natomiast, że „obronność kraju jest funkcją potencjału ekonomicznego, zwartości moralno-politycznej społeczeństwa, niezawodności sojuszu i współpracy międzynarodowej, siły państwa"[7].

Analiza literatury wskazuje, że autorzy zajmujący się penetracją naukową problematyki dotyczącej obronności kraju utożsamiają to pojęcie z określeniem „obrona narodowa"[8]. W takim rozumieniu obrona narodowa oznacza „dziedzinę bezpieczeństwa obejmującą wykorzystanie całego potencjału państwa (tak militarnego, jak i niemilitarnego) do przeciwdziałania szczególnym zagrożeniom, jakimi są zewnętrzne zagrożenia polityczno–militarne, w tym kryzysowe i wojenne"[9]. Zwolennikiem takiego podejścia jest między innymi S. Koziej, który jednak częściej używa terminu obronność. Według niego utożsamianie omawianego terminu z obroną narodową ma raczej przyczynę bardziej praktyczną aniżeli teoretyczną[10].

Wśród autorów podejmujących zagadnienia obrony narodowej rysuje się odmienność poglądów, odnosząca się przede wszystkim do preferowania przez jednych - silnych związków z NATO oraz faworyzowania przez drugich - możliwości i

---

[4]/ J. Szczepański, *Nauka o obronności,* Warszawa 1970, s.18.

[5]/ A. Woyda, *System obrony państwa,* Warszawa 1973, s.8.

[6]/ Por. K. Sobczak, *Polityczno-społeczne aspekty obronności PRL,* Warszawa 1974, s.69.

[7]/ B. Ratuś /red./, *Problemy obywatelskiego, patriotycznego i internacjonalistycznego wychowania społeczeństwa,* Warszawa 1978, s.144.

[8]/ Zob. m. in. B. Balcerowicz, *Wybrane problemy obronności państwa,* Warszawa 1996; W. Łepkowski, L. Mucha, *Bezpieczeństwo narodowe a walki niezbrojne,* Warszawa 1991; J. Zubek, J. Wojnarowski, *Gotowość obronna państwa w systemie bezpieczeństwa narodowego,* Warszawa 2000.

[9]/ *Strategia bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej,* przyjęta na posiedzeniu Rady Ministrów w dniu 22 lipca 2003r.

[10]/ Zob. S. Koziej, *Strategia i potencjał obronny Polski w warunkach członkostwa w NATO,* Warszawa 2001.

potrzeby zapewnienia samodzielności obronnej Polski. Zauważalna jest jednak zgodność znawców problemu co do rozszerzania się pojęcia i zakresu obrony narodowej (obronności). Potwierdzają to zróżnicowane podejścia do interesującej nas problematyki, spośród których pierwsze opiera się na założeniu, że obrona narodowa wiąże się z przeciwdziałaniem wszelkim zagrożeniom zewnętrznym państwa, drugie wskazuje na zagrożenia natury militarnej, a trzecie - na zagrożenia bezpieczeństwa narodowego, tak w aspekcie zewnętrznym, jak i wewnętrznym[11].

Pomimo znacznego dorobku nauk wojskowych trudno doszukać się opracowania traktującego kwestie obrony narodowej w ujęciu całościowym (holistycznym), dotyczy to zarówno obrony narodowej utożsamianej z obronnością państwa, jak i traktowanej znacznie szerzej, a więc pogłębionej o wewnętrzne aspekty bezpieczeństwa narodowego. Jak pisze W. Kitler obrona narodowa jest pojęciem, które można rozpatrywać na różny sposób. Stanowi szczególną organizacyjną postać przygotowania państwa (i jego poszczególnych podmiotów) do przeciwstawienia się wyzwaniom i zagrożeniom żywotnych interesów bezpieczeństwa narodowego, a co za tym idzie może być postrzegana wielowymiarowo[12].

Jest więc pojęciem logicznym i normatywnym. Stanowi kategorię językową, którą wielu się posługuje i za pomocą której można dokonywać opisu podobnego zjawiska dla wszystkich państw. Ma też swoją właściwość prawną, jest bowiem systemem opisanym za pomocą zbioru przepisów prawa państwowego określającego jego stosunki wewnętrzne i zewnętrzne.

Obrona narodowa ma swoją wartość psychospołeczną. Oznacza to, że jej treść stanowi wynik określonych procesów psychospołecznych, polegających na tym, że przeżycia psychiczne ludzi wiążą się z nadzieją, iż stanowi dla nich sposób na zabezpieczenie znaczącej części potrzeb bezpieczeństwa, a gdy zajdzie taka potrzeba będzie w stanie przewartościować się na rzecz radzenia sobie z nowymi wyzwaniami i zagrożeniami[13].

---

[11]/ W. Kitler, *Obrona narodowa III RP. Pojęcie. Organizacja. System,* rozprawa habilitacyjna, Warszawa 2002, s.10.

[12]/ Ibidem, s.60.

[13]/ Zob. M. Cieślarczyk, *Psychospołeczne i organizacyjne elementy bezpieczeństwa i obronności,* rozprawa habilitacyjna, Warszawa 1997, s. 182-224.

Biorąc pod uwagę fakt, iż obrona narodowa jest organizacją tworzoną przez ludzi i dla ludzi dla realizacji wspólnych wartości[14] i zbioru celów, niezależnych od interesów poszczególnych członków społeczności, może być ona także rozpatrywana z aksjologicznego punktu widzenia. Wspólne wartości i cele podlegają wartościowaniu, co oznacza, że dokonywane są oceny danego stanu obrony narodowej, wyrażane przez określone podmioty, jakimi są poszczególni ludzie i grupy ludzi, z grupą państwową włącznie. Wartości bowiem, do których zmierza obrona, wpływają bezpośrednio lub pośrednio na sytuację ludzi i całego państwa, na ich zachowania i wybory, których dokonują w toku działań indywidualnych i zbiorowych.

Według W. Kitlera obrona narodowa jest również kategorią socjologiczną. Występują w niej więzi i relacje łączące ludzi w swoistą organizację opartą na historycznym doświadczeniu. Wspomniane więzi i relacje określają porządek wewnętrzny organizacji oraz związki z otoczeniem. Pojawiają się tutaj dwa rodzaje więzi. Pierwszy typ to więzi natury hierarchicznej, będące naturalną konsekwencją przymusowej istoty państwa. Drugi natomiast, to relacje o charakterze dobrowolnym, wyrażające się chęcią wspólnego działania na rzecz realizacji wartości i celów nadrzędnych. Szczególnego znaczenia nabiera tutaj aspekt historyczności obrony narodowej. Cechują ją bowiem doświadczenia historyczne, których dostrzeganie stanowi podstawę rzetelnego wartościowania tego zjawiska społecznego.

Osiąganie wspólnych wartości i celów w zakresie obrony narodowej prowadzi do oceny jej formalnej konstrukcji, czyli do oceny realnych, jak i konceptualnych jej składników, a więc: cech i zbiorów cech (stanów rzeczy), zmiany tych cech (procesy), rezultatów stanów rzeczy i ich zmian oraz relacji i oddziaływań zachodzących między rzeczami, ludźmi i procesami. Oceniana jest zatem organizacja, jaką jest obrona narodowa oraz jej zdolność i gotowość do realizacji narzucanych wartości[15].

Wspomniany powyżej autor określa trzy sposoby podejścia do organizacji obrony narodowej: klasyczny, przejściowy oraz rozwojowy[16]. Wynikają one zarówno z teorii problemu, jak i praktycznej działalności poszczególnych państw.

---

[14]/ L. Krzyżanowski, *Podstawy nauk o organizacji i zarządzaniu,* Warszawa 1994, s.138.
[15]/ W. Kitler, *Obrona narodowa...,* op. cit., s.61.
[16]/ Ibidem, s.61-64.

Klasyczny sposób ujmowania obrony narodowej jest wynikiem tradycyjnego podejścia do omawianej problematyki. U jego podstaw leży dominacja zagrożeń militarnych, a co za tym idzie, dominująca rola sił zbrojnych i usługowa zaplecza pozamilitarnego. W tak rozumianej obronie narodowej zagrożenie bezpieczeństwa państwa ma zawsze charakter militarny, w związku z powyższym przeciwdziałanie mu ma również charakter zbrojny. Rola sektora cywilnego w takiej sytuacji ogranicza się do zadań usługowych na rzecz sił zbrojnych i formacji militarnych lub do wypełniania humanitarnych zadań z zakresu obrony cywilnej.

Podejście do obrony narodowej w sposób przejściowy polega na dostrzeżeniu nowego, wielowariantowego kształtu zagrożeń, a w konsekwencji na rozszerzaniu zakresu obrony narodowej i zmianie w metodologii podejścia do tej dziedziny działalności państwa. Obrona narodowa w takim podejściu wynika ściśle z dorobku NATO w tej dziedzinie, a także powiązań poszczególnych państw, również tych, nie będących członkami sojuszu. W takim podejściu obronę narodową dzieli się dychotomicznie.

Sposób pierwszy polega na wyróżnieniu elementów z kierowania obroną narodową, obrony militarnej oraz obrony cywilnej (niemilitarnej). Obrona militarna w takim ujęciu oznacza wszelkie możliwe użycie sił zbrojnych do działania w obliczu różnorodnych zagrożeń bezpieczeństwa narodowego. Obrona cywilna (niemilitarna) zaś obejmuje: obronę w dziedzinie ekonomicznej, ochronę ludności, obronę informacyjną, bezpieczeństwo i porządek publiczny, obronę porządku konstytucyjnego, obronę w dziedzinie rolnictwa, łączności i wiele innych postaci obrony niemilitarnej – odpowiadającej w zasadzie działom administracji rządowej.

Drugi sposób prowadzi do wyróżniania podziału systemu obronnego na obronę militarną, obronę cywilną oraz obronę gospodarczą. W tym przypadku poza kwestiami kierowania i obrony militarnej, różnica w stosunku do sposobu pierwszego, polega na zebraniu w jedną całość kwestii ochrony ludności, porządku i bezpieczeństwa publicznego, ochrony granicy i zapewnienia funkcjonowania organów władzy i instytucji użyteczności publicznej pod nazwą obrony cywilnej (niemilitarnej). Obrona gospodarcza dotyczy natomiast kwestii zapewnienia bezpieczeństwa

państwa pod względem ekonomicznym, z położeniem szczególnego nacisku na rezerwy i zapasy oraz jak największą samodzielność gospodarczą państwa.

Rozwojowe podejście do definiowania obrony narodowej wynika z przyjęcia dorobku różnych dziedzin nauki na temat postrzegania istoty obrony narodowej w szerokim kontekście - jako zbioru funkcji państwa z zakresu bezpieczeństwa narodowego, które służą realizacji jego żywotnych interesów w tej materii, przy użyciu wszelkich dostępnych środków i narzędzi polityki bezpieczeństwa państwa. W takim ujęciu obrona narodowa składa się z następujących elementów: nadrzędnego podsystemu kierowania obroną narodową oraz podsystemu wykonawczego[17], w którym wyróżnia się podsystemy funkcjonalne (kierowania i wykonawczy) na rzecz realizacji określonych względnie stałych funkcji.

Po raz pierwszy zmienione podejście do problemu obrony narodowej, utożsamianej z obronnością państwa, zaprezentowano w nowatorskiej definicji opracowanej przez środowisko naukowe Akademii Obrony Narodowej. W myśl nowego ujęcia obrona narodowa oznacza: „całokształt sił i środków (instytucji) społeczeństwa (narodu) oraz ich poczynania związane z przeciwdziałaniem zagrożeniom godzącym w interes narodowy"[18]. W okresie późniejszym rozwinięto interpretację interesującej nas kategorii, z której wynika, że obrona narodowa to „działalność mająca na celu odpowiednie przygotowanie i wykorzystanie sił i środków będących w dyspozycji państwa dla przeciwdziałania wszelkiego rodzaju zagrożeniom zewnętrznym i wewnętrznym godzącym w interes narodowy"[19].

Reasumując rozważania dotyczące określenia i zdefiniowania istoty obrony narodowej można odwołać się do sformułowania zaproponowanego przez cytowanego już W. Kitlera. Zgodnie z poglądami tego autora obrona narodowa jest szczególną formą (dziedziną) aktywności państwa w obszarze bezpieczeństwa narodowego, która przesądza o trwałości państwa i społeczeństwa w obliczu różnorodnych (zewnętrznych i wewnętrznych) wyzwań i zagrożeń jego bezpieczeństwa. Obrona narodowa stanowi również sumę wszystkich cywilnych i wojskowych poczynań

---

[17]/ W. Kitler, *Obrona narodowa, Konieczność nowego podejścia,* [w:] „Myśl Wojskowa" 1997 nr 4, s.23.

[18]/ *Słownik podstawowych terminów dotyczących bezpieczeństwa państwa,* Warszawa 1994, s.15.

[19]/ *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 2002, s.46.

państwa, z aktywnością natury międzynarodowej włącznie, na rzecz ochrony i obrony interesów życiowych z zakresu bezpieczeństwa narodowego. Ponadto obrona narodowa stanowi skoordynowany wewnętrznie zbiór elementów realizujących funkcje kierowania (polityczne i administracyjne) i wykonawcze (militarne i niemilitarne – cywilne), określony relacjami (sprzężeniami) i połączony wspólną misją ochrony i obrony życiowych interesów bezpieczeństwa narodowego[20].

W interesującym nas obszarze penetracji naukowej rozstrzygnięcia wymaga także kwestia zależności pomiędzy rozważaniami teoretycznymi a działaniami praktycznymi w sferze obronności i bezpieczeństwa. Jak zauważa M. Cieślarczyk, w teorii dotyczącej szeroko rozumianej obronności ostatnie lata przyniosły znaczny dorobek. Jednak jeżeli chodzi o przełożenie założeń teoretycznych na konkretne działania służące umacnianiu obronności, to powstaje w tym miejscu luka pionowa (rys.1.1.).

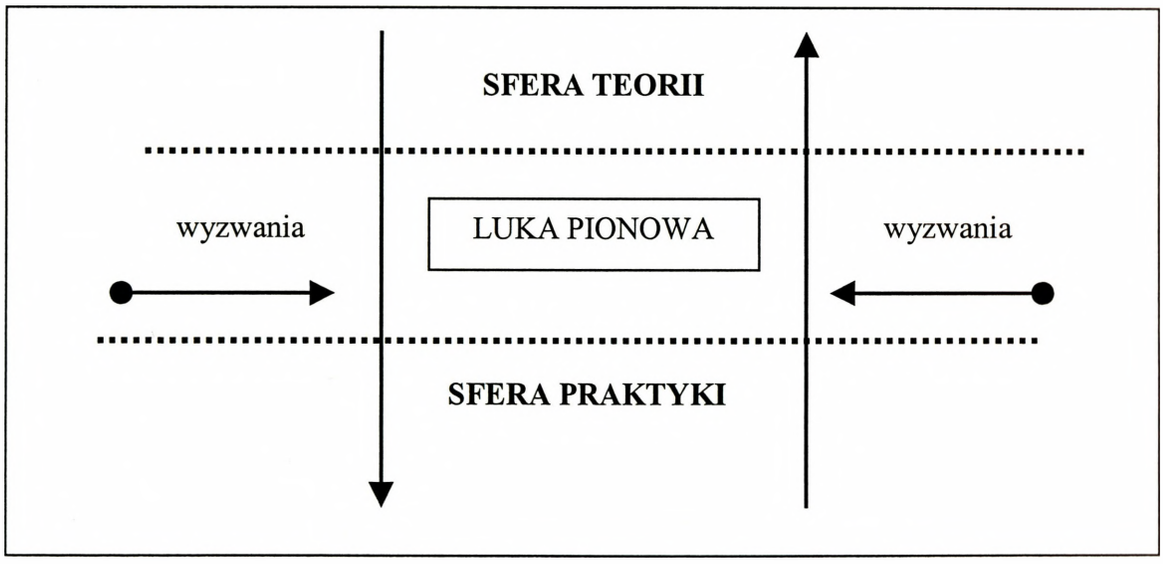


Rys.1.1. Luka między założeniami teoretycznymi a rozwiązaniami praktycznymi w sferze bezpieczeństwa i obronności.
(Źródło: M. Cieślarczyk, *Przyczynek do rozważań o bezpieczeństwie, obronności i edukacji obronnej,* [w:] L. Łukasik /red./, Budowa nowego systemu edukacji obronnej młodzieży, Warszawa 1999, s.115)

Konkludując należy stwierdzić, że obronność kraju stanowi sumę wszystkich cywilnych i wojskowych przedsięwzięć państwa, które przesadzają o trwałości państwa jako instytucji politycznej (suwerenności, integralności terytorialnej, niezależ-

[20]/ W. Kitler, *Obrona narodowa...*, op. cit., s.54.

ności politycznej) oraz o bezpieczeństwie całego narodu (jego życia, zdrowia, dóbr i środowiska naturalnego).

### 1.2. System obronny państwa i jego główne składowe

W każdym państwie, z uwagi na określone potrzeby społeczne, tworzy się, rozwija i pobudza do działania (gdy zajdzie taka potrzeba) określone systemy, które można nazwać szczegółowymi systemami bezpieczeństwa. Spośród nich do najistotniejszych możemy zaliczyć:

- system obronności (obrony państwa),
- system ochrony ludności,
- system bezpieczeństwa i porządku publicznego,
- system ochrony granic,
- system ochrony systemów informacyjnych,
- system ochrony państwa i jego porządku konstytucyjnego[21].

Należy zauważyć, że system jako skoordynowany wewnętrznie zbiór elementów organizacyjnych, ludzkich i materiałowych, wzajemnie powiązanych i działających celowo, składać się powinien z podsystemów (będących mniejszymi systemami)[22].

Ze względu na przyjęty obszar dociekań naukowych uwaga autorów skupiła się jedynie na problematyce związanej z systemem obronnym państwa. Szczegółowe rozważania dotyczące tego systemu byłyby bezpodstawne bez próby zdefiniowania sposobu rozumienia istoty niniejszego systemu.

Według J. Flisa jest to zespół działań i instytucji, które służą ochronie obywateli i mienia przed skutkami zjawisk nadzwyczajnych oraz gwarantują zdolność organizmu państwowego do funkcjonowania w czasie zagrożenia i wojny. Innymi słowy – są to wszystkie działania podejmowane przez państwo, a więc ogół obywateli i wszystkie jego wyspecjalizowane agendy, w celu przeciwstawienia się możliwym zagrożeniom[23].

---

[21]/ Ibidem., s.55-56.

[22]/ B. Balcerowicz, *Wybrane problemy* ..., op. cit., s. 13.

[23]/ J. Flis, *System obronny państwa – siły zbrojne RP*, [w:] Kształtowanie świadomości obronnej młodzieży, z uwzględnieniem przygotowania do pełnienia służby wojskowej, /materiały z seminarium zorgani-

Z kolei inna definicja, określa system obronny państwa jako skoordynowany wewnętrznie zbiór elementów organizacyjnych, ludzkich i materiałowych wzajemnie powiązanych i działających na rzecz obrony państwa[24]. Według K. Nożko system obronny RP stanowią elementy potencjału obronnego własnego i ewentualnie sojuszniczego połączone celem politycznym, zapewniającym historycznie uwarunkowaną suwerenność i niepodległość narodu polskiego, jego prawa do integralności terytorialnej i nienaruszalności granic państwa[25].

Strategicznym celem obrony Rzeczypospolitej Polskiej jest zachowanie suwerenności, niepodległości i integralności terytorialnej państwa oraz nienaruszalności jego granic. Zagwarantowanie ochrony demokratycznego porządku konstytucyjnego, w tym w szczególności pełni praw i wolności oraz bezpieczeństwa obywateli RP. Stworzenie jak najlepszych warunków dla wszechstronnego i stabilnego rozwoju społecznego i gospodarczego kraju, dobrobytu jego obywateli, a także dla zachowania dziedzictwa narodowego i rozwoju narodowej tożsamości. Wnoszenie wkładu w budowę trwałego, sprawiedliwego ładu pokojowego w Europie i na świecie, opartego na wartościach demokracji, praw człowieka, praworządności oraz solidarności[26]. Cel ten może być osiągnięty wysiłkiem całego narodu poprzez: przygotowanie obronne społeczeństwa, rozbudowę i utrzymanie infrastruktury obronnej państwa, a także działania obronne wszystkich sił narodu stosownie do potrzeb.

Dla przeciwdziałania zagrożeniom wojennym, a także w celu realizacji zadań obronnych utrzymuje się w czasie pokoju i rozwija na czas zagrożenia i wojny system obrony państwa. System obronności RP opiera się na potencjale narodowym państwa i obejmuje ściśle ze sobą powiązane podsystemy (rys.1.2.):

- militarny (siły zbrojne);
- pozamilitarny (pozamilitarne ogniwa obronne);
- kierowania obronnością (organy kierowania obronnością).

---

zowanego przez Centrum Stosunków Społecznych Departamentu Oświatowo – Wychowawczego, w dniu 31 marca 1993 w Warszawie - Cytadeli/, Warszawa 1993, s.27.

[24]/ *Biuletyn informacyjny nr 1/159,* Warszawa 1994, s. 7.

[25]/ K. Nożko, *Sztuka tworzenia przewagi w systemie obronnym RP,* Warszawa 1994, s. 16.

[26]/ *Strategia bezpieczeństwa...,* op. cit.

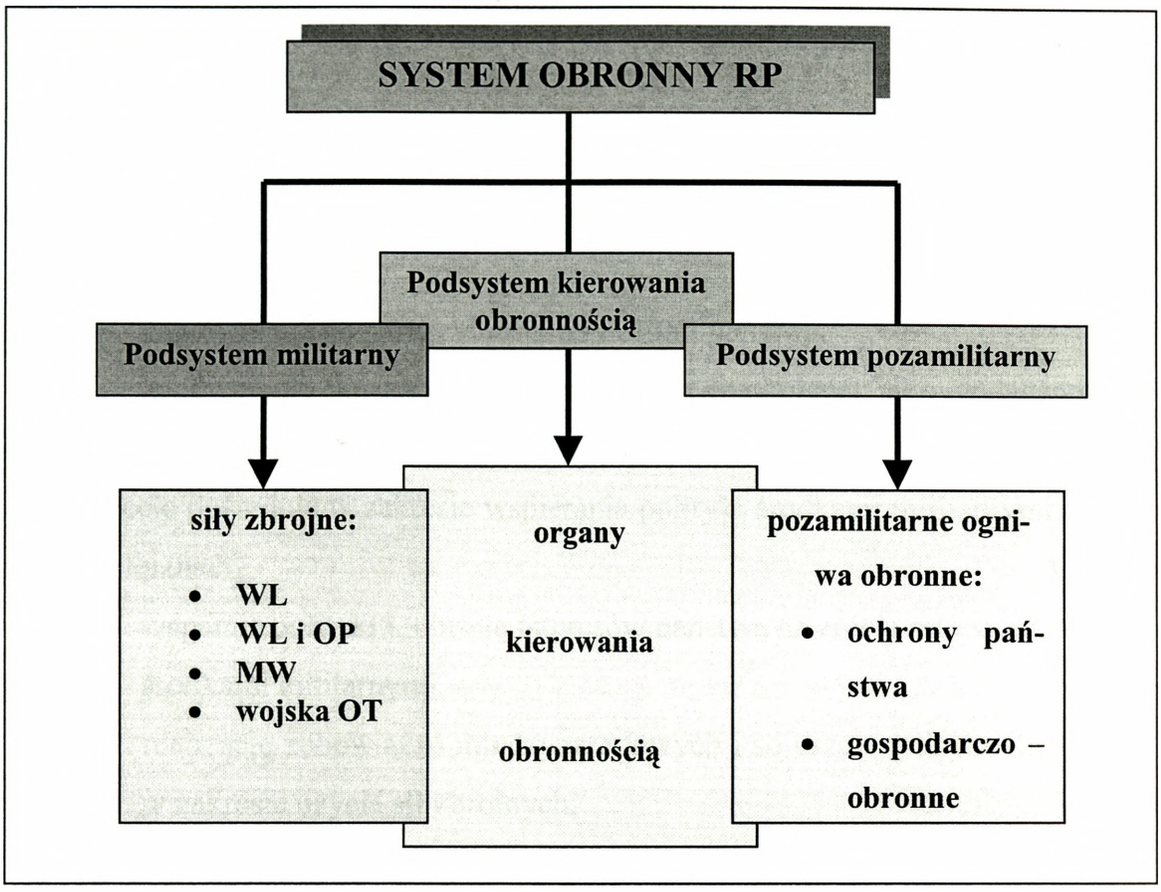


Rys.1.2. Struktura systemu obronnego RP.

(Źródło: B. Balcerowicz, *Wybrane problemy obronności państwa*, materiał studyjny, Warszawa 1999, s. 14)

System obronny RP jest utrzymywany i przygotowywany w gotowości do rozwinięcia (pełnego lub częściowego – w zależności od potrzeb) i skutecznego działania w sytuacjach nadzwyczajnych, w tym szczególnie w stanie zewnętrznego kryzysu polityczno–militarnego lub wojny[27].

Rolę i miejsce sił zbrojnych w państwie, siły zbrojnych jako instrumentu polityki, najlepiej odzwierciedlają cele strategii obronnej państwa, a dokładniej – cele strategii wojskowej, z których bezpośrednio generuje się zadania dla sił zbrojnych. Za cel strategii militarnej (wojskowej) przyjmuje się obronę i ochronę za pomocą środków militarnych substancji państwa oraz jego interesów narodowych przed zagrożeniami militarnymi oraz wspieranie polityki państwa również środkami militarnymi.

[27] Ibidem.

Z treści tak sformułowanego celu ogólnego wynikają cele pośrednie i cele cząstkowe. Przyjmuje się, że w zakresie obrony i ochrony państwa szczegółowymi militarnymi celami są:

- zapobieganie powstawaniu zagrożeń oraz ich ograniczenie,
- obrona bytu narodowego i państwowego w warunkach skonkretyzowania się tych zagrożeń,
- zapewnienie nienaruszalności terytorium państwa,
- zapewnienie suwerenności państwowej rozumianej jako wyłączność w zakresie egzekwowania prawa na jego terytorium.

Za cele pośrednie w zakresie wspierania polityki środkami militarnymi można natomiast uznać:

- wsparcie polityki i obronę interesów państwa na arenie międzynarodowej środkami militarnymi,
- realizację zobowiązań międzynarodowych i sojuszniczych (koalicyjnych) w zakresie użycia sił zbrojnych,
- udział w obronie praworządności, porządku publicznego i trwałości państwa.

Realizacja powyższych celów wymaga użycia sił zbrojnych, a to można czynić w różnych formach – pośrednich bądź bezpośrednich. W treściach celów pośrednich, które po zoperacjonalizowaniu stają się zadaniami, zawierają się obydwie funkcje sił zbrojnych (rys.1.3.):

- zewnętrzna – obrony (militarnej) i wsparcia;
- wewnętrzna.

Powyżej omówiono funkcję zewnętrzną sił zbrojnych w aspekcie obrony (militarnej). Z kolei funkcje wewnętrzne sił zbrojnych w państwie rozpatrywać należy w trzech aspektach:

- sił zbrojnych jako środka przemocy,
- sił zbrojnych jako środka pomocy,
- sił zbrojnych, a właściwie obronności, jako płaszczyzny integracji społeczeństwa.

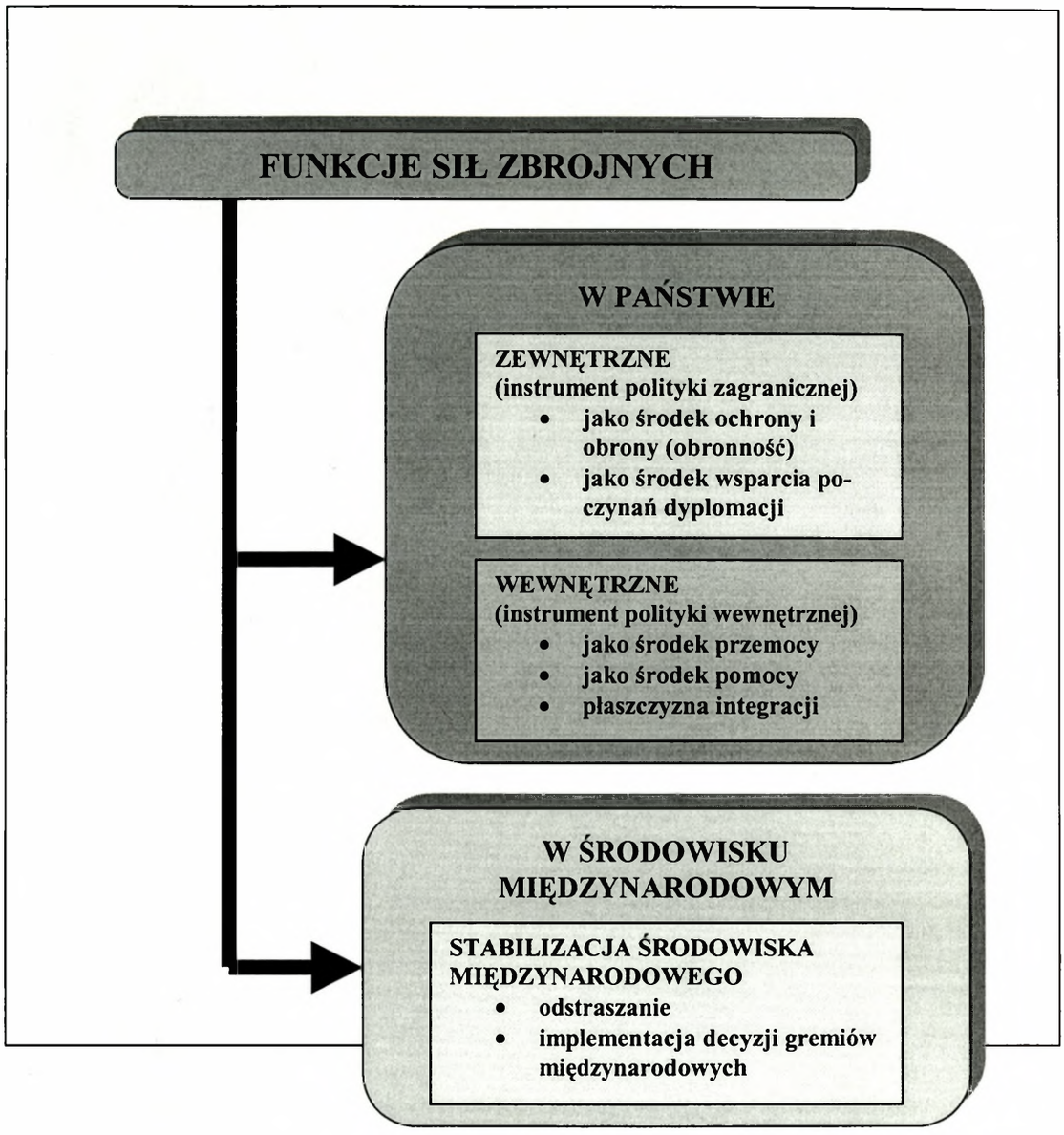


Rys.1.3. Funkcje sił zbrojnych.

(Źródło: B. Balcerowicz, *Wybrane problemy obronności państwa* / materiał studyjny/, Warszawa 1999, s. 23)

Użycie sił zbrojnych dla pomocy w ratowaniu życia, zdrowia i mienia ludności; wykorzystywanie wojska w akcjach i operacjach ratunkowych jest stałą praktyką we współczesnym świecie. Daje się tu zaobserwować jednoznaczną tendencję – ratownictwo, szczególnie przy zaistnieniu klęsk żywiołowych, coraz bardziej staje się stałym zadaniem sił zbrojnych. To co kiedyś stanowiło wąski margines pozaprofesjonalnej działalności armii, dziś jest przedmiotem zawczasu podejmowanych planów, przygotowań, ćwiczeń.

Rozpatrując funkcje wewnętrzne, nie sposób przecenić aspektu integracji społeczeństwa na płaszczyźnie obronności państwa[28].

Funkcje wewnętrzne i zewnętrzne oraz funkcje sprawowane w środowisku międzynarodowym realizowane są przez poszczególne rodzaje sił zbrojnych[29]. W warunkach Polski wojska lądowe stanowią zasadniczy człon sił zbrojnych. Przeznaczone są do odpierania uderzeń ewentualnego agresora i pozbawienia go możliwości dalszego prowadzenia działań wojennych. Dążymy do tego, aby działania związków taktycznych i oddziałów wojsk lądowych mogły być prowadzone w tzw. wymiarze lądowo–powietrznym.

Wojska lotnicze i obrony powietrznej stanowią rodzaj sił zbrojnych o najwyższym stopniu gotowości bojowej. Głównym ich zadaniem jest zapewnienie osłony powietrznej obszaru Rzeczypospolitej Polskiej. Przygotowane są one również do osłony i wsparcia walki wojsk lądowych oraz marynarki wojennej. Marynarka wojenna jest przeznaczona do ochrony i obrony polskiego obszaru morskiego oraz wspierania wojsk lądowych broniących wybrzeża morskiego RP.

Współczesne tendencje rozwoju armii wskazują na potrzebę nowego podejścia do roli i zadań wojsk obrony terytorialnej. Przewiduje się, że na nich będzie spoczywać nie tylko ciężar wsparcia działań wojsk operacyjnych, ale również realizacja wielu samodzielnych zadań zabezpieczenia bojowego i logistycznego.

Z analizy własnych doświadczeń narodowych oraz rozwiązań przyjętych w innych państwach można wnioskować, że tworzenie i posiadanie obrony terytorialnej – w postaci systemu celowego, będącego równocześnie elementem systemu obronnego państwa – jest uzasadnione z uwagi na komplementarność wielu procesów logistycznych, a także wspólne prowadzenie działań bojowych z wojskami operacyjnymi. Nie byłoby zatem wskazane sytuowanie obrony terytorialnej jako odrębnego elementu sytemu obronnego państwa. Powinna ona istnieć jako komponent podsystemu militarnego. Przykładem takich właśnie rozwiązań są struktury sił zbrojnych wielu państw, składające się z wojsk operacyjnych i sił obrony terytorialnej. Zatem pożądane jest, aby obrona terytorialna w Polsce była umiejscowiona w

---

[28]/ Zob. B. Balcerowicz, *Wybrane problemy...*, op. cit., s. 19-22.

[29]/ Zob. Z. Trejnis, *Siły zbrojne w państwie demokratycznym i autorytarnym,* Warszawa 1997, s.81-95; J. Zieliński, A. Ciupiński, *Siły zbrojne,* Warszawa 2001, s.13-22.

militarnym podsystemie sytemu obronnego państwa z zadaniem wspomagania innych elementów systemu obronnego, zwłaszcza obrony cywilnej, oraz koordynowania realizacji świadczeń na rzecz podsystemu militarnego ze strony instytucji pozamilitarnych i społeczeństwa.

Na usytuowanie obrony terytorialnej w systemie obronnym państwa wpływają takie czynniki, jak: prognozowane zagrożenie militarne; koncepcje i struktury systemu obronnego państwa; właściwości i znaczenie obszaru kraju pod względem operacyjno–strategicznym; przyjęta koncepcja strategicznej obrony terytorium państwa i wymogi co do sił, środków i sposobów jego obrony.

Obrona terytorialna RP jest przygotowana do realizacji zadań w różnych warunkach rozwoju sytuacji międzynarodowej, zarówno w samodzielnym działaniu jak też wespół z własnymi wojskami operacyjnymi, a także w układzie koalicyjnego łączenia wysiłków obrony. W związku z tym, w każdej z przytoczonych sytuacji występuje konieczność utworzenia masowej, bardzo sprawnej formacji terytorialnej, zdolnej wspólnie z wojskami operacyjnymi sprostać współczesnym wymogom obrony państwa[30].

Wojska obrony terytorialnej są więc przeznaczone do przygotowania oraz prowadzenia obrony rejonów i obiektów, stworzenia dogodnych warunków do rozwinięcia działania wojsk operacyjnych, niezwłocznego podjęcia działań niekonwencjonalnych w masowej skali na obszarach zajętych przez agresora oraz wspomagania obrony cywilnej.

Integralną częścią systemu obronnego RP są tzw. pozamilitarne ogniwa obronne. Ochrona ludności przed katastrofami, zagrożeniami przemysłowymi, klęskami żywiołowymi i skutkami działań wojennych jest konstytucyjnym obowiązkiem wszystkich organów władzy, administracji państwowej i samorządowej oraz podmiotów gospodarczych. Zadania wynikające z tego obowiązku polegają głównie na rozpoznaniu, przeciwdziałaniu i zwalczaniu wszelkich form zagrożeń naruszających bezpieczeństwo narodu i państwa. Szczególna rola przypada tu obronie cywilnej kraju oraz wyspecjalizowanym służbom podległym MSW – Policji Państwowej,

---

[30]/ R. Jakubczak, J. Marczak, *Obrona terytorialna – nowy element systemu militarnego RP,* Studia i Materiały nr 32, Warszawa 1996, s.11-12.

Straży Granicznej, Państwowej Straż Pożarnej. Niebagatelną rolę mają również do spełnienia organizacje społeczne, jak chociażby Liga Obrony Kraju.

Do podstawowych funkcji pozamilitarnych ogniw obronnych należą:

- ochrona ludności i struktur państwa w warunkach zagrożenia bezpieczeństwa państwa (kryzysu) i wojny;
- zapewnianie materialnych, informacyjnych i duchowych podstaw egzystencji ludności w warunkach zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa państwa (kryzysu) i wojny;
- zasilanie zasobami ludzkimi i materiałowymi Sił Zbrojnych RP oraz pozamilitarne wsparcie wojsk własnych i sojuszniczych, prowadzących operacje na terytorium Polski[31].

Wśród ogniw pozamilitarnych występują ogniwa informacyjne, ochronne i gospodarcze. W sensie organizacyjnym funkcjonują one w ramach resortowych i terytorialnych systemów obronności.

Ogniwa informacyjne realizują zadania związane z ochroną i propagowaniem polskich interesów na arenie międzynarodowej, informacyjnym osłabianiem przeciwnika oraz umacnianie woli, morale, determinacji obronnej i wytrwałości własnego społeczeństwa w warunkach wojennych.

Ogniwa ochronne realizują zadania związane z zapewnieniem warunków bezpiecznego funkcjonowania struktur państwa oraz ochroną ludności i majątku narodowego przed skutkami oddziaływań zbrojnych i pozazbrojnych.

Ogniwa gospodarcze realizują zadania związane z zapewnieniem materialnych podstaw realizacji zadań obronnych oraz przetrwania ludności w warunkach kryzysu i wojny. Wśród ogniw gospodarczo-obronnych istotne miejsce zajmuje przemysł obronny.

Małe prawdopodobieństwo wybuchu wojny globalnej oraz wzrost zagrożeń naturalnych i technologicznych przyczyniły się do wykreowania nowej formuły obrony cywilnej. Dlatego też ochronę ludności zaczęto postrzegać dwukierunkowo. Pierwszy, główny kierunek działań obejmuje wszelkie przedsięwzięcia przygotowania do zagrożeń czasu pokoju, stanowi ochrona cywilna. Drugi kierunek, odno-

[31] *Strategia bezpieczeństwa...*, op. cit..

szący się do ochrony ludności podczas zagrożeń wojennych, stanowi obronę cywilną[32].

Obrona cywilna jest to kompleks interdyscyplinarnych przedsięwzięć realizowanych przez wszystkie organy administracji państwowej, samorządy terytorialne, organizacje społeczne, podmioty gospodarcze i obywateli. Jej zadaniem jest koordynacja - w ramach sytemu obronnego państwa - wszystkich sił i środków służących obronie życia i mienia ludności oraz dóbr kultury. Ma ona zapewnione warunki i możliwości sprawnego działania[33]. Obrona cywilna organizuje szkolenie obronne w ogólnym systemie edukacji narodowej, w ośrodkach wyspecjalizowanych, w jednostkach administracji państwowej i samorządowej itp.

Należy zauważyć, że nowoczesny system ochrony ludności funkcjonujący w czasie pokoju jest także gwarantem skutecznej realizacji zadań obrony cywilnej w okresie wojny. Z tego właśnie założenia wynika koncepcja jednolitego modelu OC dla wszystkich rodzajów zagrożeń, w tym również wojny. Tworzenie zatem skutecznej OC o charakterze ochronno–ratowniczym oraz wysokiej gotowości do działania to zadanie pierwszoplanowe, a dołączenie zadań (do tej samej struktury) na czas konfliktu zbrojnego – drugoplanowe[34].

Szczególną rolę w systemie obronnym państwa odgrywa podsystem kierowania obronnością. W działalności tego podsystemu można wyróżnić dwa obszary działań: legislacyjny oraz koncepcyjny i decyzyjno–nadzorczy. W obszarze legislacyjnym swoje zadania realizuje Parlament oraz Prezydent. Natomiast w drugim obszarze tzn. koncepcyjnym i decyzyjno–nadzorczym zadania realizują: Prezes Rady Ministrów, Minister Obrony Narodowej, Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji, Szef OC Kraju, Wojewoda, Starosta, Wójt i Burmistrz.

Realizację decyzji państwa w dziedzinie obronności zapewniają organy kierowania na wszystkich szczeblach struktury państwowej - centralnym (resortowym) i terenowym, w tym organy dowodzenia sił zbrojnych - stosownie do swych kompetencji, stawiając zadania podległym jednostkom organizacyjnym lub zlecając za-

---

[32]/ T. Pękala, *Ochrona Cywilna, Nowa jakość,* [w:] „Zagrożenia" 1999, nr 1, s.4.

[33]/ J. Bagiński, *Problemy obronności w programach szkoły podstawowej, średniej i wyższej,* [w:] Kształtowanie świadomości obronnej..., op. cit., s.63.

[34]/ Ibidem, s.5.

dania obronne innym jednostkom organizacyjnym państwa. Organy kierowania, odpowiadające za realizację zadań obronnych, powiązane informacyjnie i pozostające w ustanowionych prawnie relacjach kompetencyjnych, wraz ze swoim aparatem wykonawczym (administracyjnym, sztabowym, organizacyjnym) oraz niezbędną infrastrukturą tworzą podsystem kierowania obronnością. Podsystem ten, przygotowywany w czasie pokoju, jest zdolny do stosownego rozwinięcia na czas zagrożenia bezpieczeństwa państwa (zewnętrznego kryzysu polityczno-militarnego) i wojny.

Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej i Rada Ministrów - jako organy sprawujące władzę wykonawczą - są naczelnymi organami kierowania obronnością i wykonują swoje zadania w tym zakresie na podstawie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej i innych ustaw. Zgodnie z Konstytucją, Prezydent stoi na straży suwerenności i bezpieczeństwa państwa oraz nienaruszalności i niepodzielności jego terytorium. Jest on też Zwierzchnikiem Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej. Jego organem doradczym w zakresie bezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego jest Rada Bezpieczeństwa Narodowego.

Rada Ministrów prowadzi politykę wewnętrzną i zagraniczną Rzeczypospolitej Polskiej, zapewnia jej bezpieczeństwo wewnętrzne i zewnętrzne oraz sprawuje ogólne kierownictwo w dziedzinie obronności. Rada Ministrów kieruje obronnością w czasie pokoju, współdziałając z Prezydentem Rzeczypospolitej Polskiej w ramach prowadzenia polityki wewnętrznej i zagranicznej. Organem opiniodawczo-doradczym Rady Ministrów w tym zakresie jest Komitet Spraw Obronnych Rady Ministrów. W razie konieczności realizacji zadań szczególnych - wynikających bądź to z potrzeb wyłącznie narodowych, bądź też wykonywanych w ramach NATO lub innych organizacji międzynarodowych - mogą być wprowadzane dodatkowe procedury i tworzone doraźne struktury operacyjne (komitety, zespoły, komisje, pełnomocnicy itp.).

W czasie pokoju - zgodnie z zasadą cywilnej i demokratycznej kontroli nad armią - całością sił zbrojnych, łącznie z żołnierzami i jednostkami organizacyjnymi wydzielonymi do struktur sojuszniczych, kieruje minister obrony narodowej przy pomocy Ministerstwa Obrony Narodowej. Zasadniczym organem planowania stra-

tegicznego sił zbrojnych jest Sztab Generalny WP. Dowództwa Rodzajów Sił Zbrojnych dowodzą w pełni wszystkimi podległymi wojskami, ponosząc odpowiedzialność za całokształt pokojowej działalności podległych wojsk oraz za przygotowanie ich do działań w czasie kryzysu i wojny. Współpracują z dowództwami sojuszniczymi, w których podporządkowanie wydzielają swoje wojska, a po ich wydzieleniu kierują procesem ich wszechstronnego zabezpieczenia.

W razie zaistnienia polityczno-militarnych sytuacji kryzysowych stwarzających pośrednie zagrożenia dla bezpieczeństwa Polski, nie będą wprowadzane nadzwyczajne zmiany w ogólnych zasadach kierowania obronnością, a jedynie uruchomione zostaną dodatkowe środki i procedury kierowania reagowaniem kryzysowym. Kierowanie siłami zbrojnymi w czasie kryzysu odbywa się według zasad kierowania pokojowego. Wojskami wydzielonymi do międzynarodowych zgrupowań, wykonujących zadania w ramach reagowania kryzysowego, dowodzą operacyjnie dowódcy tych zgrupowań.

Szczególne rozwiązania wprowadza się na potrzeby kierowania działaniami wojennymi. W warunkach wojennych, jeśli Sejm nie może się zebrać na posiedzeniu, funkcję organu ustawodawczego sprawuje Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, Na wniosek Rady Ministrów wydaje on rozporządzenia z mocą ustawy, w tym zwłaszcza dotyczące prowadzenia działań wojennych. Prezes Rady Ministrów zapewnia realizację polityki Rady Ministrów w zakresie obrony państwa, określając sposoby jej wykonania. Na czas wojny uruchamia się Centralne Stanowisko Kierowania Obroną Państwa, obejmujące stanowiska kierowania Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, Prezesa Rady Ministrów i wyznaczonych przez niego członków Rady Ministrów.

W czasie wojny siłami zbrojnymi dowodzi Naczelny Dowódca Sił Zbrojnych RP, mianowany przez Prezydenta RP na wniosek Prezesa Rady Ministrów. Dla zapewnienia bezkolizyjnego rozwijania Sił Zbrojnych RP oraz kierowania nimi w czasie wojny utworzony zostaje Wojenny System Dowodzenia. Proces dowodzenia odbywa się w systemie narodowym i sojuszniczym. System narodowy zapewnia pełne dowodzenie siłami nie wydzielonymi do struktur NATO oraz dowodzenie pozaoperacyjne wojskami wydzielonymi do zgrupowań sojuszniczych. Po przeka-

zaniu wojsk operacyjnych dowództwom sojuszniczym dowództwa narodowe nadal odpowiadają za szkolenie rezerw oraz uzupełnienie i wsparcie logistyczne przekazanych wojsk, a także zapewniają warunki do przyjęcia sił wzmocnienia na terytorium kraju. Naczelny Dowódca Sił Zbrojnych dowodzi w pełni siłami zbrojnymi pozostającymi w narodowym podporządkowaniu. Całością wojsk wydzielonych do sił zbrojnych NATO dowodzą operacyjnie wielonarodowe dowództwa sojusznicze, na których decyzje władze polskie mogą wpływać poprzez polityczno-wojskowe organy kierowania NATO[35].

### 1.3. Determinanty i wyznaczniki potencjału obronnego państwa

Pozycję Polski na arenie międzynarodowej determinować będą z jednej strony – położenie geostrategiczne, obszar i ludność, potencjał (siła) państwa, czyli wkład „rzeczowy", z drugiej jednak aspiracje i dążności. Liczyć się tu będzie pozycja Polski w regionie, aktywność międzynarodowa, jej wizerunek w świecie[36]. Analiza doświadczeń historycznych oraz uwarunkowań współczesnych pokazuje, jak istotnym elementem działalności państwa było i jest zabieganie o jego trwałość jako instytucji politycznej, suwerenność, niezależność polityczną i integralność terytorialną ora utrzymanie w nim władzy. Istotnym celem działalności państwa jest zapewnienie sobie bezpieczeństwa narodowego. B. Balcerowicz do głównych czynników (opcji) zapewnienia (zorganizowania) sobie przez państwo bezpieczeństwa narodowego zalicza:

1. Zawierzenie własnym siłom bez przyłączenia się do jakiegokolwiek z sojuszy.
2. Udział w jednym (lub więcej) sojuszu polityczno–militarnym.
3. Funkcjonowanie w ramach struktur (instytucji) bezpieczeństwa zbiorowego.
4. Egzystencja w strukturze imperium (mocarstw) i, w zamian za podporządkowanie się mu, możliwość korzystania z jego parasola ochronnego.
5. Działanie w ramach (pozostającej jeszcze w sferze idei) federacji światowej z rządem światowym[37].

---

[35] *Strategia bezpieczeństwa...*, op. cit..
[36] B. Balcerowicz, *Wybrane problemy...*, op. cit., s.119.
[37] Ibidem, s.42-43.

Zapewnienie bezpieczeństwa narodowego państwa nie jest możliwe bez właściwego potencjału obronnego. Należy zatem poddać głębokiej analizie samo pojęcie, także jego determinanty i wyznaczniki. W prezentowanym obszarze dociekań naukowych można przyjąć założenie, że potencjał oznacza całokształt możliwości materialnych i ludzkich tkwiących w jakimś elemencie rzeczywistości społecznej, zwłaszcza: w grupie państw stowarzyszonych (objętych różnymi układami), w państwie (części państwa); w jakiejś dziedzinie jak na przykład gospodarka (dział gospodarki), obronność (wojsko).

Wydaje się, że termin „potencjał" może być rozumiany dwojako, a mianowicie:

- jako zespół, całokształt istniejących, badanych i wykorzystanych sił, środków i warunków;
- jako zespół, całokształt możliwości, które mogą być wykorzystane w pewnych warunkach[38].

Powyższe interpretacje pojęcia „potencjał" są ściśle ze sobą skorelowane. Należy zauważyć, że możliwości zawsze wynikają z pewnych sił i środków. Potencjał jest zatem określony przez pewne siły i środki istniejące w czymś w sposób obiektywny. Te siły i środki stanowią możliwości realizacji danego celu. Uruchomienie ich wymaga jednak podjęcia stosownych działań, które są koniecznym warunkiem wykorzystania tych możliwości. Wydaje się, że dopóki działania nie zostaną podjęte, dopóty siły nie mogą przynieść żadnego materialnego efektu.

Zaprezentowana synteza terminu „potencjał" w znacznym stopniu ułatwi zoperacjonalizowanie pojęcia potencjał obronny. Poprzez potencjał obronny państwa autorzy *Słownika terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego* rozumieją „całokształt możliwości materialnych i moralnych, które mogą być spożytkowane w celu zapewnienia bezpieczeństwa państwa (prowadzenia wojny). Od jego wielkości zależy siła obronna państwa. W potencjale obronnym państwa wyróżnia się między innymi potencjał obronno–gospodarczy i potencjał wojskowy (militarny) pań-

[38]/ *Symulacyjne modele potencjału obronnego państwa i potencjału bojowego sił zbrojnych. Opracowanie zwarte wyników badań*, zadanie badawcze VIII, Warszawa 2001, s.24.

stwa"[39]. Warto w tym miejscu zauważyć, że pojęcie potencjału obronnego państwa jest najszerszym co do zakresu określeniem potencjału w naukach wojskowych.

Przez potencjał obronny państwa najczęściej rozumie się również możliwości (zdolności) państwa do prowadzenia działań obronnych (wojennych). Jednocześnie określa się listę czynników, które indywidualnie w aspekcie rzeczowym go określają. Do wspomnianych czynników zalicza się:

- ilościowy i jakościowy stan sił zbrojnych;
- stan przeszkolonych rezerw osobowych;
- stan zapasów materiałowych;
- infrastrukturę wojskową[40].

Autorzy symulacyjnego modelu potencjału obronnego państwa przez określenie potencjału obronnego państwa rozumieją taką cechę systemu obronnego państwa, która wyraża zdolność państwa do zapobiegania, przygotowania i prowadzenia wojny. Przy czym poprzez cechę systemową należy rozumieć taką własność, która charakteryzuje system jako całość, lecz której nie mają elementy systemu[41].

Właściwa i pogłębiona analiza rozpatrywanego terminu wymaga również zdefiniowania poszczególnych elementów potencjału obronnego. Jednym z wyróżnianych elementów potencjału obronnego jest potencjał militarny. Według K. Knorra jest jedną z podstaw potęgi militarnej i równa się znajdującym w dyspozycji narodu zasobom na tworzenie i utrzymanie sił zbrojnych. Najistotniejsze zatem dla określenia potencjału militarnego są:

- możliwości ekonomiczne i technologiczne;
- umiejętności administracyjne;
- polityczne podstawy siły militarnej.

W każdym przypadku tworzenia lub powiększania sił militarnych w czasie pokoju i wojny naród uruchamia swój potencjał militarny. W pojęciu tym wyraża się współzależność nakładów i wyników[42].

---

[39]/ *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 2002, s.104.
[40]/ *Leksykon wiedzy wojskowej,* Warszawa 1979, s.324.
[41]/ *Symulacyjne modele potencjału obronnego państwa i potencjału bojowego sił zbrojnych. Opracowanie kompleksowego modelu potencjału obronnego państwa i potencjału bojowego sił zbrojnych*, zadanie badawcze VII, Warszawa 2001, s.12.
[42]/ K. Knorr, *Military power and potencial,* Lexington 1970, s.15.

Potencjał militarny stanowi ogół możliwości w zakresie prowadzenia walki zbrojnej przez państwo lub koalicję państw, które bezpośrednio decydują o losach wojny. Wielkość potencjału wojskowego określa czynnik osobowy, tzn. siły zbrojne i przeszkolone rezerwy oraz rzeczowy, do którego zalicza się zapasy środków walki i zabezpieczenia materiałowo-technicznego oraz wchodzące w skład infrastruktury wojskowej[43]. Potencjał militarny (wojskowy) oznacza część potencjału obronnego państwa, wyrażającego się zdolnością sił zbrojnych do zapobiegania i przeciwdziałania zagrożeniom militarnym[44].

Potencjał obronno-gospodarczy to drugi z wyróżnianych elementów potencjału obronnego państwa. Jest to całokształt możliwości ekonomicznych państwa (lub koalicji państw), które mogą być wykorzystane dla zaspokojenia materialnych potrzeb wojny przy największym napięciu sił wytwórczych; stanowią go zasoby ludzkie, posiadany aparat produkcyjny, baza surowcowa, infrastruktura ekonomiczna oraz różnego rodzaju zapasy i rezerwy[45]. Definiowany jest również jako część potencjału obronnego, określającego jego możliwości w zakresie gospodarczego zaspokajania potrzeb obronnych (prowadzenia wojny)[46].

Jak wynika z przedstawionej powyżej analizy terminologicznej potencjał obronny państwa warunkowany jest przez następujące czynniki: materialne i niematerialne oraz ludzki. Można w takim ujęciu odnaleźć analogię do rozwiązań przyjętych przez W. Kitlera. Należy jednak zauważyć, że wspomniany autor odnosi się do uwarunkowań obrony narodowej, która jest terminem o szerszym znaczeniu niż rozpatrywane pojęcie. Po dokładnej analizie można jednakże doszukać się szeregu wspólnych uwarunkowań. Przyjmijmy zatem, że uwarunkowania potencjału obronnego państwa w ujęciu całościowym obejmują: uwarunkowania materialno – energetyczne, społeczne oraz kulturowe[47]. Te zaś mogą przyjmować charakter:

- ze względu na miejsce ich występowania: zewnętrzny, wewnętrzny, synergiczny, inaczej łączny (także z uwagi na więzi łączące czynniki wewnętrzne i zewnętrzne);

---

[43]/ *Mała encyklopedia wojskowa,* t.2, Warszawa 1970, s.761.
[44]/ *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego,* Warszawa 1996, s.57.
[45]/ *Leksykon wiedzy wojskowej,* Warszawa 1979, s.324.
[46]/ *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego.* Wydanie czwarte, Warszawa 2002, s.103.
[47]/ W. Kitler, *Obrona narodowa...*, op. cit., s.171.

- ze względu na źródło uwarunkowania: polityczny, ekonomiczny, psychospołeczny, ekologiczny, militarny;
- ze względu na formę oddziaływania: bezpośredni, pośredni;
- ze względu na zmienność w czasie: trwały, względnie trwały zmienny;
- ze względu na ich przestrzeganie: obiektywny, subiektywny;
- ze względu na stopień prawdopodobieństwa wystąpienia: pewny, prawdopodobny, mało prawdopodobny;
- ze względu na oddziaływanie na obronę narodową: istotny (decydujący), mało istotny, obojętny[48].

Sfera uwarunkowań materialno–energetycznych obejmuje[49]: przedmioty materialne, które człowiek czerpie z bogactwa przyrody, przekształca je oraz przeznacza do użytku w różnej postaci i jakości (wartości) użytkowej; skutki wywołane działaniem sił natury, możliwości finansowe państwa oraz całokształt doświadczeń i twórczego dorobku człowieka w tej sferze, zwany kulturą materialną (rys.1.4.).

Do uwarunkowań materialno–energetycznych W. Kitler zalicza: ziemię (terytorium), wodę i powietrze, dostęp do bogactw naturalnych – natura martwa i ożywiona (głównie surowce strategiczne) oraz produkty przekształcone w większym bądź mniejszym stopniu przez człowieka. Poziom technologicznego zaawansowania w przekształcaniu tychże produktów oraz zasobność bogactw naturalnych przesądzają o potencjale państwa. Tej sferze uwarunkowań towarzyszy wiele czynników, które, wynikając z aktywnej roli człowieka lub działania sił natury, mogą wywoływać zakłócenia w normalnym funkcjonowaniu organizacji jaką jest obrona państwa. Można je określić jako wyzwania i zagrożenia spowodowane działaniem sił przyrody i towarzyszące aktywności człowieka. Wielkie znaczenie spośród uwarunkowań ma także możliwość zaspokojenia potrzeb finansowych państwa w tej materii.

---

[48]/ Ibidem, s.180.
[49]/ Ibidem, s.171.

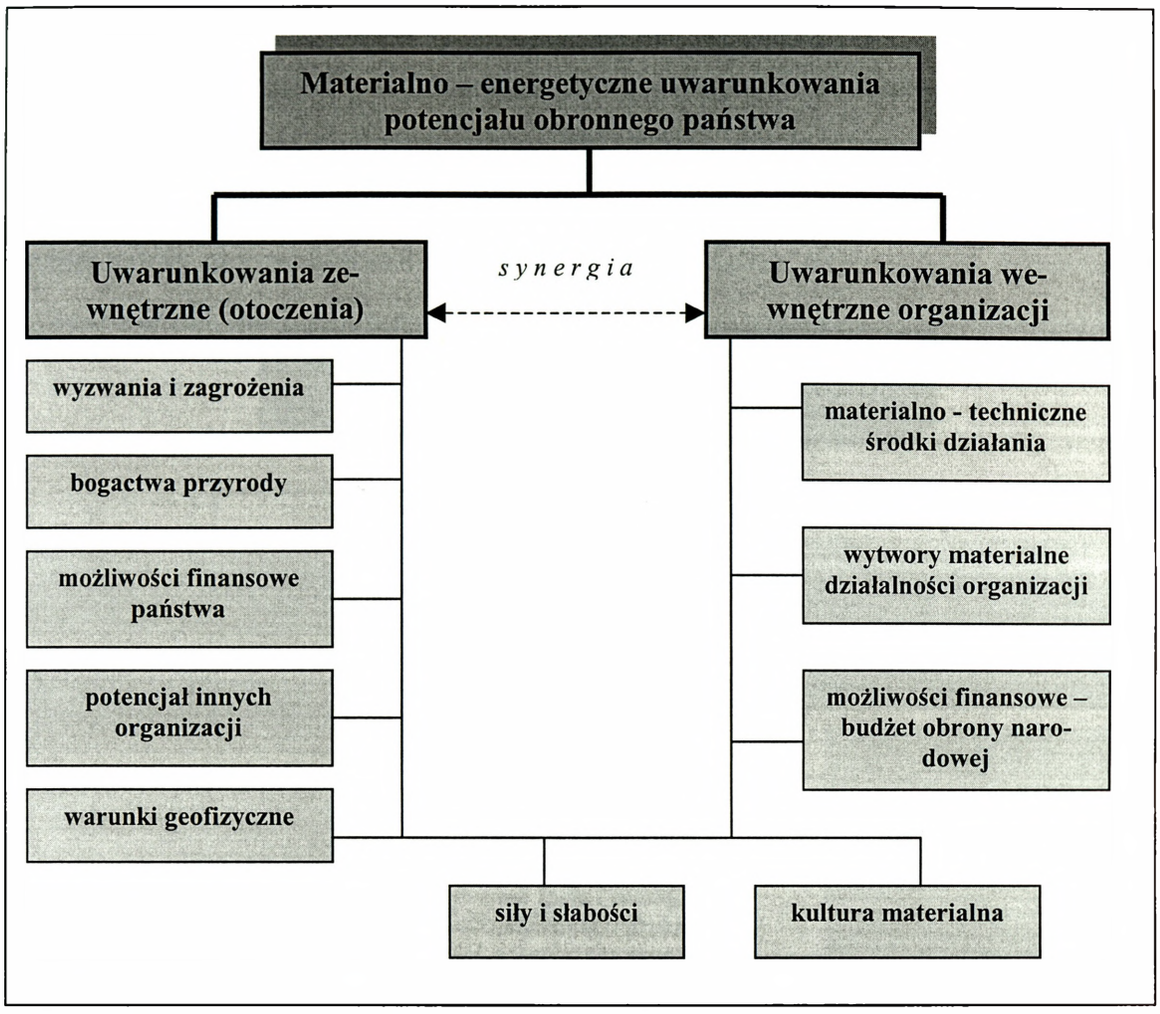


Rys.1.4. Materialno – energetyczne uwarunkowania potencjału obronnego państwa.

(Źródło: Opracowano na podstawie: W. Kitler, *Obrona narodowa III RP. Pojęcie. Organizacja. System,* /rozprawa habilitacyjna/, Zeszyty Naukowe AON, dodatek, Warszawa 2002, s.172)

Uwarunkowania społeczne[50] wynikają z samej publicznej natury człowieka jako jednostki, z charakteru i właściwości grup społecznych, z tak złożoną grupą jaką jest grupa państwowa i międzynarodowe środowisko społeczne. Jak zauważa W. Kitler w państwach określanych jako liberalno–demokratyczne ranga oddziaływań społecznych na losy państwa wyraźnie wzrasta. Istota funkcjonowania państwa liberalno–demokratycznego, wyrażająca się pogodzeniem interesów wielu jego podmiotów, prowadzi do wniosku, iż wpływ społeczeństwa na losy państwa przybiera różne formy, zaś mediatorem w konfliktach interesów jest prawo[51]. Warto

[50]/ Ibidem, s.173 –179.
[51]/ W. Lamentowicz, *Państwo współczesne,* Warszawa 1996, s.52.

również mieć na uwadze fakt, że państwo nie przestaje być organizacją panowania dbającą o wspólne interesy (interesy narodowe) swego społeczeństwa.

Uwarunkowania społeczne potencjału obronnego państwa można także podzielić na te, które stanowią właściwość społeczną oraz te, które wynikają ze społecznej natury otoczenia (rys.1.5.).

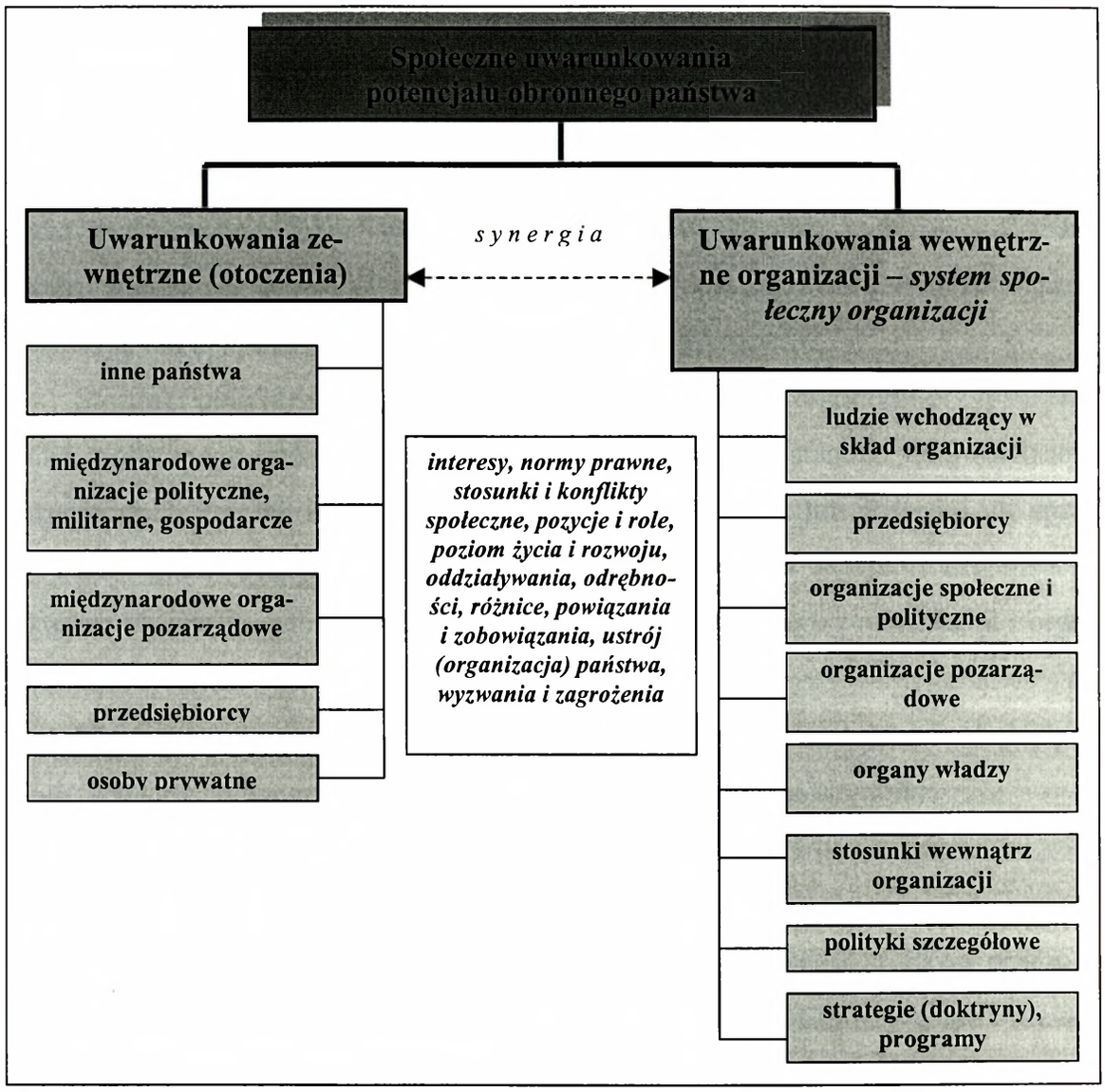


Rys.1.5. Społeczne uwarunkowania potencjału obronnego państwa.

(Źródło: Opracowano na podstawie: W. Kitler, *Obrona narodowa III RP. Pojęcie. Organizacja. System,* /rozprawa habilitacyjna/, Zeszyty Naukowe AON, dodatek, Warszawa 2002, s.174)

Również w wymiarze organizacji, można wyróżnić w uwarunkowaniach społecznych potencjału obronnego indywidualnych jej członków (ludzi), wraz z różnymi poglądami i oddziaływaniami na jej funkcjonowanie; przedsiębiorców, któ-

rym powierzono lub na których nałożono powinności w zakresie obrony narodowej; organizacje społeczne i polityczne, z wyraźnym wykluczeniem zjawiska walki o sprawowanie władzy; organizacje pozarządowe oraz organy władzy publicznej.

W odróżnieniu do rozwiązań przyjętych przez W. Kitlera, celowym wydaje się zaszeregowanie historycznie usytuowanych stosunków społecznych, stosunków politycznych, polityki, strategie (doktryny) i programy oraz legitymizację władzy w grupie uwarunkowań społecznych obronności państwa.

Stosunki społeczne dotyczą relacji zachodzących między jednostkami, grupami, społecznymi, państwami i innymi organizacjami we wszystkich dziedzinach życia społecznego. Do najistotniejszych elementów dorobku kulturowego w tej materii zalicza się tożsamość narodową, mity, zwyczaje i wzorce zachowań, opinię publiczną, normy postępowania, a także stosunki polityczne.

Stosunki polityczne dotyczą sfery polityki, są więc szczególnym przypadkiem życia społecznego (stosunków społecznych), którego treść stanowi tutaj realizacja różnorodnych potrzeb i interesów przez udział bezpośredni lub pośredni we sprawowaniu władzy politycznej[52]. Dotyczą zarówno stosunków wewnątrz organizacji, jaką jest obrona narodowa, stosunków w państwie, jak i między państwami i organizacjami o charakterze międzynarodowym.

Warto w tym miejscu odnieść się do stosunków cywilno–wojskowych. Na poziom tych stosunków mają wpływ między innymi następujące czynniki:

1. Stan cywilnej kontroli nad armią, sprawowanej przez:
   - Sejm Rzeczypospolitej Polskiej w ramach wypełniania podstawowych funkcji parlamentarnych uchwala każdego roku większość środków przeznaczanych na bezpieczeństwo i obronę państwa, w tym na utrzymanie i rozwój sił zbrojnych oraz wszystkie regulacje ustawowe dotyczące bezpieczeństwa i obronności, ponadto kontroluje ich stosowanie, Senat zaś dzieli z Sejmem wykonywanie funkcji ustawodawczej, wyłącznie z uchwalaniem wysokości wydatków na bezpieczeństwo i obronę;
   - Prezydenta, który w ramach przypisanych kompetencji czuwa nad przestrzeganiem Konstytucji, stoi na straży suwerenności i bezpieczeństwa

[52]/ E. Zieliński, *Nauka o państwie i polityce,* Warszawa 1999, s. 225.

państwa oraz nienaruszalności i niepodzielności jego terytorium. Jest najwyższym zwierzchnikiem SZ RP, określa główne kierunki rozwoju sił zbrojnych oraz przygotowanie do obrony państwa, a także m. in. mianuje szefa Sztabu Generalnego i dowódców rodzajów wojsk, nadaje określone w ustawie stopnie wojskowe;

- Organy administracji państwowej: Radę Ministrów, Prezesa Rady Ministrów, ministerstwa takie jak Obrony Narodowej, Spraw Wewnętrznych i Administracji, Finansów czy Spraw Zagranicznych;
- Instytucje niezawisłe: Trybunał Konstytucyjny, Trybunał Stanu, Najwyższa Izba Kontroli, Sąd Najwyższy, Naczelny Sąd Administracyjny, Rzecznik Praw Obywatelskich, Prokurator Generalny;

2. Stan wiedzy obronnej, zarówno przedstawicieli społeczeństwa, decydujących m.in. o polityce obronnej, w tym także jego finansowaniu zadań obronnych, jak i całego społeczeństwa, z którego elity władzy i polityczne się wywodzą. Rozumienie przez nie potrzeb obronnych, odnoszących się także do przeciwdziałania stanom kryzysowym i klęskom żywiołowym oraz ich usuwania, rozpatrywanie tych potrzeb w ujęciu strategicznym, prospektywnie, jest warunkiem *sine qua non* tworzenia sprawnego i skutecznego systemu bezpieczeństwa narodowego;
3. Poziom i powszechność edukacji obronnej społeczeństwa, zwłaszcza młodzieży, zarówno realizowanej w systemie oświaty jak i organizacjach i stowarzyszeniach, na poziomie ponadpodstawowym oraz wyższym, w systemie studiów podyplomowych;
4. Polityka informacyjna resortu Obrony Narodowej: informacja resortu kierowana jest do społeczeństwa, środowisk opiniotwórczych, ugrupowań politycznych, społecznych i zawodowych, stowarzyszeń i organizacji środków masowej informacji, ogólnokrajowych i lokalnych, publicznych i komercyjnych, mediów zagranicznych;
5. System społeczny wojska: stan stosunków interpersonalnych, sposoby oddziaływania na żołnierzy, stopień zaspokojenia podstawowych potrzeb żołnierzy, przestrzeganie zasad demokracji, apolityczność i apartyjność wojska,

działalność socjalno–bytowa na rzecz kadr i żołnierzy, poziom szkolenia i wychowania itp.;

6. Współpraca wojska ze społeczeństwem, organizacjami społecznymi i stowarzyszeniami;
7. Przejrzystość wojska rozumiana jako jawność działania i życia wewnętrznego wojska, unikanie hermetyczności, blokady informacyjnej, dostępności dla społeczeństwa, które będąc podatnikiem powinno wiedzieć na co spożywane są jego pieniądze[53].

Trudno jednoznacznie i ostatecznie zdefiniować politykę jako kolejny element uwarunkowań społecznych potencjału obronnego państwa. Zgodnie z dociekaniami A. W. Jabłońskiego można przyjąć, że politykę wyróżnia: działalność instytucji państwowych, wzajemny stosunek władzy, wpływu i konfliktów. W systemie społecznym polityka pełni funkcje związane z rozwiązywaniem konfliktów, wytwarzaniem decyzji regulujących podział dóbr, artykulacją, agregacją i selekcją interesów, socjalizacją polityczną oraz komunikacją polityczną. Tworzy również proces podejmowania decyzji w ramach procesu władzy i walki o władzę. Celem polityki jest ponadto rozwiązywanie problemów społecznych wynikających z rozpatrywania potrzeb społecznych[54].

Tak pojmowane uwarunkowania społeczne obronności państwa mają charakter podmiotowy. Jeśli zaś uwzględnić złożoność procesów społecznych, pojawiają się takie czynniki, jak: interesy (prywatne, publiczne, państwowe i międzynarodowe), normy prawne, konflikty społeczne, różnorodność pozycji i ról społecznych, odrębność państwowa społeczeństw, ilościowe i jakościowe zróżnicowanie, wzajemne zobowiązania – więzi łączące mimo wszelkich podziałów w sferze interesów i inne. I w tym wypadku na szczególne wyróżnienie zasługuje kwestia wyzwań i zagrożeń towarzyszących działalności człowieka godzącej w interesy innych, celowo lub przez zaniedbanie.

---

[53]/ J. Tomiło, *Edukacja obronna a stosunki cywilno – wojskowe w Polsce,* [w:] L. Łukasik /red./, Budowa nowego systemu edukacji obronnej młodzieży, Warszawa 1999, s.130-132.

[54]/ Zob. A.W. Jabłoński, *Polityka. Interpretacje definicyjne,* [w:] E. Zieliński, Nauka o państwie i polityce, Warszawa 1999, s.207.

Strategie (doktryny) stanowią kolejną grupę uwarunkowań potencjału obronnego państwa w sferze społecznej. Problematyka ta stanowi istotny element teorii i praktycznej działalności państwa. Strategie przekładają różne poglądy (ideologie) na praktyczny wymiar realizacji celów działalności państwa w określonym czasie i przestrzeni. Wynikające z nich programy wyznaczają szczegółowe kroki, w konkretnych sytuacjach na rzecz realizacji strategii (doktryny) w danej sferze działalności państwa.

Kolejnym czynnikiem wpływającym na potencjał obronny jest legitymizacja władzy politycznej. Doświadczenia historyczne wskazują bowiem na istotne znaczenie wzajemnego komunikowania się grup rządzących ze społeczeństwem (rządzonymi). W zależności od typu i formy państwa oraz formy rządów legitymizacja przybiera różną postać i przejawia się różnym wpływem społeczeństwa na realizację celów państwa, także w obszarze bezpieczeństwa narodowego.

Ostatnią grupę uwarunkowań potencjału obronnego państwa stanowią uwarunkowania kulturowe[55]. Pośród różnych elementów kultury na szczególną uwagę zasługują: kultura polityczna, religia, koncepcje filozoficzno–etyczne, prawo, edukacja i wychowanie, nauka (teorie naukowe), kultura fizyczna oraz wszelkie wytwory działalności artystycznej człowieka wraz ze spuścizną kulturową narodu – historycznym dziedzictwem narodowym (rys.1.6.).

Za przypisaniem powyższych elementów do kulturowych uwarunkowań może przemawiać chociażby analiza socjologicznej definicji terminu „kultura". Dla szczegółowych rozważań naukowych we wskazanym obszarze można posłużyć się definicją kultury zaproponowaną przez Jana Szczepańskiego. Wspomniany socjolog przyjmuje następującą definicję prezentowanego terminu: „kultura to ogół wytworów działalności ludzkiej materialnych i niematerialnych, wartości i uznawanych sposobów postępowania, zobiektywizowanych i przyjętych w dowolnych zbiorowościach, przekazywanych innym zbiorowościom i następnym pokoleniom"[56]. W definicji tej autor podkreśla, że na kulturę składają się i wytwory materialne, i systemy wartości, i wzory zachowań, i systemy działań. Wskazuje również, że z przy-

[55]/ Por. W. Kitler, *Obrona narodowa...*, op. cit., s.173-178.
[56]/ J. Szczepański, *Elementarne pojęcia socjologii,* Warszawa 1966, s.47.

jętego punktu widzenia ważne jest w kulturze to, co przyjęte lub ma szanse na przyjęcie przez grupy, co może być przekazywane innym jednostkom czy grupom.

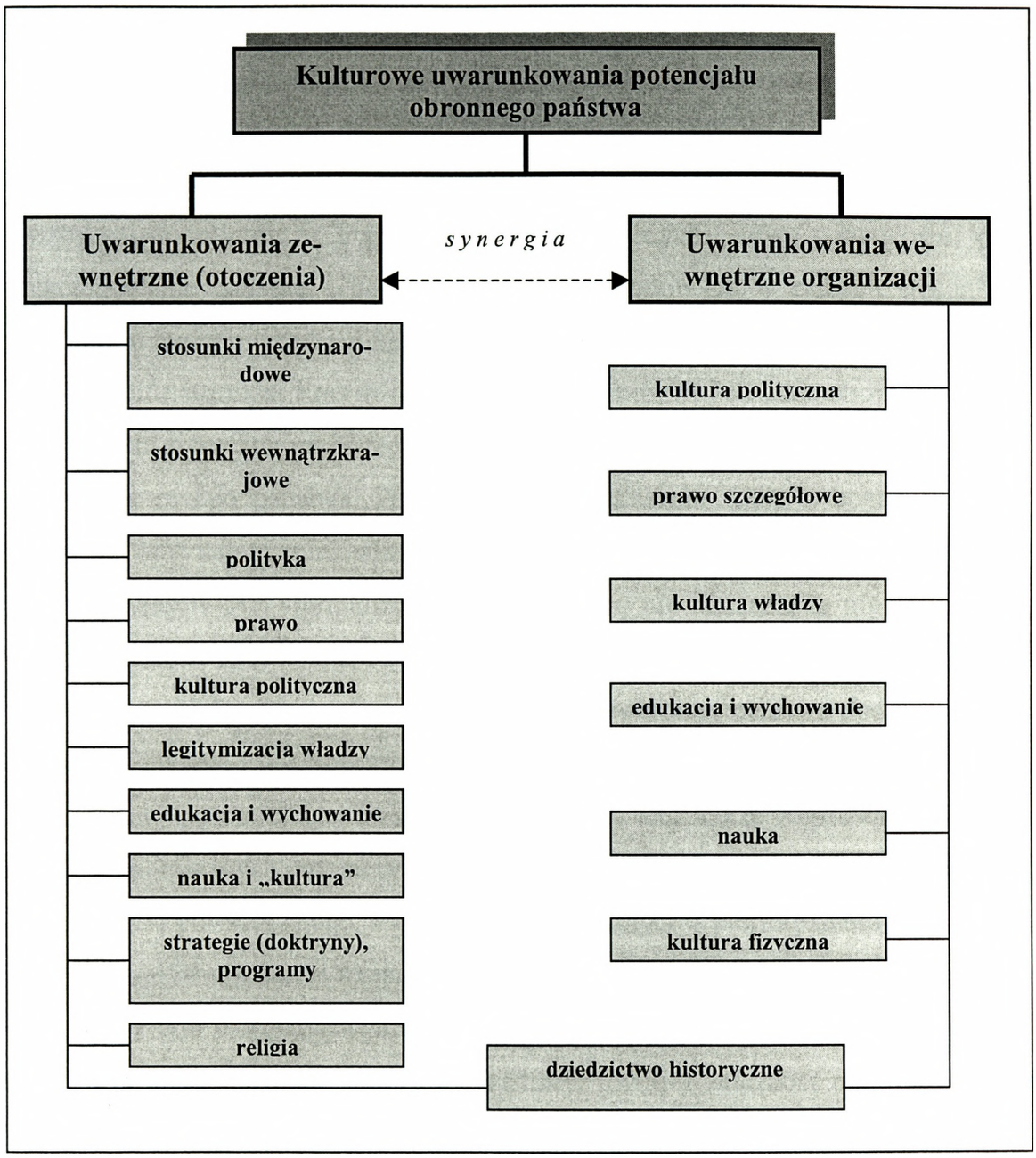


Rys.1.6. Kulturowe uwarunkowania potencjału obronnego państwa.

(Źródło: Opracowano na podstawie: W. Kitler, *Obrona narodowa III RP. Pojęcie. Organizacja. System,* /rozprawa habilitacyjna/, Zeszyty Naukowe AON, dodatek, Warszawa 2002, s.179)

Istotny wpływ na potencjał obronny państwa ma zatem religia, tak pod względem duchowym, jak i instytucjonalnym. Należy brać pod uwagę założenia i treści poszczególnych religii, ich formy instytucjonalne oraz stosunek zachodzący między wierzeniami i tradycjami religijnymi a państwem i jego działalnością. Dostrzegać na ogół pozytywny wpływ religii na poszanowanie wartości uznawanych za wspól-

ne, zarówno dla wierzących, jak i niewierzących, do których należą między innymi: poszanowanie legalnej władzy, praw człowieka i obywatela, wolności i niezależności, umiłowanie ojczyzny, moralne wychowanie społeczeństwa, tolerancja, a także negacja dla czynów karalnych w prawie krajowym i międzynarodowym[57].

Jednym z najbardziej trwałych uwarunkowań potencjału obronnego państwa jest prawo, które w sposób formalny sankcjonuje funkcjonowanie państwa i niemal wszystkich podmiotów w jego granicach terytorialnych (prawo państwowe) oraz funkcjonowanie państwa i podmiotów międzynarodowych w ramach stosunków międzynarodowych (prawo międzynarodowe). We wszystkich przypadkach prawo stanowi zbiór wartości i norm postępowania ustanowionych jako obowiązujące w określonych granicach przestrzennych i czasowych w odniesieniu do konkretnych podmiotów owego państwa. Potencjał obronny czerpie wiele z bogactwa norm prawnych, lecz należy mieć także na uwadze istnienie norm społecznych nie posiadających właściwości sformalizowanego prawa, co nie oznacza, że nie oddziałujących na prawo w sposób bezpośredni i pośredni.

Wpływ edukacji i wychowania na potencjał obronny państwa dostrzegano od wieków. Edukacja i wychowanie dotyczy dzisiaj nie tylko wychowania obronnego w klasycznej postaci (wychowania wojskowego), lecz także zagrożeń ekologicznych, ekonomicznych, moralnych, praw człowieka i obywatela, bezpieczeństwa publicznego i powszechnego, a także spraw związanych z patriotyzmem[58].

Oddziaływanie nauki na potencjał obronny państwa jest bezsporne. Zauważalna jest przy tym następująca zależność: im silniejsze państwo i jego system obronności, tym silniejsza jest pozycja nauki. Istnieje również zależność odwrotna. Siła i dynamizm nauki sprawiają, że nawet słabe gospodarczo państwo jest w stanie sprostać wyzwaniom w obszarze bezpieczeństwa narodowego. Zadaniem nauki jest bowiem nie tylko poznanie, lecz także szukanie dróg do osiągania wysokiej sprawności działania, przy jak najmniejszym nakładzie sił i środków (głównie finanso-

---

[57]/ Zob. *Międzynarodowy pakt praw obywatelskich i politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1996r.*, /Dz U z 1997r., nr 38, poz.167/; *Ustawa z dnia 17 maja 1989r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania,* /Dz U z 2000r., nr 26, poz.319/; *Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską,* podpisany w Warszawie dnia 28 lipca 1993r.

[58]/ R. Stępień, *Edukacja dla bezpieczeństwa w świetle przemian we współczesnej pedagogice,* [w:] R. Rosa /red./, 'Edukacja dla bezpieczeństwa i pokoju w jednoczącej się Europie', Siedlce-Chlewiska 1999, s.109.

wych). Ta instrumentalno–techniczna misja i funkcja nauki prowadzi do poszukiwania wiedzy o środkach i sposobach osiągania zamierzonych celów, sprawności i ekonomiczności działania, do postrzegania rzeczy ważnych i istotnych, ustalając ogólne prawidłowości w interesującym dla nauki przedmiocie poznania.

Ważną częścią kultury narodowej jest także kultura fizyczna. Jej celem jest rozwój psychofizyczny i tworzenie podstaw wysokiej zdrowotności obywateli. Sprawność psychofizyczna była zawsze ważnym elementem bytu narodowego. Po dzień dzisiejszy zgodne są opinie o wychowawczym i pedagogicznym znaczeniu kultury fizycznej, szczególnie w obszarze wychowania fizycznego i sportu.

Kultura i dziedzictwo narodowe, w węższym znaczeniu, dotyczą odpowiednio: twórczej działalności artystycznej, kultury ludowej i rękodzieła artystycznego; wydawnictw, księgarstwa, bibliotek i czytelnictwa; edukacji kulturalnej; wystaw artystycznych, polityki audiowizualnej; amatorskiego ruchu artystycznego, wymiany kulturalnej z zagranicą; działalności widowiskowej i rozrywkowej oraz kultywowania tradycji narodowej i państwowej; ochrony dóbr kultury i muzeów, miejsc pamięci narodowej, grobów i cmentarzy wojennych, pomników zagłady i ich stref ochronnych[59].

Wysoki poziom działalności w tej materii pozwala utożsamiać się poszczególnym ludziom z danym narodem, jego historią, a często wyzwala emocje sprzyjające sprostaniu różnorodnym wyzwaniom i zagrożeniom stojącym na drodze bezpiecznego bytu narodowego. Dziedzictwo narodowe nie jest tylko i wyłącznie elementem zasługującym na ochronę ze strony państwa, lecz stanowi również twórczy i aktywny czynnik bezpieczeństwa narodowego.

Jednym z najważniejszych wyznaczników potencjału obronnego państwa jest wola narodu – wola ogółu obywateli państwa – oraz jego gotowość do obrony jednej najwyższych wartości tożsamości narodowej. Istotnym jest również duch narodu i związany z nim nierozłącznie patriotyzm. Warto podkreślić, że mimo, iż duch narodu, jego patriotyzm czy wola obrony własnych wartości powinny być niejako zakodowane w świadomości narodu, to jednak nie są to wartości niezmienne. Mogą

---

[59]/ Zob. *Ustawa z dnia 4 września 1997r. o działach administracji rządowej,* art. 14. ust. 1, /Dz U z 1999r., nr 82, poz. 928/.

podlegać one mniejszym bądź większym przewartościowaniom. Co więcej, ulegają one często degradacji wobec idei kosmopolitycznych, pacyfistycznych, wobec fałszywych wyobrażeń o braku zagrożeń. Stąd tez naczelnym zadaniem państwa, jego elit intelektualnych i politycznych jest ciągłe kształtowanie wysokiego stanu ducha narodu, jego woli obrony własnych wartości, jego postaw patriotycznych[60].

### 1.4. Edukacyjne uwarunkowania potencjału obronnego

Naczelnym zadaniem państwa w zakresie kształtowania potencjału obronnego jest obronne przygotowanie społeczeństwa. Jest to jedno z podstawowych zadań edukacji oznaczającej ogół procesów dydaktyczno-wychowawczych obejmujących kształcenie i wychowanie oraz szeroko pojętą oświatę[61]. Powinno ono z wychowaniem patriotycznym, obejmować również edukację obronną, a w tym przysposobienie obronne, służbę wojskową oraz szkolenie i uczestnictwo w przedsięwzięciach obrony cywilnej.

W oddziaływaniu edukacyjnym, warunkującym jakość potencjału obronnego państwa szczególnego znaczenia nabiera kształtowanie świadomości praw i obowiązków, poczucia odpowiedzialności i obywatelskiej dojrzałości, umiejętności racjonalnego działania, zdolności do wyrzeczeń dla wyższych wartości i gotowości do największych poświęceń w krytycznych chwilach. Duży wpływ zatem na kształtowanie postawy patriotycznej ma świadomość zarówno społeczna, historyczna, narodowa, jak i patriotyczna[62].

Ukształtowana świadomość patriotyczna wpływa na pozytywny stosunek społeczeństwa do spraw obronności, do armii, reprezentowanych przez nią wartości oraz symboliki. Ważnym czynnikiem, który rzutuje na stosunek społeczeństwa do spraw obronnych jest świadomość sytuacji międzynarodowej, w jakiej znajduje się Polska i jej trafna ocena. Istotnym wykładnikiem świadomości patriotycznej są zatem postawy wobec polityki władzy państwowej oraz systemu politycznego. Zaangażowanie w życie społeczne i polityczne kraju, udział w wyborach krajowych, lokalnych, kształtowanie światopoglądu i własnego zdania na temat posunięć polity-

---

[60]/ B. Balcerowicz, *Obrona...*, op. cit., s.112.
[61]/ W. Okoń, *Słownik pedagogiczny,* Warszawa 1981, s.66.
[62]/ A. Hejza, *Udział szkolnych organizacji młodzieżowych w procesie kształtowania postaw patriotycznych uczniów,* [w:] 'Wychowanie patriotyczne młodzieży', Bydgoszcz 1995, s.199.

ków jest formą uczestnictwa w życiu kraju. Inną postawą, która wynika ze świadomości patriotycznej jest gotowość do obrony kraju w razie jego zagrożenia i gotowość do ofiarnej pracy w czasie pokoju.

Postawy patriotyczno-obronne kształtują się w określonych warunkach środowiskowych, dlatego też ważne jest tworzenie dla młodych ludzi sytuacji, w których aktywność dzieci i młodzieży wiąże się z osiąganiem przez nich coraz wyższego poziomu dojrzałości intelektualnej, moralnej i społecznej. Istotnym zagadnieniem pracy wychowawczej szkoły powinna być wiedza z zakresu tradycji wychowania patriotycznego oraz możliwości jej zastosowania.

Rozwinięta świadomość patriotyczna wpływa na kształtowanie postaw ideowości, zaangażowania i aktywności społecznej, poczucia odpowiedzialności jednostkowej za rozwój, bezpieczeństwo i losy społeczeństwa. Ponadto oddziałuje na powstanie dyscypliny społecznej, obowiązkowość, poszanowania prawa i zasad porządku oraz ładu społecznego (identyfikowanie się obywatela z państwem). Postawę jednostki wobec państwa określają zasady: uczciwości, solidarności, rzetelności, poczucia odpowiedzialności, lojalności i gotowości do obrony interesów państwa.

Znamienny jest ścisły związek miedzy dojrzałością moralną a dojrzałością patriotyczną i obywatelską. Niezbędne w takiej sytuacji wydaje się rozwijanie etosu nauki i pracy. Wyrazem pełnej świadomości patriotycznej jest rozwijanie kultury współżycia ludzi oraz uszlachetnianie stosunków międzyludzkich we wszystkich dziedzinach[63].

Szczególne zadanie w zakresie kształtowania potencjału obronnego państwa przypisuje się i stawia przed edukacją obronną. Według R. Stępnia na współczesny kształt edukacji dla bezpieczeństwa składa się działalność oświatowa tych wszystkich instytucji, które w mniejszym bądź większym stopniu kształtują postawy proobronne, patriotyczne, obywatelskie i ekologiczne. Każdy nawet najmniejszy system działalności edukacyjnej w obrębie bezpieczeństwa, jest zarazem podsystemem systemu nadrzędnego i nadsystemem dla struktur znajdujących się w określonej

[63] J. Bieńkowski, R. Stępień, *Edukacja obronna społeczeństwa – postulowane rozwiązania modelowe,* Warszawa 2000, s.12-13.

hierarchii odpowiednio niżej[64]. Wspomniany autor wskazuje również na trzy zasadnicze obszary oddziaływań pedagogicznych w zakresie edukacji dla bezpieczeństwa: 1) wartości, 2) procesy edukacyjne, 3) uwarunkowania kulturowe, polityczne, prawne i militarne[65].

Warto w tym miejscu podkreślić, że w edukacji obronnej, oprócz przysposobienia młodzieży, należy mieć na względzie szczególną potrzebę przygotowania ludzi wyznaczanych na stanowiska w administracji państwowej wszystkich szczebli, wyposażenie ich w wiedzę o bezpieczeństwie i obronności państwa [66].

Mówiąc o edukacji obronnej w wymiarze współczesnym najczęściej mamy na uwadze „ogół procesów kształcących, wychowawczych i oświatowych mających na celu kształtowanie świadomości społecznej w aspekcie uznawanego systemu wartości, umiejętności i wiedzy, związanych z właściwym zachowaniem się w sytuacjach zagrożeń militarnych oraz powstałych w wyniku awarii i klęsk różnego rodzaju"[67]. W tak rozumianej edukacji chodzi o kształtowanie postaw i zachowań społecznych w sytuacjach zagrożeń i kryzysu, właściwych z punktu widzenia bezpieczeństwa narodowego oraz istotnych dla potencjału obronnego państwa.

Realizatorami tak pojmowanej edukacji obronnej jest zarówno wojskowy, jak i cywilny podsystem edukacji narodowej, a także różne organizacje społeczne i młodzieżowe oraz środki masowego komunikowania.

Do szczególnych zadań realizowanych w ramach edukacji obronnej, mających ważne znaczenie dla kształtowania jakości potencjału obronnego można zaliczyć:

- prowadzenie szeroko rozumianej edukacji obronnej społeczeństwa (szczególnie wśród młodzieży);
- kształtowanie świadomości społecznej oraz patriotycznych postaw przedpoborowych i poborowych;
- prowadzenie przysposobienia obronnego, przydatnego zarówno w służbie wojskowej, jak i w służbach obrony ludności;

---

[64]/ R. Stępień, *Współczesny kształt edukacji dla bezpieczeństwa. Teoria i praktyka,* [w:] E. A. Wesołowska, A. Szerauc /red. nauk./, Patriotyzm. Obronność, Bezpieczeństwo, Warszawa 2002, s.204.

[65]/ Tamże, s.206.

[66]/ B. Balcerowicz, *Obrona...*, op. cit., s.113.

[67]/ J. Bieńkowski, M. Kucharski, R. Stępień, *Koncepcje i kierunki przemian edukacji dla bezpieczeństwa,* Warszawa 1998, s.11.

- utrzymywanie w kondycji i sprawności rezerw osobowych wojska, w tym pogłębianie specjalistycznych umiejętności[68].

Edukacja obronna jest kreowana poprzez przesłanki teoretyczne i praktyczne. Do pierwszej grupy można zaliczyć uniwersalne (międzynarodowe) wskazania na temat pożądanych kierunków rozwoju edukacji oraz ogólnokrajową krytyczno-kreatywną doktrynę kształcenia wraz z głównymi priorytetami i zasadami kształcenia. Stanowią je ponadto cele i zadania polityki obronnej państwa wraz z podstawowymi założeniami doktryny obronnej, a także założenia programowo–organizacyjne opracowane wspólnie przez MON i MENiS. Istotną rolę odgrywają również profil kształcenia konkretnej placówki edukacyjnej i zakres zadań dydaktycznych realizowanych przez nią w zakresie kształcenia i wychowania obronnego oraz pedagogiczne prawidłowości w stanowieniu celów i formułowaniu treści edukacyjnych (dydaktycznych, wychowawczych, oświatowych).

Przesłanki praktyczne kreowania edukacji obronnej, to różnorodne zagrożenia kryzysogenne w skali międzynarodowej, ogólnokrajowej i lokalnej. Do najczęściej wymienianych należą zagrożenia o charakterze naturalnym (kataklizmy i klęski żywiołowe), technologicznym (katastrofy, awarie), militarnym, politycznym, psychospołecznym (m. in. patologie społeczne), ekologicznym i ekonomicznym (gospodarczym). To równocześnie proobronne wymogi społeczne wynikające z potrzeb konkretnych instytucji (rządowych, samorządowych i terytorialnych), stowarzyszeń, wspólnot i organizacji (m. in. paramilitarnych, humanitarnych) współtworzących szeroko pojęty system obronny państwa. Przesłanki tworzy również osobowy wymiar potrzeb i zachowań samoobronnych, determinujących sprawne myślenie i działanie jednostki w sytuacjach niebezpiecznych oraz racjonalne przewidywanie zagrożeń i eliminowanie ich przesłanek.

Edukacyjne uwarunkowania potencjału obronnego można zatem odnieść do następujących założeń:

---

[68]/ P. Sienkiewicz, *Szkolnictwo wojskowe..., op. cit.*, s.37. Szerzej na temat zadań, istoty oraz celów edukacji obronnej w R. Stępień /kier. nauk./, *Modelowy system edukacji obronnej społeczeństwa. Diagnoza,* Warszawa 1996; R. Stępień /kier. nauk./, *Modelowy system edukacji obronnej społeczeństwa. Koncepcje,* Warszawa 1997; R. Stępień /kier. nauk./, *Modelowy system edukacji obronnej społeczeństwa. Raport końcowy,* Warszawa 1998.

1. Szkoła jest jednym z podstawowych elementów niemilitarnej (pozamilitarnej) części systemu obronnego państwa, mogącym w sposób masowy oddziaływać na społeczeństwo, a zwłaszcza na młodzież, kształtując jej postawy obronne (szkoła jako podsystem edukacji obronnej społeczeństwa);

2. Sprzymierzeńcem szkoły współdziałającym z nią w zakresie realizacji programu wychowania obronnego i obywatelskiego oraz zdobywania wiedzy ekologicznej są stowarzyszenia społeczne związane z obronnością państwa;

3. Szkoła oraz stowarzyszenia społeczne stanowią podstawę układu niemilitarnego w systemie obronnym państwa;

4. Programy w bloku przedmiotów obronnych realizują nauczyciele mający ukończony kierunek przysposobienie obronne, oficerowie zawodowi lub oficerowie rezerwy posiadający kwalifikacje pedagogiczne. Przy poszczególnych tematach współpracują z nimi pracownicy MON, MSWiA, OC, Straży Granicznej, Straży Miejskiej, Policji Państwowej, Państwowej Straży Pożarnej;

5. Szkolny program edukacji obronnej uzupełnia program szkolenia podstawowego żołnierzy zasadniczej służby wojskowej oraz programy szkolenia wojskowego prowadzonego w stowarzyszeniach paramilitarnych oraz ZHP i ZHR.

6. Program przedmiotów obronnych dostosowany jest do wieku, poziomu wiedzy oraz zdolności i możliwości psychofizycznych uczniów uczęszczających do poszczególnych szkół;

7. Zróżnicowanie przedmiotów obronnych wynika z poszczególnych szczebli nauczania w szkołach ponadpodstawowych oraz odmienności celów dydaktyczno–wychowawczych (inny szczebel nauczania, inne cele, inny przedmiot, inny zakres wiedzy do opanowania)[69].

Szkolenie proobronne powinno obejmować wszystkich uczniów szkół ponadpodstawowych w ramach wyodrębnionych przedmiotów posiadających swoje ramowe programy nauczania – obowiązujące jako minima programowe, opracowane przy współudziale MON i MSWiA, a zatwierdzone przez MENiS. Pewne elementy wiedzy uczniowie mogą zdobywać również na lekcjach historii, języka polskiego,

---

[69]/ G. Rowiński, *Źródła pozyskiwania i modele kształcenia kadr dla potrzeb realizacji programów edukacji obronnej młodzieży,* [w:] L. Łukasik /red./, 'Budowa nowego systemu edukacji obronnej młodzieży', Warszawa 1999, s.84-85.

wiedzy o społeczeństwie, na zajęciach z przedmiotów przyrodniczych (geografii, chemii, fizyki biologii i itp.)[70].

Celem nauczania przysposobienia obronnego jest elementarne wprowadzenie młodzieży w problematykę powszechnej samoobrony, a także ukształtowanie podstawowych zachowań w tym zakresie. Realizacja zajęć z tego przedmiotu ma również na celu przygotowanie młodzieży do samoobrony przed skutkami zagrożeń w czasie pokoju i w okresie wojny, a ponadto do samodzielnego i zespołowego wykonywania podstawowych zadań w formacjach OC[71].

Jednym z celów nauczania historii jest kształtowanie postaw patriotycznych, racjonalnego poglądu na stosunki miedzy państwami i narodami. Realizacji tego celu służy między innymi ukazanie roli armii w obronie suwerenności państwa i życia obywateli na przestrzeni dziejów.

Celem nauczania języka ojczystego jest wychowanie młodzieży w duchu patriotycznym oraz kształtowanie przywiązania i umiłowania ojczyzny – Polski. Nauczanie języka polskiego to nic innego, jak uświadamianie uczniom faktu, że język ojczysty to dziedzictwo naszych przodków, obraz rozwoju narodu, jego skarbnica, dowód ponad tysiącletniego istnienia państwa polskiego, obraz walk o niepodległość i przeciw wynarodowieniu przez zaborców.

Przedmiotem tworzącym ogromne możliwości wychowania patriotycznego jest wiedza o społeczeństwie. Zajmuje się ona własnym społeczeństwem i państwem dnia dzisiejszego. Stanowi kontynuację historii i jej pogłębienie w odniesieniu do warunków egzystencji Polski współczesnej, dlatego odnoszą się do niej także rozważania dotyczące historii a szczególnie:

- uczenia myślenia kategoriami państwa i narodu, wyróżniania spraw oraz problemów jednostkowych i ogólnych, o zasięgu lokalnym i państwowym;
- poznania zasad demokracji i form udziału w sprawowaniu władzy, zarządzania oraz kontroli organów państwa itp.;

---

[70]/ Zob. S. Rutecki, *Problemy obronności w szkolnictwie podstawowym, średnim i wyższym,* [w:] Kształtowanie świadomości..., op. cit., s.67-69.

[71]/ J. Bagiński, *Problemy obronności w programach szkoły podstawowej, średniej i wyższej,* [w:] Kształtowanie świadomości..., op. cit., s.64.

- kształtowania przekonania o znaczeniu praworządności i społecznej dyscypliny – zrozumienia, w czym się one wyrażają w różnych dziedzinach życia i sytuacjach;
- rozumienia problemów społeczno–patriotycznych współczesnego świata (w tym służby wojskowej).

Właściwie zaplanowane i przeprowadzone nauczanie w tej dziedzinie ma ogromne znaczenie wychowawcze – wdraża do czynnego uczestnictwa w życiu społecznym.

W przedmiotach przyrodniczych problematyka związana z wychowaniem obronnym pojawia się między innymi przy realizacji haseł programowych:

- w geografii: granice (naturalne i sztuczne), rozmieszczenie przemysłu;
- w chemii: uświadomienie niebezpieczeństw związanych z używaniem substancji chemicznych, łatwopalnych, wybuchowych i toksycznych;
- w fizyce: energia jądrowa, szkodliwość promieniowania radioaktywnego i ochrona przed tym promieniowaniem.

Blok przedmiotów obronnych realizowany w szkołach ponadpodstawowych w ramach zajęć obowiązkowych stanowi zinstytucjonalizowany element państwowego i powszechnego przygotowania młodzieży do odbywania służby wojskowej w SZ RP, formacjach OC oraz służy wyrobieniu u uczniów niezbędnych umiejętności i nawyków do zapobiegania, zwalczania i usuwania skutków zagrożeń z jakimi mogą mieć oni do czynienia w czasie pokoju i wojny.

Ważną rolę w edukacji obronnej odgrywają również zajęcia pozalekcyjne, zawody sportowo–obronne czy też obozy specjalistyczne. Interesującą z punktu widzenia wychowawczego formę pracy pozalekcyjnej, nawiązującą do tradycji i służącą także kształtowaniu obywatelskiej postawy uczniów stanowią: organizowane głównie w szkołach i przez szkoły sale tradycji (izby pamięci), zwiedzanie muzeów i miejsc pamięci narodowej, poznawanie pomników związanych z dziejami narodu[72].

Edukacja obronna realizowana jest również w ramach szkolnictwa wyższego. Kształcenia obronne na tym szczeblu jest ukierunkowane na przekazanie studentom

[72]/ S. Rutecki, *Problemy obronności...*, op. cit., s.73.

i studentkom podstawowej wiedzy z zakresu bezpieczeństwa narodowego, organizacji obrony narodowej oraz zadań państwa, w tym sił zbrojnych, w zapewnieniu bezpieczeństwa narodowego. Należy jednak w tym miejscu zauważyć, że przysposobienie obronne studentów i studentek jest przedmiotem nieobowiązkowym, a jego zaliczenie (zdanie egzaminu) uprawnia do odbycia drugiego etapu – przeszkolenia wojskowego – umożliwiającego uregulowanie powszechnego obowiązku obrony RP i przeniesienie do rezerwy[73].

Jak wskazują powyższe rozważania edukacja obronna stanowiła i nadal stanowi istotny element potencjału obronnego państwa. Decyduje o jego sile i niewątpliwie wpływa na poziom bezpieczeństwa narodowego.

Reasumując należy stwierdzić, że kwestia obronności państwa, a w szczególności potencjału obronnego państwa jest problemem bardzo złożonym i wymagającym analizy badawczej z różnych, często rozbieżnych perspektyw. Istotnym w takiej sytuacji wydaje się eksplorowanie oraz wyjaśnianie związków i relacji pomiędzy poszczególnymi elementami systemu obronnego państwa. Determinanty i wyznaczniki potencjału obronnego zaprezentowane i scharakteryzowane w przedstawionym materiale zdają się potwierdzać postawioną tezę. Niebagatelną rolę w tej materii odgrywały i odgrywają edukacyjne uwarunkowania potencjału obronnego.

---

[73]/ Zob. *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu oraz Ministra Zdrowia z dnia 2 października 2003r. w sprawie sposobu przeprowadzania przysposobienia obronnego studentów i studentek,* / Dz U nr 174 z 2003 r., poz.1686 wraz z załącznikami/; *Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 26 maja 2003r. w sprawie przeszkolenia wojskowego studentów i absolwentów szkół wyższych,* / Dz U nr 103 z 2003r., poz.956/.

## Rozdział II

# EDUKACJA OBRONNA SPOŁECZEŃSTWA JAKO PŁASZCZYZNA KSZTAŁTOWANIA POTENCJAŁU OBRONNEGO PAŃSTWA

## 2.1. Edukacja obronna, edukacja dla bezpieczeństwa

Jedną z ważnych funkcji współczesnego państwa jest zapewnienie obywatelom podstawowych warunków ochrony przed potencjalnymi i realnymi niebezpieczeństwami związanymi z występowaniem klęsk żywiołowych oraz innych podobnych zdarzeń, powodowanych siłami natury lub działalnością człowieka, w tym także działaniami zbrojnymi. Funkcję tą państwo może skutecznie realizować między innymi poprzez edukację dla bezpieczeństwa zorganizowaną według zasady powszechności i ustawiczności.

Model edukacji obronnej, jako wzorzec układu różnych elementów systemu, był w przeszłości przeznaczony głównie do zobrazowania możliwości systematycznego, skoordynowanego i poddającego się ocenie, realizowania zadań edukacyjnych ukierunkowanych na kształtowanie świadomości, wiedzy i umiejętności obronnych społeczeństwa. Obecnie system edukacji obronnej społeczeństwa zakłada między innymi, że:

- instytucje i osoby odpowiedzialne za edukację obronną potrafią dostosować swoje działania do istniejących potrzeb w sferze ochrony ludności;
- istnieje społeczna akceptacja dla celów, treści i organizacji edukacji obronnej zarówno w szkolnictwie, jak i w organizacjach społecznych, w administracji państwowej, w środkach masowego przekazu itp.;
- posiadanie niezbędnych kwalifikacji kadr kierowniczych państwa w zakresie przygotowania obronnego jest z dużą konsekwencją uznawane za jedno z ważniejszych kryteriów awansu służbowego;
- instytucje edukacji obronnej uzyskują niezbędne wsparcie materiałowo-techniczne, głównie w zakresie infrastruktury dydaktycznej i materiałów audiowizualnych;

- dorobek teoretyczny i wnioski z praktyki edukacyjnej w zakresie obronności są systematycznie upowszechniane, a ich znajomość stanowi istotną część fachowych kwalifikacji nauczycieli, pracowników administracji, dyrektorów zakładów pracy itp.[1]

Edukacja obronna jest naturalną konsekwencją uwzględniania stale poszerzającego się zakresu treściowego takich terminów, jak: przysposobienie wojskowe i wychowanie obronne. Tradycyjnie przysposobienie wojskowe i obronne wiązano przede wszystkim z zapewnieniem możliwości przeciwstawienia się zagrożeniom zewnętrznym o charakterze militarnym. Współcześnie chodzi o kształtowanie zdolności państwa i społeczeństwa do radzenia sobie także z wieloma innymi zagrożeniami mającymi wpływ na poziom bezpieczeństwa zarówno społeczeństw, jak i jednostek ludzkich. Nieprzypadkowo więc rośnie znaczenie szeroko rozumianej edukacji mającej na celu przygotowanie nie tylko sił zbrojnych i rezerw, ale również całego społeczeństwa, do zapewnienia sobie szans przetrwania i rozwoju pomimo występujących zagrożeń bezpieczeństwa[2].

Dotychczasowe pojęcie: ***edukacja obronna*** należy traktować szerzej obejmując nim nie tylko zagrożenia zewnętrzne i przeciwdziałanie im, ale także wszelkie problemy związane z bezpieczeństwem życia człowieka. Dlatego też w Akademii Obrony Narodowej uważa się, że termin edukacja obronna (przysposobienie obronne) należy zastąpić pojęciem ***edukacja dla bezpieczeństwa***[3].

Przemiany ekonomiczne, zwłaszcza własnościowe także wpływają na powstawanie innego wymiaru edukacji dla bezpieczeństwa. Tu już niemożliwe do zastosowania są określone nakazy świadczeń osobowych czy rzeczowych na rzecz obronności (militaryzacja). Niezbędne jest powstanie mechanizmów zachęty w postaci na przykład preferencji podatkowych, zamówień publicznych itp. To z kolei wpływa na cele i treści edukacji dla bezpieczeństwa chociażby kadr kierowniczych w zakresie odnośnych postanowień prawnych i przepisów finansowych.

---

[1]/ *Materiał na posiedzenie Sejmowej Komisji Obrony Narodowej i Komitetu Spraw Obronnych Rady Ministrów*, opracowany przez zespół pod kierownictwem naukowym płk. dr. hab. Ryszarda Stępnia, Warszawa 2001. s.5 – maszynopis w posiadaniu autora.

[2]/ Tamże, s. 5.

[3]/ Por. R. Stępień /red./ *Współczesne zagadnienia edukacji dla bezpieczeństwa*, Warszawa 1999, s. 11.

Wyraźnie ukazuje się wszechogarniający charakter przemian edukacji dla bezpieczeństwa. Nie zawiera się ona wyłącznie w warstwie dydaktycznej, czy ogólnie pedagogicznej. Te przemiany nie dotyczą tylko celów, treści, zasad, metod i form organizacyjnych działalności szkoleniowej, kształcenia, kształtowania umiejętności, ale można dostrzec też ich aksjologiczny wymiar. Bezpieczeństwo uzyskuje status dobra wspólnego w wymiarze międzynarodowym, narodowym i lokalnym. Organizowanie pomocy dla poszkodowanych, także poza granicami kraju, to wyraz przemian świadomości społecznej. Jej inny wymiar, to bezpośredni udział służb ratowniczych w likwidacji następstw powodzi, katastrof ekologicznych, budowlanych itp. również poza granicami kraju. Myśl globalnie działaj lokalnie – hasło to, rzecz jasna, będzie wówczas możliwe do realizacji, jeżeli między innymi w edukacji dla bezpieczeństwa podejmowane będą zagadnienia kształtujące świadomość zagrożeń cywilizacyjnych.

**Edukacja dla bezpieczeństwa** rozumiana jest jako **ogół procesów oświatowo-wychowawczych, realizowanych głównie przez rodzinę, szkołę, wojsko, kościoły, środki masowego komunikowania, organizacje społeczne i stowarzyszenia, zakłady pracy oraz specjalnie powołane instytucje, ukierunkowanych na kształtowanie systemu wartości, umiejętności i upowszechnianie wiadomości ważnych dla bezpieczeństwa kraju i bezpieczeństwa osobistego ludzi**[4].

### 2.2. Cele, zadania i struktura edukacji obronnej społeczeństwa

Edukacja dla bezpieczeństwa ma sens wówczas, gdy traktowana jest jako system, to znaczy jako całość bardziej złożona – z racji wzajemnych związków między częściami składowymi – niż prosta suma tych części. Tak więc, system edukacji dla bezpieczeństwa jest zwartą całością, którą można wyodrębnić z otoczenia. Co więcej, jest to całość zorganizowana, ponieważ odzwierciedla dynamiczne i wzajemne związki między różnymi częściami składowymi, a jakakolwiek zmiana któregoś z elementów pociąga za sobą w sposób nieunikniony zmiany pozostałych elementów, a w konsekwencji całego systemu.

---

[4]/ R. Stępień /red./, *Współczesne zagadnienia edukacji*...op. cit., s.11.

Wśród instytucji realizujących cele i zadania edukacji dla bezpieczeństwa można wyróżnić: instytucje oddziaływań naturalnych (np. rodzina, grupa rówieśnicza), instytucje oddziaływań bezpośrednich (np. szkoła, wojsko, policja itd.) oraz instytucje oddziaływań pośrednich (np. telewizja, radio, prasa, organizacje młodzieżowe, organizacje paramilitarne, zakłady pracy). Cele edukacji dla bezpieczeństwa, dotyczące głównie kształtowania postaw wobec bezpieczeństwa personalnego i strukturalnego, będą realizowane również przez demokratyczne organy (instytucje) władzy państwowej. Wynika to głównie stąd, iż argumenty i zachowania przedstawicieli władzy, prezentowane na przykład w środkach masowego przekazu, stanowią znaczący wychowawczo przejaw myślenia obywatelskiego[5].

Ujęcie instytucjonalne edukacji dla bezpieczeństwa odnosi się przede wszystkim do struktur (organy kierowania na szczeblu centralnym, wojewódzkim, powiatowym i gminnym, siły zbrojne, formacje Obrony Cywilnej, służby ratownicze, stowarzyszenia i organizacje społeczne itp.), ich celów i zadań oraz zależności funkcjonalnych między nimi. Z kolei w ujęciu dydaktycznym rozpatruje się poszczególne elementy systemu edukacji dla bezpieczeństwa na poziomie procesów dokonujących się poprzez treści dobrane i ułożone na podstawie wcześniej określonych celów (upowszechnianie wiadomości, kształtowanie umiejętności i postaw), poziomie zabiegów organizujących procesy edukacji dla bezpieczeństwa (zasady, formy i metody kształcenia, szkolenia) oraz poziomie otoczenia dydaktycznego (środowisko, infrastruktura, środki). Oczywiście nieodłącznym elementem analiz są także składniki osobowe (nauczyciele, instruktorzy, nadawcy, adresaci, uczniowie, szkoleni) i strukturalne występujące w roli organizatorów i odbiorców treści edukacji dla bezpieczeństwa instytucje i organizacje[6].

W związku z tym model edukacji dla bezpieczeństwa można określić jako układ zasobów i czynności przeznaczonych do wspierania uczenia się. Strukturalna analiza modelu edukacji dla bezpieczeństwa może stanowić jeden z aspektów jej

---

[5]/ Tamże, s. 106.

[6]/ *Materiał na posiedzenie Sejmowej Komisji Obrony...*, op. cit., s.7.

planowania, szczególnie na szczeblu centralnym. Pomijając ujęcie systemowe bardzo trudno byłoby sprawować kontrolę nad tak złożonymi działaniami edukacyjnymi bez – w miarę – dokładnego uchwycenia ich struktury (zwłaszcza podmiotów – instytucji biorących aktywny udział w edukacji dla bezpieczeństwa).

Obydwa ujęcia modelu edukacji dla bezpieczeństwa (instytucjonalny i dydaktyczny), rozpatrywane łącznie, dają możliwość każdemu, kto z nią jest związany, bez względu na miejsce zajmowane w jej strukturach społecznych, politycznych, gospodarczych, militarnych i innych – uświadomienie tego, że edukacji obronnej już nie można ograniczyć do jej tradycyjnego rozumienia, jako przygotowania obywateli do obrony własnego kraju w wypadku zagrożenia jego niepodległości oraz do odparcia wszelkiej napaści na jego terytorium.

Model systemu edukacji dla bezpieczeństwa został wypracowany przez zespół realizujący resortowy temat badawczy „System edukacji obronnej społeczeństwa RP". W jego opracowaniu brali udział przedstawiciele resortów: Obrony Narodowej, Spraw Wewnętrznych i Administracji, Edukacji Narodowej oraz Biura Bezpieczeństwa Narodowego i Kancelarii Prezydenta, a także reprezentanci stowarzyszeń i organizacji społecznych.

W skład tego systemu wchodzą:

- podsystem kierowania edukacją dla bezpieczeństwa;
- podsystem edukacji dla bezpieczeństwa kadr kierowniczych administracji państwowej i samorządowej;
- podsystem edukacji dla bezpieczeństwa młodzieży szkolnej i akademickiej;
- podsystem edukacji dla bezpieczeństwa sił zbrojnych (w tym Obrony Terytorialnej);
- podsystem edukacji dla bezpieczeństwa w resorcie spraw wewnętrznych i administracji ( w tym Obrona Cywilna);
- podsystem edukacji dla bezpieczeństwa stowarzyszeń i organizacji społecznych;

- podsystem środków masowego przekazu[7].

Oto ich krótka charakterystyka.

### *2.2.1. Kierowanie edukacją dla bezpieczeństwa*

Podstawową zasadą planowania i realizacji celów edukacji dla bezpieczeństwa powinna być ustawiczność oddziaływań. Jest wiele powodów, by sądzić, iż jedną z głównych przyczyn pomijania bądź niedoceniania roli edukacji dla bezpieczeństwa społeczeństwa jest brak odpowiednich działań koordynujących i scalających działalność edukacyjną oraz pracę wychowawczą wielu instytucji, organizacji, szkół itp. mających w swych programach działania na rzecz obronności.

Kierowanie edukacją dla bezpieczeństwa ma na celu przygotowanie i utrzymanie na odpowiednim poziomie systemu kształcenia kadr kierowniczych i aparatu wykonawczego, odpowiedzialnych za wykonanie zadań obronnych, oraz pozostałej części ludności do działania w warunkach zagrożeń, kryzysów i wojny. Istotą kierowania edukacją dla bezpieczeństwa jest również to, że odbywa się ona w systemie ustawowo uporządkowanych organów władzy i administracji rządowej i samorządowej. Oznacza to potrzebę wyodrębnienia głównego ośrodka koordynującego na szczeblu centralnym i jego odpowiedników terenowych, co przyczyni się do sprawnego i funkcjonalnego działania systemu edukacji dla bezpieczeństwa społeczeństwa. Dlatego też jednym z postulatów zespołu badawczego realizującego resortowy temat badawczy „System edukacji obronnej społeczeństwa RP" jest powołania Biura Edukacji dla Bezpieczeństwa w strukturze Kancelarii Prezesa RM[8].

Biuro Edukacji dla Bezpieczeństwa – główny koordynator, w ramach posiadanych kompetencji, spełniając zaprezentowane funkcje powinno realizować zadania w zakresie:

- określania głównych celów edukacji dla bezpieczeństwa w państwie;
- opracowywania wytycznych do edukacji dla bezpieczeństwa w układzie militarnym i pozamilitarnym;

---

[7]/ *Materiał na posiedzenie Sejmowej Komisji Obrony...*, op. cit., s. 8.

[8]/ Zob. R. Stępień /red./, *Modelowy system edukacji obronnej społeczeństwa RP,* Warszawa 1996.

- projektowania prawnych rozwiązań doskonalących system edukacji dla bezpieczeństwa społeczeństwa;
- opracowywania założeń programowych i koordynowania szkolenia dla bezpieczeństwa w odniesieniu do wszystkich podmiotów systemu edukacyjnego, w tym głównie w sferze pozamilitarnej;
- monitorowania i diagnozowania stanu realizacji programu edukacji dla bezpieczeństwa oraz jej efektów;
- projektowania mechanizmów współpracy i korelowania współdziałania w zakresie propagowania i prowadzenia edukacji dla bezpieczeństwa pomiędzy rządowymi, terenowymi i pozarządowymi organizacjami biorącymi udział w procesie edukacji;
- nawiązywania kontaktów i utrzymywania współpracy w dziedzinie edukacji dla bezpieczeństwa i ochrony ludności przed skutkami katastrof i klęsk żywiołowych, z rządowymi i pozarządowymi instytucjami innych państw;
- wspierania (merytorycznego i finansowego) stowarzyszeń i organizacji społecznych realizujących program edukacji dla bezpieczeństwa;
- planowania i koordynowania wspólnych ćwiczeń ogniw układu pozamilitarnego z siłami zbrojnymi z udziałem etatowych i nieetatowych służb ratowniczych, które obejmowałyby doskonalenie współdziałania w sytuacjach zagrożeń, kryzysów, usuwaniu skutków klęsk żywiołowych i innych nadzwyczajnych zagrożeń (dotyczy to również ćwiczeń międzynarodowych);
- opracowywania – bądź zlecania opracowywania – i dystrybucji materiałów dydaktycznych, informacyjnych, popularyzujących i propagujących edukację dla bezpieczeństwa i treści programowe;
- opracowywania i przedkładania przedstawicielom najwyższych władz państwowych okresowych sprawozdań (diagnoz) zawierających

charakterystykę i ocenę stanu edukacji dla bezpieczeństwa w kraju oraz wnioski i postulaty (rozwiązania) dotyczące jej doskonalenia[9].

### *2.2.2. Edukacja kadr kierowniczych administracji państwowej i samorządowej*

Głównym celem edukacji kadr kierowniczych i wykonawczych pozamilitarnych ogniw obronnych jest przygotowanie ich do kierowania oraz zarządzania systemem obronnym i jego poszczególnymi elementami podczas rozwiązywania sytuacji kryzysowych, podwyższania gotowości obronnej państwa i działania w czasie wojny.

Cele pośrednie zorientowane są na: kształtowanie świadomości bezpieczeństwa państwa kadr kierowniczych objętych szkoleniem, doskonalenie znajomości i praktycznych umiejętności wykonywania zadań w zakresie obronności i ochrony ludności, nabywanie i doskonalenie umiejętności współdziałania organów i jednostek organizacyjnych administracji z odpowiednimi dowództwami i jednostkami organizacyjnymi sił zbrojnych, obrony cywilnej, straży pożarnej, policji, służbami ratowniczymi i innymi, podczas rozwiązywania sytuacji operacyjno-obronnych, zagrożeń w wyniku awarii i klęsk żywiołowych oraz weryfikowanie przyjętych rozwiązań w zakresie obronności i ochrony ludności.

Zasadniczym zadaniem szkolenia jest przygotowanie organów władzy i administracji publicznej oraz podległej im kadry kierowniczej wraz z jej aparatem wykonawczym – do kierowania przygotowaniami obronnymi w okresie pokoju oraz realizacji zadań obronnych w czasie kryzysów, zagrożenia bezpieczeństwa państwa i w sytuacjach ekstremalnych, w tym w czasie wojny.

Podsystem edukacji dla bezpieczeństwa kadr kierowniczych obejmuje swoim oddziaływaniem zarówno kadrę kierowniczą państwa, jak i kadrę wykonawczą pozamilitarnych ogniw obronnych państwa, a także kandydatów do służby cywilnej. Ze względu na wagę i zakres wykonywanych zadań obronnych, a także pełnione funkcje w systemie kierowania państwem i układzie pozamilitarnym w procesie edukacji obronnej, kadrę można grupować w następujący sposób:

---

[9]/ *Materiał na posiedzenie Sejmowej Komisji Obrony*...op. cit., s. 9-10.

- członkowie sejmowych i senackich komisji: obrony, budżetowych i innych komisji ważnych dla bezpieczeństwa państwa;
- kadra kierownicza naczelnych i centralnych organów administracji (Kancelarii Prezydenta RP, Kancelarii Prezesa RM, Biura Bezpieczeństwa Narodowego, ministerstw i urzędów centralnych: ministrowie, sekretarze i podsekretarze stanu, kierownicy urzędów centralnych, dyrektorzy generalni, dyrektorzy i zastępcy dyrektorów komórek organizacyjnych);
- kadra kierownicza administracji rządowej i samorządowej województw i powiatów (osoby z terenowych organów administracji rządowej i samorządu terytorialnego, które pełnią funkcje: wojewodów i wicewojewodów, dyrektorów generalnych urzędów wojewódzkich, starostów i ich zastępców, dyrektorów i zastępców dyrektorów komórek organizacyjnych urzędów wojewódzkich i powiatowych oraz urzędów administracji specjalnej stopnia wojewódzkiego i powiatowego, kierowników urzędów rejonowych, przewodniczących rad, burmistrzów, prezydentów miast);
- kadra wykonawcza pozamilitarnych ogniw obronnych (osoby piastujące kierownicze stanowiska w tych ogniwach). Ze względu na największą liczebność tej grupy i znaczne zróżnicowanie zakresu obowiązków związanych z obronnością przewiduje się podział tej grupy kadry kierowniczej na podgrupy;
- kadra ogniw ochrony struktur państwa i ludności (osoby spełniające funkcje kierownicze i wykonawcze w realizacji zadań obronnych z : sądów administracyjnych i powszechnych, Urzędu Ochrony Państwa, Policji, Straży Granicznej, Państwowej Straży Pożarnej, jednostek podległych Ministerstwu Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa;
- kadra ogniw gospodarczo-obronnych (osoby sprawujące funkcje kierownicze w jednostkach organizacyjnych i podmiotach gospodarczych wykonujących zadania produkcyjne i usługowe na

potrzeby obronne w resortach: finansów, gospodarki, skarbu państwa, transportu i gospodarki morskiej, rolnictwa i gospodarki żywnościowej, łączności, ochrony środowiska, zasobów naturalnych i leśnictwa, Narodowym Banku Polskim, Komitecie Badań Naukowych, Agencji Rynku Rolnego, Agencji Rezerw Materiałowych, Agencji Rezerw Artykułów Sanitarnych, Rządowym Centrum Studiów Strategicznych, Urzędzie Mieszkalnictwa i Rozwoju Miast, Komitecie Integracji Europejskiej, Polskim Komitecie Normalizacyjnym, Polskiej Agencji Atomistyki, a także podporządkowanych wojewodzie (staroście) i organom samorządu terytorialnego, na które zostały nałożone zadania obronne);

- kadry administracji, środków opiniotwórczych, stowarzyszeń i organizacji społecznych (kadra kierownicza jednostek organizacyjnych resortów: spraw zagranicznych, edukacji narodowej, kultury i sztuki, kadra ogniw podległym wojewodom, starostom i organom samorządu terytorialnego, kierownictwa partii politycznych i związków zawodowych, kierownictwa organizacji społecznych i stowarzyszeń, ogniw opiniotwórczych i informacyjnych: Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji, Polskiej Agencji Prasowej, mediów, Głównego Urzędu Ceł, Głównego Urzędu Statystycznego, Urzędu Kultury Fizycznej);
- kandydaci do służby cywilnej (szkolenie obronne w Krajowej Szkole Administracji Publicznej oraz w niektórych szkołach wyższych w ramach szkolenia podstawowego)[10].

Powyższy podział jest w praktyce realizowany już od ponad 10 lat na Wyższych Kursach Obronnych organizowanych w Akademii Obrony Narodowej.

### *2.2.3. Edukacja młodzieży w systemie edukacji narodowej*

Edukacja dla bezpieczeństwa młodzieży szkolnej powinna być rozciągnięta w czasie i realizowana w wyodrębnionych etapach kształcenia. Dla każdego etapu

[10]/ *Materiał na posiedzenie Sejmowej Komisji Obrony*...op. cit., s. 12-16.

podstawa programowa ustala priorytetowe cele edukacji obronnej oraz kompetencje, jakie uczeń powinien uzyskać, a także niezbędne doświadczenia edukacyjne konieczne do realizacji celów edukacji na danym etapie kształcenia.

Celem edukacji dla bezpieczeństwa w I etapie (pierwsza i druga klasa szkoły podstawowej) jest zapoznanie ze sposobami zachowania się w przypadku wystąpienia elementarnych zagrożeń wewnętrznych i zewnętrznych w szkole. Podstawowe zagadnienia w tym etapie, to: zapamiętanie i rozpoznawanie sygnału alarmowego, właściwe zachowanie się po jego usłyszeniu, zapamiętanie drogi i rejonu ewakuacji, umiejętne opuszczanie klasy i szkoły, zapoznanie ze znakami ostrzegawczymi znajdującymi się na terenie szkoły, umiejętne i szybkie powiadomienie osób dorosłych o niebezpieczeństwie, udzielanie sobie lub koledze pomocy w przypadku krwawienia w wyniku drobnych skaleczeń i otarć.

Głównym celem edukacji dla bezpieczeństwa w II etapie nauczania (kolejne klasy szkoły podstawowej, edukacja w ramach różnych przedmiotów) jest zapoznanie młodzieży z zagrożeniami występującymi w szkole oraz w danym regionie z umiejętnym szacowaniem stopnia zagrożenia i niebezpieczeństwa środowiska oraz doskonalenie umiejętności adekwatnego zachowania się w przypadku zetknięcia się z różnego rodzaju zagrożeniami.

W etapie III (gimnazjum) edukacja dla bezpieczeństwa młodzieży jest realizowana w formie ścieżek edukacyjnych. Ogólne cele nauczania obejmują definiowanie podstawowych pojęć i posługiwanie się fachową terminologią, przyswojenie zasad udzielania pierwszej pomocy, przygotowanie młodzieży do działań związanych z różnorodnymi zagrożeniami czasu pokoju, z którymi może się spotkać w swoim środowisku, kształtowanie umiejętności udzielania pierwszej pomocy i samopomocy, opanowanie umiejętności alarmowania o zagrożeniu i wzywania pomocy, opanowanie postępowania ratowniczego, kształtowanie postaw samoochronnych i kształtowanie wrażliwości na potrzebę pomocy drugiemu człowiekowi.

W IV etapie edukacji dla bezpieczeństwa, w liceum profilowanym i w szkole zawodowej, zadaniem szkoły jest umożliwienie uczniom (obligatoryjnie): rozwijania umiejętności praktycznych ratowania zdrowia i życia ludzkiego,

poznania właściwych zachowań w przypadku klęsk żywiołowych, katastrof i awarii mogących wystąpić na obszarach miasta, wsi, gminy, powiatu i województwa, kształtowania świadomości ekologicznej, umożliwienie krytycznego postrzegania rzeczywistości, rozróżniania zagrożeń i wdrażanie do formułowania własnych sądów, rozwijania zainteresowań zbiorową ochroną ludności, poznanie różnorodnych środków ochrony indywidualnej, rozwijania umiejętności własnego zachowania się w przypadku pożaru, przygotowania się do samodzielnego poznania i interpretacji zagrożeń ekologicznych.

Szkoła powinna też stwarzać możliwości do nabywania i rozwijania następujących kompetencji: analizowania i syntetyzowania informacji o zagrożeniach pochodzących z różnych źródeł, przedstawiania własnych rozwiązań organizacji pomocy ludności znajdującej się w rejonach zagrożenia, posługiwania się sprzętem techniczno-wojskowym, będącym na wyposażeniu OC, postępowania według określonego schematu ratunkowego w zależności od rodzaju rozległości i umiejscowienia urazu, posługiwania się środkami pierwszej pomocy, ewakuacji poszkodowanych, zabezpieczenia do transportu, czytania i posługiwania się topograficzną mapą.

Edukacja dla bezpieczeństwa organizowana dla studentów odbywa się na zasadzie dobrowolnego uczestnictwa w zajęciach z przysposobienie obronnego we wszystkich rodzajach uczelni, zarówno państwowych, jak i prywatnych. Inną możliwością w zakresie edukacji obronnej studentów jest powołanie ośrodków, w których mogliby oni doskonalić umiejętności z zakresu bezpieczeństwa (np. Legia Akademicka) i tą drogą realizować obowiązek służby wojskowej.

Problematyka edukacji dla bezpieczeństwa młodzieży wymaga zjednoczenia wysiłków wszystkich zainteresowanych stron: wojska, resortu spraw wewnętrznych i administracji, władz oświatowych, szkoły, rodziny, organizacji społecznych i klubów sportowych w kształtowaniu pozytywnych postaw uczniów i studentów wobec problemów obronności kraju i bezpieczeństwa w najbliższym otoczeniu[11].

---

[11]/ *Materiał na posiedzenie Sejmowej Komisji Obrony...*, op. cit., s.17-18.

### *2.2.4. Edukacja dla bezpieczeństwa w siłach zbrojnych*

Siły Zbrojne RP (w całości) muszą być przygotowane do zapewnienia konstytucyjnego obowiązku obrony suwerenności państwa, nienaruszalności jego terytorium i zapewnienia bezpieczeństwa obywateli, a w tym: do prowadzenia strategicznej operacji obronnej na terytorium kraju i w układzie sojuszniczym, likwidacji lokalnego konfliktu zbrojnego o małej lub średniej intensywności (np. konflikt graniczny), udziału w likwidacji skutków klęsk żywiołowych, katastrof, awarii technicznych i przemysłowych. Ponadto, realizując zadania koalicyjne przygotowuje się wydzielone komponenty SZ RP do udziału w koalicyjnych operacjach zbrojnych poza terytorium kraju (w przypadku agresji na kraj członkowski NATO, w operacjach pokojowych i ekspedycjach międzynarodowych oraz akcjach humanitarnych).

Sztab Generalny WP jest koordynatorem prac związanych z przygotowaniem SZ RP do wojny wszelkiego typu i odpowiada za: wypracowanie strategicznych kierunków działalności szkoleniowej sił zbrojnych, przygotowanie dowództw rodzajów sił zbrojnych do wykonywania przez nie zadań zgodnie z przeznaczeniem, przygotowanie wydzielonych organów dowodzenia do prowadzenia operacji połączonych w systemie narodowym i sojuszniczym oraz współdziałanie z odpowiednimi strukturami sojuszniczymi w ramach operacji koalicyjnych.

Szkolenie dotyczy całości sił zbrojnych i prowadzone jest w sposób ciągły, systematyczny na wszystkich szczeblach dowodzenia z wykorzystaniem garnizonowej i poligonowej bazy szkoleniowej w każdych warunkach terenowych i atmosferycznych. Szkolenie prowadzone jest również w czasie mobilizacyjnego rozwijania lub uzupełniania jednostek wojskowych. Proces szkolenia kontynuowany jest także w toku działań bojowych w okresie przygotowania operacji.

Do zasadniczych podmiotów działalności szkoleniowej zalicza się szkolenie kadry zawodowej oraz pododdziałów stanowiących podstawowy moduł organizacyjno-szkoleniowy. Kadrę na potrzeby sił zbrojnych przygotowują: do służby stałej – szkolnictwo wojskowe, do służby kontraktowej – uczelnie i szkoły

cywilne o kierunkach odpowiadających potrzebom sił zbrojnych oraz ośrodki szkolenia podoficerów i młodszych specjalistów.

W trakcie służby wojskowej kadra zawodowa podnosi nieustannie swoją wiedzę i umiejętności poprzez studia podyplomowe, kursy doskonalenia szczebla taktycznego, operacyjnego i specjalistycznego oraz kursy doskonalenia oficerów rezerwy. Ponadto, każdy oficer ma prawo ubiegać się o studia w uczelniach cywilnych lub akademiach dowódczo-sztabowych, w tym zagranicznych. Stosownie do potrzeb oraz indywidualnych predyspozycji kadra może podwyższać poziom swojej wiedzy ogólnej i specjalistycznej w drodze uzyskiwania tytułu i stopni naukowych.

Kadra zawodowa objęta jest także systematycznym szkoleniem organizowanym przez macierzyste jednostki wojskowe obejmującym:

- szkolenie zasadnicze, mające na celu nabywanie i doskonalenie wiedzy i umiejętności związanych z zajmowanym stanowiskiem służbowym,
- szkolenie uzupełniające, którego celem jest pogłębianie wiedzy i umiejętności w zakresie prawa międzynarodowego i wojennego, ekologii, ekonomii procedur koalicyjnych, likwidacji skutków klęsk żywiołowych, katastrof i awarii technicznych, a także wyszkolenia strzeleckiego i fizycznego oraz metodycznego przygotowania do prowadzenia działalności szkoleniowej z podwładnymi. Szczególną rangę nadaje się nauczaniu i doskonaleniu języków obcych[12].

Przewodnią rolę w systemie kształcenia obronnego (edukacji obronnej) pełni Akademia Obrony Narodowej. Jest ona jedyną uczelnią państwową realizującą zadania edukacyjne i naukowe w zakresie kształcenia kadr dla potrzeb obronności i bezpieczeństwa państwa. Posiada wysokokwalifikowaną kadrę naukowo-dydaktyczną, o dużym dorobku naukowym i doświadczeniu dydaktycznym, co daje pełną gwarancję realizacji celów kształcenia. Kadra naukowo-dydaktyczna Akademii Obrony Narodowej koncentruje swą uwagę badawczą na humanistyce obronnej, w tym w znacznej części odnoszącej się do edukacji obronnej

[12]/ *Materiał na posiedzenie Sejmowej Komisji Obrony*...op. cit., s. 19-20.

społeczeństwa. Znajduje to wyraz w planach naukowo-badawczych, prowadzonej działalności dydaktycznej, jak i w konkretnych dokonaniach pisarskich.

Przed utworzoną w 1990 r. Akademią Obrony Narodowej postawione zostały następujące główne zadania w zakresie prowadzonej działalności dydaktycznej:

- kształcenie wysoko kwalifikowanych kadr dowódczych, sztabowych, specjalistycznych oraz naukowych i dydaktycznych w dziedzinie obronności;
- przygotowywanie kadr administracji państwowej i gospodarczej do wykonywania specjalistycznych zadań w obszarze obronności państwa.

Na początku funkcjonowania tej uczelni dominowała funkcja pierwsza. Kształcono studentów na stacjonarnych i zaocznych studiach dyplomowych, podyplomowych, magisterskich, doktoranckich i kursach. Początkowo edukacja obronna realizowana przez pracowników Akademii podejmowana była incydentalne i to w zakresie prowadzenia pojedynczych zajęć z tej problematyki w ramach spotkań z cywilną kadrę administracyjną czy nauczycielami.

W połowie lat dziewięćdziesiątych Akademia Obronny Narodowej rozpoczęła na dużą skalę proces kształcenia w zakresie obronności wyższych kadr administracji państwowej, rządowej, posłów, senatorów i innych osób z centralnych instytucji państwa. Oznaczało to włączenie się uczelni do programu edukacji obronnej społeczeństwa i to realizowanego w odniesieniu do szczebla centralnego państwa. Tym samym AON stała się jedynym centrum w skali kraju prowadzącą taką formę edukacji obronnej.

Od roku akademickiego 1994/1995 w Akademii uruchomiono Wyższe Kursy Obronne dla kadr administracyjnych państwa. W ich ramach realizuje się zajęcia /także związane z obroną cywilną/ w następujących grupach szkoleniowych:

- członkowie Sejmowej i senackiej Komisji Obrony Narodowej;
- ministrowie, sekretarze i podsekretarze stanu, dyrektorzy generalni, wojewodowie i wicewojewodowie oraz przedstawiciele czołowych partii politycznych;
- kierownicy komórek organizacyjnych ministerstw i urzędów centralnych oraz dla kierownicy komórek organizacyjnych urzędów wojewódzkich i prezydenci miast wojewódzkich.

Powyższą formą szkolenia dotychczas zostały objęte wszystkie grupy: ministrów, sekretarzy i podsekretarzy stanu, wojewodów i wicewojewodów, kierowników urzędów centralnych, kierowników urzędów wojewódzkich i prezydentów miast wojewódzkich.

Wydział Strategiczno-Obronny AON uruchomił w 1996 roku roczne Podyplomowe Zaoczne Studium Obronności Państwa przewidziane dla kadry średniego szczebla administracji państwowej, samorządowej i gospodarczej – związanej bezpośrednio lub pośrednio z kształtowaniem bezpieczeństwa państwa – na których wykładane są węzłowe problemy bezpieczeństwa państwa w obszarze militarnych i pozamilitarnych zagrożeń. Przeznaczone jest głównie dla osób cywilnych posiadających wykształcenie II stopnia (tytuł magistra), o wysokich predyspozycjach intelektualnych i wysokiej aktywności zawodowej.

Głównym celem kształcenia jest kształtowanie racjonalnych i innowacyjnych postaw i zachowań wobec problemów bezpieczeństwa państwa będącego w strukturach NATO. Program studium obejmuje pięć bloków tematycznych:

- bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe;
- podstawy strategii obronnej;
- strategia wojskowa;
- ekonomia i ekonomika obronna państwa;
- prawi i prawne aspekty obronności państwa obronności państwa i funkcjonowania sił zbrojnych.

Duże osiągnięcia naukowe Instytutu Nauk Humanistycznych w badaniach nad problematyką edukacji obronnej społeczeństwa, zobligowały nauczycieli akademickich tej komórki do wykorzystania ich w szeroko ujmowanej edukacji społeczeństwa. Zebrane doświadczenia dydaktyczne i wiedza z obszaru edukacji obronnej społeczeństwa, skłoniły władze Akademii Obrony Narodowej, na wniosek Instytutu Nauk Humanistycznych, do uruchomienia własnej formy edukacyjnej z tego obszaru.

W 1998 r. uruchomiono przy Instytucie Nauk Humanistycznych AON, za zgodą MON i MEN studia podyplomowe – Zaoczne Podyplomowe Studium Edukacji Obronnej i Zarządzania Kryzysami, które stanowi formę kształcenia

ustawicznego oraz merytorycznego i metodycznego doskonalenia kadr wojskowych i cywilnych realizujących różne zadania z zakresu edukacji obronnej społeczeństwa i zarządzania kryzysami. Przeznaczone jest dla kadry kierowniczej i pracowników Ministerstwa Obrony Narodowej, Ministerstwa Edukacji Narodowej i Sportu oraz Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji; nauczycieli realizujących działalność edukacyjną w Siłach Zbrojnych i placówkach oświatowych MEN, a także dla żołnierzy zawodowych będących poza strukturami wojska, a jednocześnie uczestniczących w edukacji obronnej.

Studium umożliwia zdobywanie wiedzy humanistycznej i specjalistycznej w zakresie bezpieczeństwa RP, edukacji dla bezpieczeństwa oraz przygotowania obronnego społeczeństwa, a zwłaszcza młodzieży. Zdobyte przez absolwentów studium kwalifikacje powinny przyczyniać się do: rozwijania i doskonalenia edukacji obronnej w społeczeństwie i w siłach zbrojnych oraz umiejętnego rozwiązywania sytuacji kryzysowych.

Główne cele kształcenia obejmują:

- rozwijanie i pogłębianie wiedzy oraz umiejętności w zakresie edukacji obronnej społeczeństwa;
- kształtowanie racjonalnych postaw i przekonań wobec problemów bezpieczeństwa i obronności;
- rozwijanie i pogłębianie umiejętności kierowania działaniami w sytuacjach kryzysowych;
- kształtowanie wartości osobowych niezbędnych w organizowaniu działalności edukacyjnej.
- pogłębianie umiejętności w aspekcie wykorzystania zdobytej wiedzy w praktyce edukacji obronnej;

Ponadto w AON są realizowane magisterskie studia uzupełniające oraz studia podyplomowe w zakresie bezpieczeństwa narodowego.

W pozostałych placówkach kształcenia wojskowego tj. Akademii Marynarki Wojennej, Wojskowej Akademii Technicznej, Wyższej Szkole Oficerskiej Wojsk Lądowych we Wrocławiu oraz Wyższej Oficerskiej Szkole Lotniczej w Dęblinie nie prowadzi się specjalistycznego kształcenia w formie kursów i studiów

podyplomowych dotyczących bezpieczeństwa narodowego i edukacji obronnej. Programy kształcenia kandydatów na oficerów nie uwzględniają edukacji obronnej (edukacji dla bezpieczeństwa) społeczeństwa jako oddzielnego przedmiotu, a realizuje się ją w ramach godzin programowych z przedmiotów ogólnych (filozofia, psychologia, pedagogika), jak i wojskowych.

### *2.2.5. Edukacja w systemie Obrony Terytorialnej*

Zasadnicze znaczenie w rozwoju form i sposobów umacniania szeroko rozumianego bezpieczeństwa narodowego na szczeblu lokalnym ma ścisła współpraca administracji samorządowej z Obroną Terytorialną Polski – rozumianą jako powszechna organizacja obrony narodowej na szczeblu terytorialnym – przeznaczoną zarówno do obrony militarnej, jak i wsparcia władz samorządowych w działaniach ratowniczych oraz usuwania skutków klęsk żywiołowych, katastrof i awarii technicznych oraz przeciwdziałania innym zagrożeniom niemilitarnym na obszarze województwa, powiatu, miasta i granicy.

Dla realizacji funkcji i zadań OT oraz zwiększenia ilości młodzieży po przeszkoleniu wojskowym (dotychczas ok. 15 % populacji), służba wojskowa w OT powinna obejmować krótkoterminowe (ok. 3 miesięcy) przeszkolenie realizowane w jednostce OT, najbliższej miejsca zamieszkania, a następnie służbę w rezerwie w tejże jednostce.

Obrona Terytorialna powinna być podstawową formą udziału obywateli w realizacji funkcji i zadań szeroko rozumianej obrony narodowej[13].

### *2.2.6. Edukacja realizowana przez resort spraw wewnętrznych i administracji*

W strukturach resortu spraw wewnętrznych i administracji znajdują się siły i środki, które realizują zadania w zakresie ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego, ochrony granicy państwa, ochrony przeciwpożarowej, administracji publicznej, państwowego nadzoru budowlanego, geodezji i kartografii oraz obronności i ochrony bezpieczeństwa państwa. Ostatni z wymienionych zakresów dotyczy udziału w zachowaniu suwerenności, niepodległości i integralności terytorialnej RP, ochrony struktur państwa, udziału w wojennym systemie

kierowania, ochrony ludności przed katastrofalnymi zagrożeniami przemysłowymi i klęskami żywiołowymi, a także działania na rzecz innych elementów i organów systemu obronnego państwa, w tym sił zbrojnych oraz gospodarki narodowej.

Stan realizacji wymienionych zadań jest uwarunkowany między innymi stopniem przygotowania zawodowego wszystkich pracowników resortu. W resorcie spraw wewnętrznych i administracji poszczególne formacje i jednostki organizacyjne powinny uwzględniać edukację dla bezpieczeństwa swoich funkcjonariuszy w procesie szkolenia zawodowego i realizacji zadań służbowych. Jest to na ogół realizowane w formie wykładów, instruktaży, kursów i ćwiczeń. Celem zajęć teoretycznych jest pogłębianie wiedzy obronnej wśród kadry odpowiedzialnej za sprawy obronne, natomiast ćwiczenia są ukierunkowane na wypracowanie i doskonalenie współdziałania pomiędzy strukturami wojskowymi i organami pozamilitarnymi we wszystkich etapach zagrożenia, zapobiegania ich powstawaniu oraz likwidacji następstw.

Szkolenie profesjonalnych służb ratowniczych jest tak prowadzone, że ich podstawą działania w funkcjonującym systemie gaśniczo-ratowniczym są jednostki Państwowej oraz Ochotniczych Straży Pożarnych. W przyszłości wyszkolenie profesjonalnych służb ratowniczych powinno umożliwić utworzenie Powszechnego Krajowego Systemu Ratowniczego. W jego skład wejdą służby ratownictwa chemicznego, górskiego, wodnego ochotniczego pogotowia ratunkowego, ratownictwa wysokościowego, drogowego i inne. Profesjonalne szkolenie kwalifikacyjne w zakresie ratownictwa może być kontynuowane na poziomie wyższym, średnim i podstawowym przez wyspecjalizowane jednostki dydaktyczne PSP.

Celem szkolenia na poziomie wyższym będzie przygotowanie wysoko kwalifikowanych kadr w zakresie organizacji i prowadzenia akcji ratowniczych. Realizatorem tego szkolenia będzie Szkoła Główna Służb Pożarniczych – Wydział Inżynierii Katastrof i Ochrony Ludności, na którym przewiduje się 3-3,5 letni kurs. Ponadto, w uczelni tej zorganizowane zostało studium podyplomowe i studia zaoczne dla kadr cywilnych przygotowujących do działania na stanowiskach

---

[13]/ *Materiał na posiedzenie Sejmowej Komisji Obrony...*, op. cit., s. 23.

kierowniczych w zakresie planowania, organizacji i kierowania całością realizacji zadań Obrony Cywilnej na szczeblu województwa (powiatu).

### *2.2.7. Edukacja w systemie Powszechnej Samoobrony*

Powszechna samoobrona, zgodnie z „Ustawą o powszechnym obowiązku obrony" – jako jedna z form spełniania obywatelskiego obowiązku obrony Ojczyzny (Art. 85 Konstytucji), ma fundamentalne znaczenie dla zapewnienia bezpieczeństwa każdego obywatela właśnie przez niego samego, czyli przez samoobronę – do czego musi być przygotowany i „ćwiczony" w trakcie obowiązkowego szkolenia.

Występujące w ostatnim okresie czasu na terenie Polski anomalie pogodowe były przyczyną powstania wielu sytuacji zagrażających bezpieczeństwu obywateli. Katastrofalne powodzie, wichury, trzęsienia ziemi w pełni uświadomiły całemu społeczeństwu i władzom:

- po pierwsze, że samoobrona spełnia podstawową i niczym nie zastępowalną rolę w ochronie ludności, dobytku i środowiska;
- po drugie, olbrzymie zaniedbania w zakresie szkolenia samoobronnego „nadrabianego" improwizacją społeczną;
- po trzecie, olbrzymie zaangażowanie społeczeństwa w samorzutnej samoobronie i niesienia pomocy innym;
- po czwarte, istnienie dość licznych aspołecznych postaw biernego oczekiwania na pomoc „z góry" – władz, wojska itd.

Silny społeczny „szok powodziowy", który odrodził konieczny dla organizacji ochrony i obrony – „bodziec zagrożenia" – stanowi korzystną okoliczność dla podjęcia powszechnej „ofensywy" szkoleniowej z zakresu samoobrony, ale o programie odpowiadającym współczesnym i lokalnym zagrożeniom oraz metodom ochrony i obrony.

Podstawowe zadania szkoleniowe w ramach powszechnej samoobrony można przedstawić w czterech grupach :

1. Kształtowanie „zachowań frasobliwych" jako ciągłej troski każdej osoby o własne bezpieczeństwo. Ciągłe uświadamianie wszystkim ludziom, że ich zdrowie, życie, dobytek – ich najwyższe wartości – mogą być w każdej

chwili utracone, że ich zachowanie wymaga bezustannej troski, frasobliwości, zabezpieczenia, przede wszystkim przez nich samych, powinno stanowić istotę każdej formy zachęcenia i szkolenia w zakresie samoobrony powszechnej.

2. Obywatelu broń się sam, radź sobie sam, inwestuj we własne bezpieczeństwo. Wprowadzenie do procesu szkolenia i wychowania obywateli idei *Obywatelu broń się sam...* to jedno z głównych działań zmierzających do przekształcenia postaw bezczynności i oczekiwania na przyjazd i pomoc policji, straży, wojska itp. w sytuacji zagrożenia. Idea ta oznacza równocześnie konieczność współpracy każdego obywatela z państwowymi organami bezpieczeństwa powszechnego, a także wsparcie ich działalności.
3. Razem łatwiej przeciwstawić się niebezpieczeństwu. Samoorganizacja i współdziałanie fundamentem i siłą samoobrony. Taka konieczność wynika po prostu z bezsilności pojedynczej osoby wobec potęgi zagrożeń siłami natury, wytworami techniki, a także przestępczych, zwłaszcza zorganizowanych. Tak więc szkolenie samoobronne to także szkolenie w zakresie umiejętności samoorganizowania się grup ludzi w miejscu zamieszkania, pracy, szkoły, a także w doraźnych zbiorowiskach, np. w sytuacji wypadku czy katastrofy drogowej.
4. Szkolenie do zapobiegania i ratowania (przeciwdziałania) miejscowym zagrożeniom. Skupienie wysiłku szkolenia samoobronnego na przeciwdziałaniu miejscowym zagrożeniom, pozwoli uczynić szkolenie racjonalnym i realnym, przydatnym w codziennym życiu obywateli, w budowaniu przez nich swego bezpieczeństwa.

Szkolenie samoobronne powinno zawierać co najmniej „trzy rodzaje edukacji", ściśle ze sobą powiązane:

1) edukację ratowniczą,
2) edukację przeciwprzestępczą,
3) edukację wojskową.

Ogólny zakres treści szkolenia samoobronnego można ująć w trzy zbioru celów:

I. Posiąść wiedzę z zakresu:

a) obowiązków i praw (np. obrony koniecznej, samoobrony);

b) źródeł i charakteru zagrożeń życia, mienia i środowiska;

c) organizacji i funkcjonowaniu miejscowych władz, policji, służb ratowniczych (przeciwpożarowych, medycznych, gazowych, energetycznych), wojska itd.;

d) znajomości organizacji i stowarzyszeń społecznych niosących pomoc ratowniczą, materialną, prawną.

II. Poznać:

a) umiejscowienie źródeł i ewentualne skutki zaistnienia miejscowych zagrożeń;

b) sposób powiadamiania lub wezwania miejscowych służb dyżurnych i ratowniczych;

c) usytuowanie najbliższych budowli ochronnych (np. schronów) lub miejsc bezpiecznych (np. niezagrożonych powodzią) bądź miejsc ewakuacji, a także placówek służby zdrowia, policji, straży itd.

III. Umieć:

a) wykonywać proste czynności ochronno–ratunkowe (np. uszczelnianie pomieszczenia, gaszenie małych ognisk pożarów);

b) posługiwanie się prostymi urządzeniami i środkami ochronno-ratunkowymi (np. maską przeciwgazową, gaśnicą);

c) posługiwać się prostą bronią strzelecką i innymi prostymi środkami walki;

d) organizować wspólne działania zapobiegawczo-ochronne z sąsiadami bądź przypadkowymi uczestnikami niebezpiecznego zdarzenia;

e) zabezpieczyć swoje domostwo i dobytek.

### *2.2.8. Rola stowarzyszeń i organizacji społecznych w systemie edukacji dla bezpieczeństwa*

Urzeczywistnienie podstawowych założeń polityki bezpieczeństwa narodowego, tzn. budowanie społecznego consensusu w sprawach obronności oraz tworzenie szerokiego zaplecza sił zbrojnych i obrony cywilnej – określa rolę stowarzyszeń i organizacji społecznych w systemie obronnym państwa, a szczególnie w edukacji dla bezpieczeństwa.

Stowarzyszenia społeczne deklarujące w swych statutach pracę na rzecz bezpieczeństwa podejmują różnorodne działania służące:

- kształtowaniu świadomości obywatelskiej, obronnej i patriotycznych postaw przedpoborowych, poborowych, rezerwistów (oraz tych wszystkich, którzy będą odbywali służbę w formacjach obrony cywilnej) warunkujące podjęcie i rzetelne wykonywanie obowiązków obronnych;
- rozwijaniu tężyzny fizycznej przedpoborowych i poborowych – niezbędnej podstawy aktywności człowieka, w tym służby wojskowej i służby w obronie cywilnej;
- przysposobieniu obronnemu (wojskowemu), wstępnemu i specjalistycznemu przedpoborowych i poborowych, w zakresie szkolenia przydatnego w obronie cywilnej i służbie wojskowej, kształtujące niezbędne umiejętności, predyspozycje psychiczne i fizyczne;
- utrzymywaniu kondycji i sprawności rezerw osobowych wojska, pogłębianie ich specjalistycznych umiejętności;
- kreowaniu i promowaniu umiejętności organizatorskich, wyłanianiu i kształceniu kadry instruktorskiej (dowódczej);
- propagowaniu problematyki obronnej w społeczeństwie, tworzeniu społecznego lobby sił zbrojnych i obronności;
- rozbudowie i utrzymaniu bazy stanowiącej naturalne zaplecze i wsparcie obronności państwa – jako element kształtowania świadomości kadr instruktorskich stowarzyszeń społecznych[14].

---

[14]/ *Materiał na posiedzenie Sejmowej Komisji Obrony*...op. cit., s. 29-30.

Stowarzyszenia młodzieżowe, a przede wszystkim: Związek Harcerstwa Polskiego, Związek Harcerstwa Rzeczypospolitej, Związek Strzelecki „Strzelec" Organizacja Społeczno-Wychowawcza, Związek Towarzystw Gimnastycznych „Sokół" w Polsce, stowarzyszenia i kluby survivalowe prowadzą intensywną pracę wychowawczą i szkoleniową, której celem jest kształtowanie postaw patriotycznych i obywatelskich; przygotowują młodzież do podjęcia obowiązków obronnych. Wszystkie te związki młodzieży mogą stać się znaczącym partnerem sił zbrojnych i OC w zakresie wstępnego przeszkolenia przedpoborowych, szkolenia specjalistycznego poborowych, a nawet strukturalnego powiązania z Obroną Terytorialną i Obroną Cywilną.

Stowarzyszenia o charakterze paramilitarnym: Aeroklub, Liga Obrony Kraju, Liga Morska, Polski Czerwony Krzyż, Związek Polskich Spadochroniarzy, Polski Związek Radioorientacji Sportowej, Polski Związek Krótkofalowców, Polski Związek Żeglarski, Polski Związek Biegu na Orientację, Związek Ochotniczych Straży Pożarnych, Wodne i Górskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe, Kluby Wysokogórskie i Przewodnickie PTTK, Zjednoczenie Kurkowych Bractw Strzeleckich RP, itp. pragną rozwijać specjalistyczne zainteresowania o wysokim stopniu profesjonalizmu albo też pełnić służbę społeczną w wybranych dziedzinach. Każde z nich, podobnie jak stowarzyszenia młodzieżowe, a nawet w większym zakresie, realizuje lub może podjąć się realizacji szeroko rozumianego programu edukacji obronnej, a szczególnie szkolenia specjalistycznego poborowych oraz utrzymywania sprawności rezerw osobowych wojska i obrony cywilnej. Ich baza (kadry, sprzęt itd.) może i powinna być wykorzystywana dla potrzeb obrony cywilnej i obrony terytorialnej.

Stowarzyszenia skupiające byłych żołnierzy zawodowych i żołnierzy rezerwy: Kluby Oficerów Rezerwy, Stowarzyszenie Oficerów Marynarki Wojennej RP, Stowarzyszenie Seniorów Lotnictwa Wojskowego, Towarzystwo Wiedzy Obronnej, Związek Byłych Żołnierzy Zawodowych, Związek Kadetów II Rzeczypospolitej Polskiej, Związek Oficerów Rezerwy RP, Związek Oficerów Służby Stałej Wojska Polskiego II Rzeczypospolitej Polskiej, Związek Żołnierzy Ludowego Wojska Polskiego itp. – mogą włączyć się, w większym niż dotąd zakresie, w

popularyzowanie problematyki obronności i wojska – pełnienie roli jej rzecznika wobec społeczeństwa, a także podjęcie zagadnienia przeszkalania (we współpracy z MON i OC) kadr oficerów rezerwy oraz podejmowanie działań utrzymujących wysoką sprawność fizyczną i specjalistyczną kadr rezerwy[15].

Stowarzyszenia kombatanckie: Związek Kombatantów RP i Byłych Więźniów Politycznych, Światowy Związek Żołnierzy AK oraz środowiskowe organizacje żołnierzy AK), Związek Inwalidów Wojennych, Związek Ociemniałych Żołnierzy oraz mniejsze lokalne, regionalne i ogólnopolskie stowarzyszenia włączają się aktywnie w proces edukacji obywatelskiej młodzieży szkolnej i wojskowej, w tym szczególnie w proces przekazywania i kultywowania tradycji oręża polskiego.

Kolejnym ważnym elementem uczestnictwa stowarzyszeń w przygotowaniu społeczeństwa do obrony jest jego wymiar indywidualny, odnoszący się do każdego członka stowarzyszenia, zarówno wychowawczy, jak i szkoleniowy. Mieszczą się w nim: kształtowanie świadomości obronnej, propaństwowych postaw i psychicznych predyspozycji, a także zdobywanie umiejętności przydatnych w sytuacjach zagrożenia, w służbie w obronie cywilnej i w służbie wojskowej.

### *2.2.9. Działalność masmediów w zakresie edukacji dla bezpieczeństwa*

Zasadniczym celem edukacji dla bezpieczeństwa w środkach masowego komunikowania jest kształtowanie świadomości obronnej społeczeństwa oraz pożądanych – z punktu widzenia interesów obronnych państwa i społeczności lokalnych – postaw i zachowań obywateli. Zadania stojące przed edukacją dla bezpieczeństwa w mediach realizowane samoistnie oraz jako oddziaływanie w ramach edukacji równoległej obejmują:

a) upowszechnianie wiedzy obronnej i wojskowej;
b) rozwijanie poczucia szczególnej potrzeby i wagi realizowania obowiązków w zakresie obronności przez każdego obywatela;
c) kształtowanie prawego i aktywnego obywatela, świadomie uczestniczącego w życiu kraju;

[15]/ Opis udziału oficerów rezerwy w edukacji dla bezpieczeństwa zawarty jest w rozdziale IV.

d) kształtowanie wiedzy i umiejętności człowieka oraz jego zachowań w obliczu zagrożenia życia i zdrowia;

e) wyposażenie obywateli w odpowiedni zasób wiedzy i umiejętności, pozwalających na organizację skutecznej obrony indywidualnej i zespołowej przed skutkami różnorodnych zagrożeń oraz prowadzenie skutecznej akcji ratunkowej, a także niesienie pomocy rannym, porażonym lub znajdującym się w niebezpieczeństwie;

f) przygotowanie młodzieży do wypełnienia obowiązku obrony Ojczyzny;

g) zwiększenie poczucia odpowiedzialności każdego obywatela za obronę narodową, obronę regionu (małe ojczyzny), obronę miasta i osiedla;

h) kształtowanie pozytywnych postaw obywateli wobec problemów obronności kraju.

Dotyczy to także kształtowania postaw wobec obowiązku służby wojskowej wyrażających się w działaniach na rzecz:

1) wyrabiania przekonania o słuszności procesów integracyjnych ze strukturami zachodnioeuropejskimi i euroatlantyckimi w tym udziału w misjach pokojowych i stabilizacyjnych;

2) pogłębiania wiedzy służącej podwyższaniu gotowości społeczeństwa do obrony kraju (ochrony życia obywateli);

3) zwiększania efektywności działania organów władzy i administracji państwowej oraz samorządów i określonych zespołów działających na rzecz obronności i ochrony ludności;

4) popularyzowania dziejów i tradycji oręża polskiego;

5) upowszechniania osiągnięć naukowych i technicznych związanych z obronnością.

Osiągnięcie założonych celów i zrealizowanie nakreślonych zadań jest możliwe jedynie poprzez skoordynowanie działań wszystkich instytucji państwa zaangażowanych w proces kształcenia obywatelskiego, zjednoczenie wysiłków wszystkich ogniw (elementów) systemu edukacji dla bezpieczeństwa społeczeństwa

(rodziny, szkół, publikatorów, zakładów pracy, stowarzyszeń i organizacji społecznych, władz państwowych i samorządowych, sił zbrojnych, obrony cywilnej i wyspecjalizowanych służb).

Edukacja dla bezpieczeństwa prowadzona przez media, jako element socjalizacji obywatelskiej, wymaga tworzenia wokół niej odpowiedniej atmosfery. O jej niezbędności muszą być przekonani zarówno nadawcy informacji (instytucje państwowe i samorządowe), jak i środki masowego przekazu.

Edukacja dla bezpieczeństwa w mediach, z racji swojej nadrzędności, powinna odbywać się w głównej mierze bez nakładów finansowych z budżetu państwa. Będzie to możliwe wtedy, gdy państwo stworzy skuteczne mechanizmy (prawne i finansowe), dzięki którym podejmowanie problematyki obronnej i ochrony ludności w mediach stanie się dla ich właścicieli uzasadnione ekonomicznie. Wymaga to przyjęcia odpowiednich rozwiązań prawnych, które z jednej strony nałożą obowiązek edukacji dla bezpieczeństwa społeczeństwa na środki masowego komunikowania, z drugiej zaś zapewnią właścicielom mediów, które będą upowszechniać wiedzę obronną ulgi finansowe lub preferencje w ubieganiu się o koncesję na nadawanie programu radiowego bądź telewizyjnego. Działania te powinny zapewnić właściwe funkcjonowanie systemu edukacji dla bezpieczeństwa w środkach masowego komunikowania[16].

Celowe jest także wykorzystywanie Internetu w obszarze działalności edukacyjno-informacyjnej przede wszystkim ze względu na łatwość dostępu oraz powszechne zainteresowanie tą forma uzyskiwania informacji przez młodzież, przedstawicieli mediów, środowiska opiniotwórcze i świat polityki.

### 2.3. Perspektywy rozwoju edukacji dla bezpieczeństwa

Przedstawiony powyżej system edukacji dla bezpieczeństwa powinien ulegać ciągłym zmianom i przekształceniom, które są uzależnione przede wszystkim od możliwości finansowych państwa. Dalszy rozwój edukacji uwarunkowany jest też poprzez odpowiednie nowoczesne unormowania prawne. Istnieje pilna potrzeba uchwalenia nowych ustaw i wydania rozporządzeń mogących usprawnić system

[16]/ *Materiał na posiedzenie Sejmowej Komisji Obrony*...op. cit., s.35.

edukacji dla bezpieczeństwa. Prawne uwarunkowania modelu edukacji dla bezpieczeństwa powinny zawierać:

- nałożenie na obywateli i inne podmioty obowiązków w zakresie poddania się edukacji dla bezpieczeństwa, jej organizowania, koordynowania lub nadzorowania wymaga regulacji ustawowej, ustawa jednoznacznie powinna rozstrzygać, kto i w jakim wymiarze ma obowiązek uczestniczenia w edukacji dla bezpieczeństwa;
- uregulowania prawne powinny rozstrzygać sferę odpowiedzialności poszczególnych ogniw administracji publicznej za edukację dla bezpieczeństwa, w zakresie ich kompetencji, oraz określić ogniwo (organ, instytucja) odpowiedzialne za koordynację zadań w tym zakresie.

Należy także dokonać zmian w poszczególnych elementach systemu i powinny one dotyczyć:

1. W zakresie kierowanie edukacją dla bezpieczeństwa:

- powołania na szczeblu centralnym jednego ośrodka koordynującego i wspierającego działalność poszczególnych podmiotów edukacji dla bezpieczeństwa, Biura Edukacji dla Bezpieczeństwa jako integralnej części Departamentu Spraw Obronnych Kancelarii Prezesa Rady Ministrów. Jego zadaniem byłoby stanowienie prawa, tworzenie struktur systemu edukacji dla bezpieczeństwa, opracowywanie programów i zadań w zakresie bezpieczeństwa kraju oraz kontrola ich realizacji, jednoczesne i równoprawne oddziaływanie zarówno w odniesieniu do układu militarnego, jak i pozamilitarnego, wpływanie na funkcjonowanie elementów pozainstytucjonalnych systemu, nawiązywanie kontaktów i współdziałania w stosunkach zewnętrznych (zagranicznych). Mimo wielokrotnych postulatów przedstawianych na forum sejmu i rządu dotychczas nie powołano takiego ośrodka;
- utworzenie ośrodków koordynujących edukację dla bezpieczeństwa na szczeblu wojewódzkim, powiatowym, gminnym, które będą realizowały m.in. takie zadania, jak utrzymywanie wysokiej sprawności szkolenia terenowych oddziałów OC, organizowanie ćwiczeń z udziałem wszystkich podmiotów

partycypujących w ochronie ludności, ćwiczenie mechanizmów szybkiego i skutecznego ostrzegania i informowania ludności o zagrożeniach, opracowywanie programu i prowadzenie edukacji dla bezpieczeństwa wśród kadry kierowniczej, monitorowanie realizacji procesu edukacji dla bezpieczeństwa, wspieranie działalności lokalnych stowarzyszeń i organizacji społecznych w procesie edukacji dla bezpieczeństwa, propagowanie edukacji dla bezpieczeństwa w lokalnych środkach masowego komunikowania.

2. W zakresie przygotowania kadr kierowniczych administracji państwowej i samorządowej do realizacji zadań w zakresie bezpieczeństwa:
   - zróżnicowanie programów kształcenia ze względu na zakres wykonywanych obowiązków obronnych oraz rodzaj szkolenia (podstawowe, uzupełniające i doskonalące);
   - treści szkolenia ogólnoobronnego powinny obejmować teorię bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego, system obronny państwa, ekonomiczne aspekty bezpieczeństwa państwa, zarządzanie w systemie bezpieczeństwa państwa, metodykę podejmowania decyzji w okresie kryzysów oraz zasady organizacji edukacji dla bezpieczeństwa;
   - treści szkolenia specjalistycznego powinny zawierać m.in.: przygotowanie do pracy w zespołach eksperckich, analizę procedur postępowania podczas podejmowania decyzji i kierowania akcjami ratowniczymi, kierowanie zespołami ludzkimi, planowanie i realizację zadań w zakresie bezpieczeństwa, współdziałanie ogniw układu militarnego i pozamilitarnego w okresie pokoju i zagrożenia wojennego, monitoring i prognozowanie sytuacji kryzysowych, ochrona ludności i obiektów;
   - obejmowanie stanowisk kierowniczych związanych z obronnością powinno wynikać z przestrzegania odpowiedniej pragmatyki, w której kwalifikacje w zakresie obronności byłyby najważniejsze.
3. W zakresie szkolenia w jednostkach przewidzianych do militaryzacji:
   - ze względu na zmiany własnościowe w gospodarce narodowej oraz przejmowanie jej niektórych sektorów przez kapitał zagraniczny niezbędne są

nowe unormowania prawne odnoszące się zwłaszcza do energetyki, transportu i łączności;

- celem szkolenia w jednostkach przewidzianych do militaryzacji powinno być stworzenie zdolności i zachowanie gotowości do wykonywania zadań na wypadek zagrożeń czasu pokoju i na czas wojny w szczególności poprzez wsparcie logistyczne sił i działań wojsk obrony terytorialnej oraz sił prewencyjno-policyjnych;
- w zakresie powoływania osób do ćwiczeń oraz ich częstotliwości powinno się stosować zasady analogiczne jak w przypadku ćwiczeń wojskowych i żołnierzy rezerwy[17].

4. W zakresie edukacja dla bezpieczeństwa młodzieży szkolnej i akademickiej:
   - w systemie edukacji dla bezpieczeństwa zakłada się, że młodzież będzie przygotowywana do: elementarnej samoobrony przed skutkami zagrożeń w czasie pokoju - w szkołach podstawowych, spełniania różnych form powinności obywatelskich na rzecz ochrony ludności – w gimnazjach, indywidualnej i zespołowej samoobrony przed skutkami zagrożeń w czasie pokoju i wojny oraz kierowania małymi zespołami formacji OC – w szkołach ponadgimnazjalnych, ochrony ludności i gospodarki narodowej oraz kierowania większymi formacjami OC w ramach zapobiegania i likwidacji skutków zagrożeń bezpieczeństwa w czasie wojny i pokoju – w szkołach wyższych;
   - edukację dla bezpieczeństwa młodzieży należy wspierać poprzez organizowanie różnych form pozalekcyjnych i pozaszkolnych (konkursy, zawody, olimpiady, obozy, działalność w organizacjach itp.);
   - w programach kształcenia i doskonalenia nauczycieli z zakresu edukacji dla bezpieczeństwa należy przewidzieć ich przygotowanie do sprawowania funkcji dydaktycznych oraz pełnienia roli pomocnika dyrektora szkoły do spraw planowania i realizacji przedsięwzięć obrony cywilnej[18].

---

[17]/ *Materiał na posiedzenie Sejmowej Komisji Obrony*...op. cit., s. 41.
[18]/ Tamże, s. 41.

5. W zakresie zwiększenia roli stowarzyszeń i organizacji społecznych w edukacji dla bezpieczeństwa:
   - stowarzyszenia i organizacje społeczne, jako część składowa systemu edukacji dla bezpieczeństwa społeczeństwa podejmują działania na rzecz kształtowania świadomości obywatelskiej, przysposobienia obronnego wstępnego i specjalistycznego, które powinno być wykorzystane w służbie wojskowej oraz w formacjach obrony cywilnej;
   - finansowanie działalności stowarzyszeń i organizacji społecznych powinno mieć ścisły związek z wykonywaniem zadań na rzecz bezpieczeństwa, na zasadzie zadań zleconych z możliwością ich oceny przez zleceniodawcę;
   - stowarzyszenia i organizacje społeczne mogą być ogniwem podtrzymującym sprawność rezerw osobowych wojska (obrony terytorialnej) i obrony cywilnej poprzez rozbudowę i utrzymywanie bazy szkoleniowej;
   - ujednolicenie standardów szkoleniowych z siłami zbrojnymi, obroną cywilną co umożliwi wzajemne uznawanie uzyskiwanych kwalifikacji.
6. W zakresie poprawy działalności edukacyjnej masmediów w zakresie edukacji dla bezpieczeństwa:
   - w procesie edukacyjnym należy uwzględnić możliwości mediów publicznych (na zasadzie porozumień i zobowiązań regulowanych ustawowo) i komercyjnych (na zasadzie zamówień publicznych);
   - należy zróżnicować treści oddziaływań edukacyjnych masmediów w zakresie obronności i ochrony ludności ze względu na zasięg oddziaływania. Media o zasięgu ogólnokrajowym mogłyby się skupiać na wiadomościach ogólnoobronnych, kształtowaniu pozytywnych postaw wobec problemów obronności kraju, a te o charakterze lokalnym miałyby przede wszystkim kształtować umiejętności zachowania się indywidualnego i zespołowego w sytuacjach różnego rodzaju zagrożeń i usuwania ich skutków;

- ze względu m.in. na bardzo wysokie koszty, działalność szkoleniową w ramach systemu edukacji dla bezpieczeństwa w mediach powinno koordynować Biuro Edukacji dla Bezpieczeństwa[19].

7. W zakresie edukacja dla bezpieczeństwa w siłach zbrojnych:
   - celem działalności szkoleniowej w Siłach Zbrojnych RP jest osiągnięcie i utrzymanie zdolności do działania na współczesnym polu walki, zgodnie z doktryną obronną i potrzebami sojuszniczymi;
   - szkolenie sił zbrojnych, jako nieodłącznego ale specyficznego elementu składowego systemu edukacji obronnej społeczeństwa, nie może być redukowane do udziału w akcjach ratowniczych na wypadek klęsk żywiołowych, katastrof przemysłowych i innego rodzaju zagrożeń okresu pokojowego i wojennego;
   - niezbędne jest szkolenie pododdziałów ratowniczych OT i ZT, a zwłaszcza sił ratownictwa przeciwpowodziowego, chemicznego, przeciwpożarowego i udzielania pierwszej pomocy w zakresie prowadzenia rozpoznania w rejonie porażenia, wyszukiwania i wydobywania rannych z zasypanych ukryć, zabezpieczania budynków grożących zawaleniem itp.;
   - konieczne jest posiadanie takiego systemu przygotowania obronnego, by jak największa część społeczeństwa umiała skutecznie się bronić zarówno w formie działań regularnych, jak i nieregularnych (samoobrona powszechna);
   - w warunkach ograniczenia liczebności sił zbrojnych i skrócenia służby wojskowej konieczne jest urzeczywistnienie zasady powszechności obowiązku wojskowego[20].

8. W zakresie edukacja dla bezpieczeństwa realizowanej w resorcie spraw wewnętrznych i administracji:
   - szkolenie obronne powinno być uwzględniane w ramach kształcenia zawodowego i realizacji zadań służbowych przez oficerów, aspirantów, podoficerów i pracowników cywilnych w formie wykładów, instruktaży, kursów i ćwiczeń;

---

[19]/ Tamże, s. 42.
[20]/ Tamże, s. 44.

– edukacja dla bezpieczeństwa prowadzona w OC powinna obejmować szkolenie specjalistyczne, szkolenie ratownicze i realizowane w ramach powszechnej samoobrony;

– ważną częścią składową szkolenia w OC są zajęcia praktyczne, które należy bezwzględnie przeprowadzać z następującą częstotliwością: gry decyzyjne, treningi i ćwiczenia resortowe, wojewódzkie, miejskie gminne i zakładowe – w każdym roku kalendarzowym (z wyjątkiem roku uczestnictwa w ćwiczeniu wyższego szczebla), ćwiczenia kompleksowe szczebla resortowego lub wojewódzkiego – jeden raz w ciągu 4-5 lat, regionalne gry obronne – w każdym roku dla jednego regionu, ćwiczenia (gry obronne) Urzędu Szefa Obrony Cywilnej Kraju i Centrum Doskonalenia Kadr Ochrony Ludności – jeden raz na 2 – 3 lata w ramach regionalnej gry obronnej, udział Szefa Obrony Cywilnej Kraju i jego aparatu wykonawczego w ćwiczeniach obronnych szczebla centralnego oraz uczestnictwo w ćwiczeniach międzynarodowych[21].

Przedstawiony powyżej wykaz postulatów opracowany na podstawie wyników badań zamieszczonych w raporcie końcowym cytowanego wcześniej zespołu badawczego, jest możliwy do zrealizowania przy spełnieniu odpowiednich, przedstawionych poniżej warunków:

- Powstania lobby politycznego w Sejmie Rzeczypospolitej Polskiej, które doprowadziłoby do uchwalenia odpowiednich aktów prawnych w zakresie bezpieczeństwa narodowego, a w tym edukacji obronnej;
- Woli politycznej wszystkich partii i ugrupowań politycznych w zakresie upowszechniania w społeczeństwie polskim wiedzy z zakresu bezpieczeństwa personalnego i instytucjonalnego;
- Wyasygnowanie przez rząd odpowiednich funduszy na realizację zadań w zakresie edukacji obronnej społeczeństwa;
- Rozszerzenie współpracy w zakresie edukacji dla bezpieczeństwa społeczeństwa polskiego pomiędzy wszystkimi ministerstwami.

---

[21] Powyższe postulaty opracowano na podstawie: R. Stępień /red./, *Modelowy system edukacji obronnej społeczeństwa RP. Raport końcowy*, Warszawa 1998.

Powyższa lista nie wyczerpuje wszystkich uwarunkowań sprawnego funkcjonowania systemu edukacji dla bezpieczeństwa, ale ich spełnienie jest podstawowym warunkiem sprawnego funkcjonowania systemu oraz określenia perspektyw jego rozwoju.

### 2.4. Oficerowie a system edukacji dla bezpieczeństwa – aspekty prawne

Udział wojska, a w szczególności kadry oficerskiej, w systemie edukacji dla bezpieczeństwa nie doczekał się jasnego sprecyzowania w aktach prawnych. Na dzień dzisiejszy podstawę do określania udziału oficerów w realizacji zadań edukacyjnych w zakresie przygotowania obronnego społeczeństwa stanowią jedynie porozumienia o współpracy zawierane pomiędzy Ministerstwem Obrony Narodowej a innymi resortami. Przykładem takim może być „Porozumienie o współpracy między Ministrem Obrony Narodowej i Ministrem Edukacji Narodowej zawarte w dniu 26 maja 1994 roku", dotyczące współpracy między resortami w zakresie działalności dydaktyczno-wychowawczej, naukowo-badawczej i organizacyjno-logistycznej. W porozumieniu tym zawarto także delegacje dla instytucji podległych ministrom do zawierania szczegółowych umów oraz określono zadania w poszczególnych płaszczyznach współpracy.

Powyższe porozumienie było podstawą zawarcia „Aneksu nr 2" dotyczącego prowadzenia eksperymentu tworzenia w liceach ogólnokształcących klas o profilu wojskowym. Na tej postawie została wydana decyzja Ministra Obrony Narodowej nr 126 z dnia 30 czerwca 1999 roku w sprawie przeprowadzenia eksperymentu z zakresu edukacji obronnej młodzieży. W decyzji tej zostały ustalone zasady zawierania umów oraz określone zadania dla instytucji Ministerstwa Obrony Narodowej. Powyższe akty prawne były podstawą do wydania decyzji oraz zawierania umów i porozumień przez dowództwa rodzajów wojsk oraz wytypowane jednostki wojskowe, które określały szczegółowe zasady współpracy pomiędzy jednostką wojskową a szkołą ogólnokształcącą.

Działalność kadry oficerskiej nie ogranicza się jedynie do współpracy z Ministerstwem Edukacji Narodowej i Sportu w zakresie przygotowania obronnego młodzieży. Inną nie mniej ważną płaszczyzną działania w zakresie edukacji obronnej społeczeństwa jest współpraca i współdziałanie z organizacjami i

stowarzyszeniami prowadzącymi działalność bezpośrednio związana z obronnością Państwa. Podstawę prawną do realizacji tej płaszczyzny działania stanowią:

1. Ustawa z dn. 07.04.1989 r. "Prawo o stowarzyszeniach" (Dz. U. Nr 79, poz. 855);
2. Ustawa z dn. 06.04.1984 r. o fundacjach (Dz. U. Nr 19, poz. 82);
3. Ustawa z dn. 26.11.1998 r. o finansach publicznych (Dz. U. Nr 155, poz. 1014);
4. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dn. 08.05.2001 r. w sprawie ramowego zakresu sprawozdania z działalności fundacji (Dz. U. Nr 50, poz. 529);
5. Decyzja Nr 70/MON Ministra Obrony Narodowej z 1 sierpnia 1994 r. w sprawie zasad i trybu współpracy jednostek organizacyjnych resortu obrony narodowej z stowarzyszeniami prowadzącymi działalność bezpośrednio związaną z obronnością państwa;
6. Decyzja Nr 71/MON Ministra Obrony Narodowej z 1 sierpnia 1994 r. w sprawie zasad i trybu postępowania organów wojskowych wobec fundacji, które wskazały Ministra Obrony Narodowej jako "właściwego ministra" ze względu na cel fundacji;
7. Decyzja Nr 31/MON Ministra Obrony Narodowej z 6 marca 1995 r. w sprawie współdziałania Sił Zbrojnych RP ze Związkiem Strzeleckim "Strzelec" Organizacją Społeczno – Wychowawczą;
8. Decyzja Nr 98/MON Ministra Obrony Narodowej z 5 czerwca 1997 r. w sprawie zasad i trybu zlecania zadań państwowych jednostkom niepaństwowym oraz nadzoru nad wykonaniem tych zadań;
9. Wytyczne Sekretarza Stanu – I Zastępcy Ministra Obrony Narodowej z 10 kwietnia 1995 r. w sprawie trybu realizacji przez jednostki organizacyjne resortu obrony narodowej porozumień (umów) o współpracy ze stowarzyszeniami prowadzącymi działalność bezpośrednio związaną z obronnością Państwa.

Ogółem na dzień dzisiejszy zawartych jest około 70 porozumień o współpracy z 81 organizacjami, stowarzyszeniami i związkami wyznaniowymi.

Kadry oficerska spełnia niezmiernie ważną rolę w systemie edukacji obronnej. Wyraża się ona w aktywnym udziale w przedsięwzięciach edukacyjnych

(dydaktyczno-wychowawczych) i logistycznych zarówno w środowisku wojska, jak i w środowisku cywilnym, jest animatorem wszelkich przedsięwzięć z zakresu działalności na rzecz obronności państwa.

* * *

Edukacja dla bezpieczeństwa jako jeden z elementów systemu edukacji narodowej stanowi integralną część systemu przygotowania społeczeństwa do zachowań i działań w przypadku wystąpienia zagrożeń, a tym samym przyczynia się do wzrostu potencjału obronnego państwa.

Żadna spośród analizowanych części systemu edukacji dla bezpieczeństwa, ani militarna, ani pozamilitarna, a w jej ramach kształcenie kadr kierowniczych administracji państwowej i samorządowej, szkolenie w OC, straży pożarnej, jednostkach ratowniczych itd. oraz oddziaływanie środków masowego komunikowania czy stowarzyszeń i organizacji społecznych nie spełnia samodzielnie wszystkich wymagań zapewniających bezpieczeństwo obywateli w warunkach pokoju i zagrożenia militarnego. Jednym z celów edukacji obronnej jest zintegrowanie społeczeństwa, różnych jego struktur politycznych, gospodarczych, militarnych i cywilnych wokół problemów bezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego, a tym samym w znacznym stopniu przyczynia się do wzrostu potencjału obronnego państwa.

Edukacja dla bezpieczeństwa pełni niezastąpioną rolę integrującą zarówno całe społeczeństwo polskie, jak i społeczności lokalne w obliczu wszelkich zagrożeń poczynając od zagrożenia wojennego do zagrożeń bezpieczeństwa czasu pokoju.

## Rozdział III

# MIEJSCE I ROLA OFICERÓW SŁUŻBY CZYNNEJ W PROCESIE KSZTAŁTOWANIA POZAMATERIALNYCH ELEMENTÓW POTENCJAŁU OBRONNEGO PAŃSTWA

Oficerowie Wojska Polskiego stanowią rdzeń armii, a zarazem kadrową podstawę ujmowanego całościowo systemu bezpieczeństwa państwa. W perspektywie socjologicznej oficer, to nie tylko konkretny – acz szczególny – zawód, dający źródło utrzymania, to także specyficzna rola społeczna, silnie podlegająca społecznemu oglądowi i społecznym wpływom, a zarazem rola posiadająca znaczne potencje oddziaływania społecznego – nie tylko na środowisko wojskowe i określone społeczności lokalne, ale także niektóre, generalne mechanizmy funkcjonowania państwa, zwłaszcza w obszarze obronności. Oficerowie mają główny udział w kreowaniu potencjału obronnego państwa, zarówno jego podstaw materialnych, jak i sfery niematerialnej – kompetencyjnej i duchowej. Prześledźmy zatem, jaki jest mechanizm wpływu oficerów na interesujące nas pozamaterialne elementy potencjału obronnego państwa.

### 3.1. Role społeczno-zawodowe oficerów

Pisząc o powołaniu oficerskim, przedwojenny, francuski pedagog wojskowy wychodził od istoty samego słowa. „Oficer, w znaczeniu etymologicznem – pisał – to: człowiek, pełniący swoją powinność /.../ oficer jest tym, który ma służyć"[1]. Zawód oficera, jako najpełniejsza egzemplifikacja zawodu wojskowego, jest zatem – *ex definicione* – ucieleśnieniem służby Ojczyźnie. Mieści w sobie szczególne wartości, zorientowane na państwo i społeczeństwo (naród)[2].

Kreśląc listę podstawowych powinności oficerskich cytowany powyżej teoretyk wyszczególniał: „Służyć ojczyźnie, zapewnić jej niezależność, strzec jej granic, zachować kolonje. Na wewnątrz: bronić instytucyj państwowych i zapewnić społeczeństwu spokój, rękojmie i warunki wszelakiej pracy, ogólny dobrobyt, pełnię

[1]/ A. Tanant, *O powołaniu oficera*, Poznań 1927, s. 15, 16.

rozwoju umysłowego; zapewnić poszanowanie Republiki, sprawiedliwości i prawa". Generalizując stwierdził „Ojczyzna jako cel, honor jako godło, karność, wiedza i odwaga jako środki wiodące do celu"[3].

W takim kontekście oficer jawi się jako szczególny rodzaj funkcjonariusza państwowego, a jego zawód nie tylko jako praca dająca utrzymanie, przynosząca wymierne korzyści, ale przede wszystkim jako szczególne powołanie do służby narodowej. Również dzisiaj dostrzega się, iż „zawód oficera to coś więcej, niż praca, to służba, czyli gotowość do pracy na każde wezwanie. Wymaga on większych wyrzeczeń osobistych i rodzinnych, stawia większe wymagania moralne"[4]. W praktyce jednak coraz bardziej powszednieje jego szczególny charakter, co wiąże się zarówno z przemianami kulturowymi w łonie współczesnych społeczeństw, jak i z kryzysem państwa narodowego.

Oficerowie spełniają wiele funkcji społeczno-zawodowych. Do podstawowych zalicza się następujące:

a) dowódcy,
b) nauczyciela,
c) wychowawcy,
d) eksperta od spraw militarnych,
e) sztabowca, konceptualisty,
f) administratora sprawami obronnymi,
g) znawcy techniki,
h) obywatela.

Przemiany zachodzące w naszych siłach zbrojnych oraz w ich dalszym i bliższym otoczeniu militarnym i społecznym, rodzą ponadto zapotrzebowanie na nowe role (funkcje) oficerów-dowódców, do których m.in. możemy zaliczyć rolę lidera (przywódcy – jako wypadkowa właściwego wypełniania innych funkcji), menedżera (zarządcy), czy rolę negocjatora (mediatora).

---

[2]/ S. Jarmoszko, *Oficerowie Wojska Polskiego przełomu wieków. Zarys socjologii empirycznej zawodu oficera*, Toruń 2001, s. 70-76.
[3]/ A. Tanant, *O powołaniu...*, op. cit., s. 16, 15.
[4]/ K. Pirecki, *Oficer – zawód szczególny*, [w:] 'Wojsko i Wychowanie' nr 2/1995, s. 37.

Od dawna akcentowane były trzy zasadnicze funkcje oficera – dowódcy, nauczyciela i wychowawcy wojskowego[5]. Z analiz historycznie warunkowanych założeń oficerskiego powołania, jak i współczesnej rzeczywistości zawodu oficera wynika, że zasadnicze, osiowe role oficera w państwie i społeczeństwie można dziś sprowadzić do następujących: **konceptualista-ekspert** (od spraw strategiczno-militarnych), **inżynier – znawca techniki wojskowej**, **nauczyciel**, **wychowawca**, **dowódca (przełożony wojskowy)**, **obywatel**. Wszelkie inne, bardziej szczegółowe funkcje społeczne oficera w większym lub mniejszym stopniu nawiązują do wyżej wymienionych. Spróbujmy zatem przybliżyć je w sposób bardziej szczegółowy, sięgając również do niektórych wątków historycznych.

### *3.1.1. Oficer jako konceptualista systemu obrony narodowej, znawca sztuki wojennej, ekspert od spraw militarnych*

Mimo nowego miejsca w systemie państwa i poddaniu się cywilnej, demokratycznej kontroli, oficer polski nie może pozostać bierny wobec procesu wypracowania koncepcji obrony narodowej. Przemawia za tym zarówno ogólna misja i charakter jego zawodu, jak i kompetencje merytoryczne. Pełną aktualność zachowują w tej kwestii słowa T. Hołówko, który przed osiemdziesięcioma z górą laty konstatował, iż „Zadaniem oficera polskiego będzie dbać o to, aby polska siła obronna była zbrojna we wszystkie doświadczenia i zdobycze Zachodu, aby podstawy organizacyjne obrony kraju były oparte na mocnych fundamentach wielkiej wiedzy i pracy, a z drugiej strony oficer winien krzewić w społeczeństwie świadomość, że dziś idą te czasy, gdy cały naród musi być gotowy do czynnej walki"[6]. W omawianym kontekście ogólnie mówi się, iż „oficer jest organizatorem patriotycznej misji narodu".

W obszarze tej roli społecznej oficer występuje również jako ekspert wobec gremiów cywilnych, znaczących i decydujących w sprawach wojskowych, chociaż niekoniecznie posiadających niezbędne kompetencje merytoryczne w tej dziedzinie. Jako znawca sztuki wojennej winien znajdować właściwe zrozumienie w wyznaczaniu doktryny i strategii obronnej, polityki bezpieczeństwa i rozwoju sił zbrojnych w kontekście możliwych zagrożeń i rysujących się tendencji (megatrendów) rozwojowych.

---

[5]/ Zob. M. Porwit, *Służba oficerska*, Warszawa 1919, s. 5-6.

### *3.1.2. Oficer jako inżynier – znawca techniki wojskowej*

Współczesne armie cechuje wysoki stopień utechnicznienia. Uzbrojenie wojskowe to przede wszystkim skomplikowana technika, często o najwyższym stopniu nowoczesności (mikroelektronika, mikroautomatyzacja, miniaturyzacja itp.). Jednocześnie współczesna walka zbrojna to nie tylko starcie strategii, koncepcji jej rozegrania (składających się na czynnik intelektualny), ale nade wszystko – starcie kierowanej przez człowieka techniki[7]. Aby właściwie przygotować system obronny i należycie nim sterować niezbędna jest głęboka znajomość techniki wojskowej.

Sprawność funkcjonowania wojska w dużym zakresie wymaga również wykorzystania techniki niemilitarnej (komputery, technika audiowizualna, ogólnie dostępny sprzęt łączności, środki komunikacji itp.). Oficerowie, jako najwyżej kwalifikowana społeczność wojskowa, a przy tym ludzie nowocześni, nie mogą nie posiadać kompetencji technicznych, a nawet – w swej większości – określonych specjalizacji w tym zakresie.

### *3.1.3. Oficer jako nauczyciel rzemiosła wojskowego*

Rola znawcy rzemiosła wojskowego – zasygnalizowana w omówionych już punktach – przedłużana jest niejako w postaci roli nauczyciela w tej dziedzinie. Przygotować społeczeństwo do obrony to znaczy nauczyć je podstaw teoretycznych oraz działań praktycznych (w tym posługiwania się techniką bojową). Zarówno organizatorem, jak i głównym wykonawcą tego procesu jest oficer. Jego rola w tej dziedzinie ma charakter dwoisty. Oprócz przygotowania rezerw obronnych musi on także przygotować swoich następców w służbie czynnej, co egzemplifikuje się w działalności szkolnictwa wojskowego. Jak pisał T. Hołówko „obowiązkiem oficera będzie przede wszyskiem uczyć, a nie wojować, bo nawet w czasie wojny on, jako zawodowiec i fachowiec, będzie w pierwszym rzędzie organizować, zbroić, ćwiczyć, żywić wojsko, kreślić plany operacyjne w sztabach”[8].

---

[6]/ T. Hołówko, *Oficer Polski*, Warszawa 1921, s. 83.

[7]/ Zob. S. Jarmoszko, *Kierunki rozwoju sił zbrojnych we współczesnym świecie*, część I, [w:] ‘Zeszyty Naukowe AON’ nr 4/2001, s. 60-61.

[8]/ Tamże, s. 80.

Społecznym powołaniem oficera jest zatem kształtowanie kompetencji obronnych narodu, społeczeństwa, co bezpośrednio wiąże się ze świadomością obronną i morale obronnym, o czym poniżej.

### *3.1.4. Oficer jako wychowawca żołnierzy*

Przygotować do obrony to nie tylko nauczyć jak się bronić, ale także sprawić, by społeczeństwo chciało się bronić, a zatem ukształtować odpowiedni poziom tożsamości narodowej, świadomości obronnej i morale obronnego. Wychowawcza rola oficera jest przy tym znacznie szersza i należy ją rozpatrywać co najmniej w trzech aspektach – czysto wojskowym, patriotycznym i obywatelskim. Wychować żołnierza, to znaczy rozwinąć w nim bądź ukształtować cechy niezbędne organizacji wojskowej, jak zdyscyplinowanie, odwaga, stanowczość, inicjatywa, wytrzymałość, odporność, waleczność itp. To znaczy tak go ukształtować, by stanowił niezawodne ogniwo machiny wojskowej.

Wychować żołnierza-patriotę, to znaczy usytuować ojczyznę na szczycie jego systemu wartości. Sprawić, by czuł się związany z własnym narodem i przywiązany do ziemi ojczystej. „Bo któż jest bardziej powołanym – pisał T. Hołówko – by stać na straży duszy żołnierza polskiego, być jej dobrym, troskliwym opiekunem, któż bardziej może być odpowiedzialnym za jej załamanie się, jeżeli nie oficer, zwierzchnik tego żołnierza, towarzysz jego doli i niedoli, uczestnik sławy, dumy i umiłowania narodu, lub współwinny hańby tchórzostwa i klęski”[9].

Wychować żołnierza-obywatela to rozwinąć jego prospołeczne i propaństwowe postawy. Jak pisał cytowany już A. Tanant „Powinniśmy nie tylko wzmacniać serca i dusze, lecz także i przede wszystkim /.../ tworzyć z naszych żołnierzy nie tylko towarzyszy boju, lecz również towarzyszy społecznego życia”. Odnosząc się do całokształtu wpływu oficera na służbę poborowych, cytowany powyżej autor stwierdził: „Powinniśmy zwrócić narodowi obywateli lepszych, niźli byli w chwili, gdy nam ich powierzył parę miesięcy temu. Przez wyszkolenie i wykształcenie wojskowe dojdziemy do tego rezultatu, że wysłużeni wojskowi wyżej stać będą pod względem fizycznym i moralnym, niż w chwili wstąpienia do wojska. Możemy

---

[9]/ Tamże, s. 18.

uczynić lepiej. Powinniśmy dla ludzi wykształconych stworzyć takie warunki, aby nie tylko mogli je zachować, ale nawet rozwinąć"[10].

### *3.1.5. Oficer jako dowódca w działaniach wojskowych*

Najbardziej typową, immanentną rolą oficera jest rola dowódcy. Jak pisze S. Koziej „Człowiek jest zarówno podmiotem, jak i środkiem, a także przedmiotem walki zbrojnej. W pierwszym wypadku chodzi przede wszystkim o żołnierza-dowódcę, decydenta i organizatora walki zbrojnej. Wiedza ogólna i zawodowa, umiejętności organizatorskie i osobowość dowódcy – to wyjątkowo ważne składniki wartości bojowej danego pododdziału, oddziału, związku taktycznego lub operacyjnego, czy też wreszcie całości sił zbrojnych. Stanowią zatem o wartości przesądzającej o powodzeniu na polu walki"[11]. Oficer to przede wszystkim człowiek, który dowodzi – organizuje i kieruje działalnością struktur wojskowych, przełożony innych żołnierzy i pracowników wojska. „Oficer polski – pisał Hołówko – przede wszystkiem będzie organizatorem i pedagogiem, aby zaś te zadania mógł należycie spełniać, winien być człowiekiem idei i powołania, o wysokiej kulturze duchowej i rozległej wiedzy, a poza tem szczerym demokratą"[12].

Być dobrym dowódcą, to nie tylko efektywnie wykonać dane zadanie, nie zważając na nic innego. Dobry dowódca tak kieruje swoimi podkomendnymi, by po dobrym wykonaniu jednego zadania, być w stanie wykonać wszelkie inne. A to oznacza, nie tylko instrumentalne dowodzenie, ale przede wszystkim – autentyczne przewodzenie. „Tylko ten oficer, który będzie kochał i szanował swych żołnierzy, posiądzie klucz do ich dusz i serc"[13] – pisał cytowany powyżej autor.

### *3.1.6. Oficer jako obywatel, członek społeczności*

W historii ścierały się dwa modele relacji społeczności oficerów ze społeczeństwem globalnym. Model oficera-kastowca opierał się na zasadzie oddzielenia korpusu oficerskiego od społeczeństwa poprzez sieć formalnych przywilejów, obyczajów i obowiązków. Korpus ten – jako swoista kasta – pozostawał na „usługach" wąskich sfer rządzących (dworu monarszego lub innych form władzy

[10]/ A. Tanant, *O powołaniu oficera...*, op. cit., s. 184, 182.
[11]/ S. Koziej, *Teoria sztuki wojennej*, Warszawa 1993, s. 47.
[12]/ T. Hołówko, *Oficer Polski...*, op. cit., s.83.
[13]/ Tamże, s.85.

autorytarnej). W toku przemian cywilizacyjnych i społecznych ukształtował się również model oficera-obywatela, biorącego czynny udział w życiu społecznym i pozostającego w stałym związku ze społeczeństwem i społecznościami lokalnymi. Idee pretoriańskie z czasem ustępowały ideom obywatelskim.

Podsumowując historię i tradycje oficerów polskich T. Hołówko stwierdzał, iż „oficer polski nie tylko nie był odgrodzony od reszty społeczeństwa murem kastowości, lecz przeciwnie – był duszą duszy narodu, wyrazicielem jej najgłębszych i najwznioślejszych pragnień i tęsknot, a jednocześnie w każdej epoce był w tym społeczeństwie propagatorem najbardziej demokratycznych i nowych idei, zawsze był w szeregach tych, którzy walczyli o wielkie reformy polityczne i społeczne.

Oficer polski nie mówił, że jego obowiązkiem tylko słuchać i bić się, gdy mu każą; przeciwnie był on jednocześnie społecznikiem w najlepszem znaczeniu tego słowa, wrażliwym na wszelkie przejawy życia narodowego. Wówczas, gdy w sąsiednich państwach zaborczych oficer był sługą pokornym swego monarchy, ślepo i niewolniczo mu oddanym, a za to hojnie wynagradzanym pieniędzmi, tytułami, orderami, i majoratami, w Polsce oficer polski służył i wierny był do ostatniego tchnienia sprawie Niepodległości swej Ojczyzny, częstokroć nie rozumiany, wyklinany i wydrwiwany przez swych własnych rodaków, pragnących przystosować się do niewoli. Dla oficera polskiego za jego wierną i płomienną służbę Ojczyźnie nagrodą była nędza, poniewierka, syzyfowa praca, a często, och jak często, nawet nie śmierć żołnierska w otwartem polu, lecz na szubienicy lub pod kijami oprawców”[14].

W nowoczesnym społeczeństwie demokratycznym oficer nie może występować obok lub ponad społeczeństwem. Wynika to z istoty społeczeństwa obywatelskiego. Pojawia się tu jednak pewna niespójność o charakterze doktrynalnym – problem elitarności tej grupy zawodowej. Czy w takim społeczeństwie oficerowie mogą stanowić elitę?

Elitaryzm korpusu oficerskiego ma długą historię i przybierał różne formy. Odmianą elitaryzmu była kastowość oficerskiego stanu, elitaryzm etyczny oficerów II Rzeczypospolitej, jak również jest nią kształtujący się ostatnio w armiach Zachodu swoisty elitaryzm kompetencyjny. Jak to wygląda obecnie w Wojsku Polskim?

---

[14]/ Tamże, s.74.

W schyłku minionego wieku w prasie wojskowej przetoczyła się dyskusja na temat elitarności współczesnych oficerów WP[15]. Wnioski nie były zbyt budujące. Na płaszczyźnie swoistego przeciwstawienia oficerów współczesnych oficerom przedwojennym konstatowano, iż obecnie oficerowie nie należą do elity społecznej. Jednocześnie jednak poddawano w wątpliwość, czy oficerowie powinni stanowić taką elitę, czy jest to w ogóle potrzebne?

Ogólnie należy stwierdzić, iż współcześni oficerowie polscy posiadają niewielkie zasoby osobiste i społeczne by tworzyć, czy nawet tylko pretendować do miana elity, tak pod względem materialnym, jak i intelektualnym czy nawet moralnym. Wydaje się jednak, że jest coś co stanowi nie tyle może o elitarności, co o specyfice oficerskiej profesji. Jest nią przedmiot działalności oficerów – obronność państwa i bezpieczeństwo narodowe. One to nadają szczególny charakter misji w tej dziedzinie.

Formułując postulat ciągłego dążenia do elitarności na gruncie fachowym (specjalistycznym) i moralnym, wypada zgodzić się ze swoistym *credo* T. Hołówki, iż „oficer polski winien więc być integralną częścią narodu, winien być jak najsilniej związany z ogółem społeczeństwa, być wrażliwym na wszystkie przejawy życia narodowego, kroczyć na czele postępu. Oficer winien brać czynny udział w pracy naukowej i kulturalnej społeczeństwa, winien należeć do towarzystw naukowych i kulturalno-oświatowych"[16].

Oficer-obywatel, członek społeczności nie przestaje być żołnierzem i w tym sensie rola ta ma jeszcze jeden aspekt. Zgodzić się należy z opinią, iż „od oficera – jakiekolwiek by pełnił stanowisko – oczekuje się ponadto, że będzie 'reprezentował' wojsko wszędzie tam, gdzie się znajdzie"[17]. Jak twierdzili bowiem przedwojenni teoretycy zawodu wojskowego „oficer /.../ uosabia cześć wojska (honor munduru) i powagę Państwa w jednej osobie"[18].

---

[15]/ Zob. M. Jędrzejko, *Czy jesteśmy elitą*, [w:] 'Polska Zbrojna' z dn. 14.06.1993; M. Jędrzejko, *Czy oficerowie będą intelektualną elitą*, [w:] 'Polska Zbrojna' z dn. 2.01.1995; M. Ciecierski, *Oficerowie III RP - intelektualna elita?*, [w:] 'Polska Zbrojna' z dn. 27-29.01.1995; A. Rozbicki, *Oficer to także humanista*, [w:] 'Polska Zbrojna' z dn. 3-5.02.1996; Z. Ciećkowski, *Bez megalomanii, ale i nihilizmu. Korpus oficerski a elity intelektualne*, [w:] 'Polska Zbrojna' z dn. 9.02.1995; T. Mitek, *Elita na kredyt*, [w:] 'Polska Zbrojna' nr 36/1998 itp.

[16]/ T. Hołówko, *Oficer Polski...*, op. cit., s. 82.

[17]/ K. Czerwiński, *Tendencje przemian roli zawodowej oficera*, [w:] 'Wojsko i Wychowanie' nr 3/1998, s. 47.

[18]/ Z. Berling, S. Próchnicki, S. Kramar, *Oficer*, Warszawa 1931, s. X.

*

Rekapitulując całokształt dotychczasowych rozważań na temat społecznych powinności oficera warto raz jeszcze posłużyć się słowami T. Hołówko: „Celem każdego oficera winno być, aby naród przez niego wykształcony w sztuce wojennej, przez niego do walki prowadzony, tę walkę wygrał. A będzie tak wówczas, gdy żołnierze do tej walki pójdą nie pod groźbą terroru, lecz z radosną pieśnią na ustach, z głębokim zaufaniem do swych oficerów, którzy nauczyli ich płomiennie i ofiarnie kochać Ojczyznę”[19]. Co prawda w tak dobranych słowach tkwią znaczne pokłady – typowego na ówczesne czasy – romantyzmu, ale myśli zasadnicze nie straciły na aktualności, mimo upływu czasu.

Godne przywołania są także pedagogiczne wskazówki wcześniej cytowanego już francuskiego znawcy zawodu oficera, który zwracając się do społeczności oficerskiej pisał: „Wasza rola jako wojskowych i wasza rola społeczna będą spełnione, jeśli zechcecie pójść za następującemi radami:

Dawajcie przykład, będą was naśladować.

Kroczcie zawsze naprzód, a pójdą za wami.

Miłujcie, będziecie miłowani.

Bądźcie dobrzy, nigdy słabi.

Bądźcie twardzi, nigdy nieczuli.

Bądźcie czynni, nigdy nerwowi.

Energiczni, a nie podnieceni.

Spokojni, lecz nie gnuśni.

Niedowierzający, lecz nie sceptyczni.

Idealiści, lecz nie sekciarze”[20].

Kończąc ten wątek nie można nie wspomnieć o zjawisku dyferencjacji ról zawodowych oficerów. Jest ono coraz wyraźniej postrzegane również wśród oficerów polskich, wpisując się w szersze, uniwersalne zjawisko dyferencjacji zawodowej. Zawód oficera jest klasycznym przykładem podwójnej roli zawodowej – dualizmu kompetencyjnego. Oprócz tego, że są zawodowymi wojskowym oficerowie są ponadto

[19]/ T. Hołówko, *Oficer Polski...*, op. cit., s. 88.
[20]/ A. Tanant, *O powołaniu oficera...*, op. cit., s. 189.

pilotami, inżynierami, lekarzami, ekonomistami, pedagogami, dyplomatami itp. Dyferencjacja zawodowa – swoisty poliprofesjonalizm oficerów rozwija się w obszarze obu aspektów ich roli – wojskowego (następuje specjalizacja kompetencji czysto wojskowych) oraz konkretnego specjalisty w zakresie wykształcenia ogólnego (w ramach globalnego różnicowania się zawodów). Coraz szersze funkcjonowanie specjalności „cywilnych" w wojsku, zmienia w sposób zasadniczy nie tylko samą istotę armii, ale i społeczny stereotyp zawodu wojskowego.

### 3.2. Oficer jako animator edukacji obronnej społeczeństwa

Z przedstawionej powyżej charakterystyki ról społecznych oficera wynika, że jest on specjalistą od spraw obronności państwa. Poza jej konceptualizacją, kreacją, bezpośrednią organizacją i kierowaniem musi zatem zajmować się przygotowaniem społeczeństwa do możliwego rozwoju sytuacji oraz umiejętnego radzenia sobie w przypadku wystąpienia określonych zagrożeń[21]. Staje się przeto głównym animatorem edukacji obronnej społeczeństwa – jej organizatorem i wykonawcą. Z racji przygotowania zawodowego i realizowanej działalności można postawić tezę, iż oficer jest osobą najbardziej predysponowaną do pełnego wykorzystania potencji tkwiących w edukacji obronnej i realizowanych przez nią funkcji[22].

Jak pisze zewnętrzny obserwator spraw wojskowych „W obecnych czasach obrona państwa wymagać będzie przygotowania całego społeczeństwa, zwłaszcza systematycznego przygotowania sił zbrojnych, kadr kierowniczych administracji państwowej, szkolenia wojsk i sztabów w systemie obrony terytorialnej, jak też powszechnego zaangażowania obywateli. Niezwykle ważne jest również stosowne przygotowanie społeczeństwa, zwłaszcza młodzieży do indywidualnej i zespołowej samoobrony. I właśnie tutaj największe pole do działania powinni mieć oficerowie wojskowi. Znaczenie jakie stracili w najwyższych strukturach obronności kraju (w związku z wprowadzeniem cywilnej kontroli nad armią – *przyp. aut.*) powinni budować od nowa, na szczeblach najniższych, ale równie ważnych, a może nawet najważniejszych. Uważam, że żołnierze zawodowi, a zwłaszcza ich elita – oficerowie –

---

[21]/ Zob. R. Stępień, *Teoretyczne zagadnienia edukacji dla bezpieczeństwa*, [w:] L. Kanarski, B. Rokicki, J. Świniarski /red./, 'Bezpieczeństwo personalne i strukturalne wobec wyzwań współczesnego świata', Warszawa 2000, s. 30-48.

doskonale wykształceni, wyszkoleni oraz przygotowani do wypełniania najtrudniejszych zadań obronnych państwa, powinni znaleźć się we wszystkich instytucjach przygotowujących społeczeństwo do obrony przed różnymi zagrożeniami, zarówno czasu wojny, jak i pokoju"[23].

Skuteczne wykonywanie zadań w zakresie edukacji obronnej wymaga od oficera niezbędnych kompetencji. Niezmiernie ważnym obszarem kompetencji zawodowych oficera stają się w tym kontekście **kompetencje pedagogiczne** (dydaktyczne i wychowawcze), czyli przygotowanie do pracy szkoleniowo-wychowawczej z podwładnymi. Chodzi tu z jednej strony o znajomość kluczowego dorobku pedagogiki, filozofii, psychologii czy socjologii, z drugiej – o praktyczne umiejętności, pozwalające oficerowi efektywnie szkolić podległych żołnierzy, jak również określone osoby cywilne, oraz kształtować u nich pożądane postawy i rozwijać określone cechy charakteru. Chodzi tu zatem, o znajomość i umiejętność stosowania ustaleń metodyki poszczególnych przedmiotów szkolenia wojskowego (obronnego) oraz skutecznego oddziaływania wychowawczego[24]. Oficer z kompetencjami pedagogicznymi jest zdolny do dostrzegania, rozpoznawania i analizowania wielorakich problemów, jakie mogą występować w wojskowej i pozawojskowej rzeczywistości edukacyjnej i potrafi je właściwie rozwiązywać.

Specyfikując kompetencje oficerów związane z proobronnym oddziaływaniem na społeczeństwo należy ponadto odnotować następujące ich kategorie:

1. **Specjalistyczne** – wiedza i umiejętności w obszarze pracy zawodowej (wojskowe, techniczne, ekonomiczne itp.).
2. **Psychologiczne** – zdolność wywierania wpływu, motywowania do działania.
3. **Społeczne** – umiejętność kooperacji, współżycia społecznego, oddziaływania na zbiorowości społeczne, sterowania procesami społecznymi.

---

[22]/ Zob. K. Derlacz, *Funkcje edukacji obronnej w systemie bezpieczeństwa narodowego*, praca studyjna, Warszawa 1998.

[23]/ D. Pytlos, *Rola i znaczenie zawodu wojskowego (oficera) w aspekcie obronności państwa*, praca studyjna, Warszawa 1999, s.45.

[24]/ Zob. J. Michalik-Surówka, *Paradygmat kompetencji w pracy nauczyciela*, [w:] W. Prokopiuk /red./, 'Rozwój nauczyciela w okresie transformacji', Białystok 1998, s. 287; S. Wlazło, *Kompetencje nauczyciela*, [w:] 'Dyrektor Szkoły' nr 4/1999, s. 14-17; J. Groskrejc, *Nauczyciel w edukacji. Funkcje-Kompetencje-Koncepcje kształcenia*, Warszawa 2001, s. 44-80.

4. **Organizacyjne** – umiejętność planowania, koordynowania, kierowania i kontrolowania osiąganych rezultatów prowadzonej działalności, w tym również edukacyjnej.
5. **Moralne** – zdolność refleksji moralnej nad własnym działaniem, postępowanie zgodne z normami życia społecznego, sztuka właściwego traktowania innych ludzi.

Rozpatrując proces kreowania i kształtowania potencjału obronnego państwa rysują się dwie zasadnicze, dopełniające się sfery – sfera militarna, obejmująca siły zbrojne oraz sfera pozamilitarna, obejmująca pozawojskową część systemu społecznego. Podobnie różnicuje się edukacja obronna, jako najważniejszy mechanizm kształtowania pozamaterialnych elementów obronności państwa (inne mechanizmy, to działalność propagandowo-informacyjna, oddziaływanie psychologiczne i socjotechniczne, sprawność organizacyjna itp.). Dokonuje się ona w dwóch zasadniczych wymiarach – wojskowym i pozawojskowym. Oto ich charakterystyka.

### *3.2.1. W wymiarze wojskowym*

Obywatele przysposabiani są do czynnego udziału w obronie państwa przede wszystkim poprzez odbywanie służby wojskowej. To najlepsza „szkoła obronności", bezpośrednio przygotowująca do praktyki obronnej. Edukacja w tym wymiarze nie obejmuje wszakże całego społeczeństwa. Przede wszystkim dotyczy obywateli, którzy wojsko wybrali jako zawód oraz tych, którzy odbywają konstytucyjny obowiązek służby wojskowej – mężczyzn zdolnych do służby wojskowej[25]. Poza służbą wojskową pozostają mężczyźni nie kwalifikujący się do jej odbywania (mniejszość populacji mężczyzn) oraz kobiety (zdecydowana większość populacji).

Proces szkolenia i wychowania wojskowego ma charakter wielokierunkowy i wielopłaszczyznowy zarazem. Realizowany jest w wielu podstawowych dziedzinach rozwoju żołnierza, a zwłaszcza - intelektualnej, moralnej, społecznej, fizycznej, estetycznej, sprawnościowej itp. Z drugiej strony rzecz ujmując, wychowawcze oddziaływania na żołnierza zachodzą w przeróżnych sytuacjach życia wojskowego - na zaprawie porannej, podczas zbiórek, apelów, w trakcie szkolenia wojskowego, w

trakcie wykonywania prac porządkowych, obsługi sprzętu, na służbach, wartach, poligonach, w toku wielu rutynowych czynności życia wojskowego. Każda sytuacja służby może i powinna stanowić płaszczyznę oddziaływania wychowawczego[26].

Edukacja obronna w czasie odbywania służby wojskowej zasadniczo odbywa się w nurcie szkolenia wojskowego, przygotowującego do bezpośredniej realizacji funkcji wojskowych i wykonywania bieżących zadań stawianych przed pododdziałami i oddziałami. Szeroki zakres tego szkolenia jest w pełni adekwatny do ogólnych potrzeb obronnych w tym zakresie, a niejednokrotnie wręcz – w pewnym zakresie – nawet nadmiarowy (np. wąskie specjalizacje niektórych funkcji wojskowych).

Obok edukacji *stricte* wojskowej okres służby wojskowej, to zmasowane upowszechnianie ogólnej wiedzy obronnej wśród żołnierzy, a także kształtowanie wartości, postaw i zachowań obronnych ukierunkowanych na ich funkcjonowanie już poza strukturami wojskowymi, w rezerwie.

Należy także wspomnieć, iż w procesie realizacji misji kształtowania potencjału obronnego państwa oficerowie przygotowują także innych żołnierzy zawodowych, a w szczególności oficerów do wykonywania zadań z zakresu edukacji obronnej[27]. Mowa tu przede wszystkim o oficerach-wykładowcach uczelni wojskowych, przygotowujących bądź doskonalących kadry oficerskie[28].

### *3.2.2. W wymiarze pozawojskowym*

Prowadzenie przez oficerów edukacji obronnej (wojskowej) w strukturach sił zbrojnych jest rzeczą oczywistą. Czy jednak powinni oni zajmować się tą działalnością również poza wojskiem? Jak pisze J. Kunikowski „rodzi się pytanie o celowość udziału oficerów Wojska Polskiego w realizacji potrzeb edukacji obronnej poza systemem militarnym. Odpowiedź nie jest jednak prosta, gdy weźmie się pod uwagę

---

[25]/ Zob. J. Waśkiewicz, S. Woźniak, *Edukacja obronna w siłach zbrojnych ze szczególnym uwzględnieniem roli obrony terytorialnej*, [w:] R. Stępień /red./, 'Współczesne zagadnienia edukacji dla bezpieczeństwa' Warszawa 1999, s. 40-64.

[26]/ Zob. S. Jarmoszko, *Wychowanie patriotyczno-obronne w procesie edukacji obywatelskiej w wojsku*, [w:] S. Jarmoszko /red./, 'Podstawy pedagogiki w kształceniu oficerów', Warszawa 2002, s. 126.

[27]/ Zob. K. Konieczny, *Edukacja obronna i edukacja dla bezpieczeństwa w kształceniu studentów Akademii Obrony Narodowej*, Warszawa 2003.

[28]/ Zob. J. Maciejewski, *Rola oficera-wykładowcy w nowym systemie edukacji dla bezpieczeństwa narodowego – wybrane aspekty socjologiczne*, [w:] Z. Kruszewski, A. Szerauc /red./ 'Edukacja dla bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej', Płock 2000, s. 199-211.

ciągle malejącą liczbę kadry zawodowej wojska, zwłaszcza oficerów oraz ogrom zadań związanych ze służbą.

Z drugiej jednak strony oficer jest osobą najbardziej predysponowaną i kompetentną do wspierania wychowania obronnego, patriotycznego i moralnego, cechuje się też szczególną odpowiedzialnością za realizację podejmowanych zadań związanych z obronnością. Dobrze zna i rozumie istotę zagrożeń oraz potrzeby edukacyjne w tym zakresie, zwłaszcza potrzebę objęcia szkolnictwem wojskowym i szkoleniem w zakresie obrony cywilnej młodych mężczyzn. Doświadczenie bowiem wskazuje, że ze względów materialnych istnieje ograniczona możliwość wcielenia do wojska wszystkich zdolnych do odbycia zasadniczej służby wojskowej. Ponadto istnieje konieczność wprowadzania w życie świadomości o potrzebie i szczególnym znaczeniu powszechności obrony i wypełniania powinności obronnych oraz utrwalania osobistej odpowiedzialności za obronę państwa, swoich domów i rodzin. Podkreślić należy, iż wiedza i argumenty wyrażane przez osobę wojskową mogą stanowić podstawę do myślenia o celowości funkcjonowania i doskonalenia systemu edukacji obronnej oraz potrzebach obronności, w której miejsce i rola sił zbrojnych jest niepodważalna"[29].

Oficer pozostaje zatem niezastąpionym podmiotem w edukacji obronnej społeczeństwa – w procesie jej konceptualizacji, organizacji i koordynacji oraz bezpośredniej realizacji. Zadania w tym zakresie oficerowie realizują w następujących dziedzinach:

1. Prowadzenie zajęć z przysposobienia obronnego w szkołach ponadpodstawowych.
2. Wielostronne upowszechnianie wiedzy obronnej w społeczeństwie (media, twórczość naukowa, oddziaływania osobiste itp.).
3. Kształtowanie wartości, postaw i zachowań obronnych społeczeństwa.
4. Kształtowanie pozytywnego stosunku społeczeństwa do wojska i zadań obronnych.
5. Upowszechnianie tradycji oręża polskiego.

---

[29]/ J. Kunikowski, *Współczesne uwarunkowania potrzeb obronnych państwa i społeczeństwa*, [w:] W. Chojnacki /red./, 'Transformacja instytucjonalno-organizacyjna wojska na progu XXI wieku', Warszawa 2004, s. 169.

6. Popularyzowanie sportów obronnych itp.

Bardzo ważną płaszczyzną pozawojskowego oddziaływania oficerów jest prowadzenie edukacji obronnej kadr kierowniczych państwa (administracji rządowej i samorządowej). Od 1995 roku w Akademii Obrony Narodowej prowadzone są Wyższe Kursy Obronne, których celem jest doskonalenie kompetencji w zakresie bezpieczeństwa i obronności państwa, przygotowanie do kierowania i zarządzania systemem obronnym (jego poszczególnymi elementami) podczas rozwiązywania sytuacji kryzysowych oraz podwyższania gotowości obronnej w czasie zagrożenia i wojny. W ramach WKO edukacją obronną objęte są osoby zajmujące najważniejsze stanowiska w państwie, jak ministrowie, sekretarze i podsekretarze stanu, wojewodowie i wicewojewodowie, dyrektorzy generalni urzędów centralnych i wojewódzkich, dyrektorzy departamentów urzędów centralnych i wydziałów urzędów wojewódzkich, parlamentarzyści, marszałkowie województw, starostowie i prezydenci miast. Łącznie do końca 2004 roku WKO ukończyło 2334 absolwentów, co należy oceniać, jako liczbę znaczącą[30].

### 3.3. Mechanizmy pedagogicznego oddziaływania oficerów w procesie kreowania potencjału obronnego państwa

Edukacja obronna społeczeństwa jest zjawiskiem wielopłaszczyznowym i wielowątkowym, złożonym i długotrwałym. Kumuluje w sobie zarówno oddziaływania o charakterze informacyjnym, dydaktycznym, wychowawczym, czy socjalizacyjnym, jak również oddziaływania realizowane przez wiele podmiotów edukacyjnych, w różnym czasie[31]. Stanowiące jej immanentny (a może nawet najbardziej istotny) element oddziaływanie oficerów na przygotowanie obronne społeczeństwa (szeroko rozumiane) dokonuje się w następujących sferach:

a. **Informacyjnej** (dostarczanie wiedzy o systemie obrony kraju i jego podstawowych problemach, ukazywanie możliwych zagrożeń i ich interpretacja itp.).

---

[30]/ K. Teresiak, *Informacja o Wyższych Kursach Obronnych kadr kierowniczych administracji rządowej i samorządowej*, niepublikowany materiał WS-O AON, Warszawa 2004; zob. także J. S. Kardas, *Wyższe Kursy Obronne: analiza, ocena, perspektywy*, Warszawa 2000.

[31]/ Zob. R. Stępień, *Współczesne problemy edukacji obronnej*, [w:] J. Kunikowski /red./, 'Przygotowanie obronne społeczeństwa', Warszawa 2001, s. 127- 151.

b. **Emocjonalnej** (kształtowanie właściwego stosunku, nastawienia uczuciowego wobec problemów związanych z bezpieczeństwem i obronnością).
c. **Motywacyjnej** (kształtowanie woli do przygotowania obronnego i rzeczywistej obrony).
d. **Czynnościowej** (kształtowanie umiejętności właściwego działania obronnego).

Pedagogiczne oddziaływanie oficerów w procesie kreowania potencjału obronnego państwa opiera się na kształtowaniu dwóch sfer osobowości obywatela – obrońcy ojczyzny: jego sfery instrumentalnej i sfery kierunkowej. Jak wynika ze schematu 1, kształtowanie sfery instrumentalnej, czyli wiedzy, umiejętności, sprawności i nawyków obronnych dokonuje się w procesie dydaktyczno-wychowawczym oraz działalności oświatowej z wykorzystaniem instrumentarium dydaktycznego. Kształtowanie sfery kierunkowej – poglądów, przekonań, wartości czy motywów związanych z obronnością państwa odbywa się natomiast w nurcie oddziaływania wychowawczego. Oba nurty oddziaływania pozostają jednocześnie pod socjalizacyjnym wpływem środowiska społecznego, który w dużym zakresie jest także animowany przez oficerów. Oto krótka charakterystyka wyodrębnionych mechanizmów.

### *3.3.1. W płaszczyźnie dydaktycznej*

Rozpatrując dydaktyczne aspekty kształtowania pozamaterialnych elementów potencjału obronnego, pojęciem nadrzędnym jawi się kształcenie obronne. Zdaniem K. Żegnałka jest ono „procesem obejmującym ogół czynności nauczycieli (instruktorów, dowódców) i uczniów (studentów, żołnierzy, słuchaczy, pracowników), prowadzących do opanowania przez tych drugich określonego zakresu wiedzy obronnej oraz nabycia praktycznych umiejętności nawyków z tej dziedziny, ale także rozwinięcia u nich zdolności, zainteresowań, postaw, przekonań, poglądów i opinii związanych z szeroko rozumiana obronnością. Tak więc proces kształcenia obronnego integruje procesy nauczania i uczenia się, ale także pozostaje w bliskim związku z procesem wychowania obronnego, edukacją obronną oraz samokształceniem”[32].

[32]/ K. Żegnałek, *Dydaktyka obronna*, Warszawa 2001, s. 36.

**Schemat 3.1. MECHANIZMY PRZYGOTOWANIA OBRONNEGO SPOŁECZEŃSTWA**

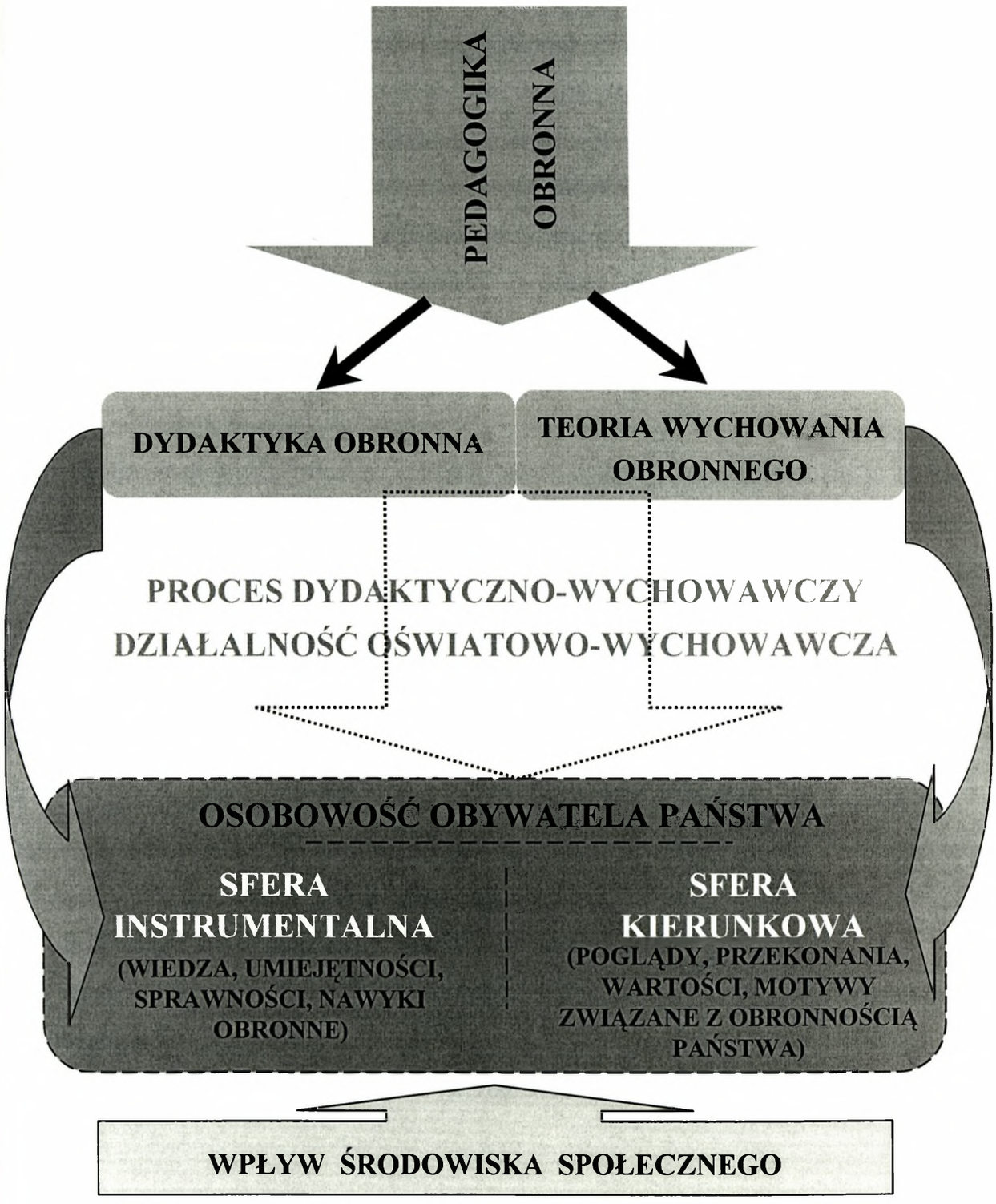

Odmianą kształcenia obronnego jest szkolenie obronne, zorientowane na kształtowanie konkretnych umiejętności (właściwości) szkolonych. Do głównych celów tego szkolenia należy:

- kształtowanie świadomości obronnej społeczeństwa;
- przygotowanie kadr kierowniczych administracji publicznej do kierowania właściwymi modułami systemu obronnego podczas rozwiązywania sytuacji kryzysowych oraz podwyższania gotowości obronnej;
- przygotowanie ogniw i jednostek organizacyjnych układu pozamilitarnego do realizacji, uzgodnionych z siłami zbrojnymi, działań obronnych;
- kształtowanie wśród ludności cywilnej praktycznych umiejętności: reagowania i postępowania w sytuacji zagrożenia, ochrony własnego zdrowia i życia, udzielania pomocy poszkodowanym w warunkach ekstremalnych zagrożeń czasu pokoju i wojny[33].

Realizowane przez oficerów oddziaływanie dydaktyczne odbywa się w nurcie procesu kształcenia obronnego, który oznacza „ciąg powiązanych ze sobą i wzajemnie od siebie zależnych czynności, zjawisk i procesów, w rezultacie których uczący się przyswajają sobie określony zasób wiadomości, umiejętności i nawyków z zakresu obronności oraz rozwijają swoje zainteresowania w zakresie tej problematyki, kształtują odpowiednie postawy, poglądy i przekonania, czyli przekształcają i wzbogacają swoją osobowość”[34].

Proces kształcenia obronnego opiera się na następujących elementach składowych:

— nauczyciele (instruktorzy, dowódcy, wychowawcy),

— uczniowie (studenci, słuchacze, żołnierze, pracownicy itp.),

— cele i treści kształcenia (ukierunkowane na właściwe przygotowanie obronne społeczeństwa),

— infrastruktura i środki dydaktyczne (warunki lokalowe i materiałowo-sprzętowe),

---

[33]/ Z. Skulski, K. Korzecki, *Szkolenie obronne w układzie pozamilitarnym systemu obronnego Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 1998, s. 35-36.

[34]/ K. Żegnałek, *Dydaktyka...*, op.cit., s. 42.

— instrumentarium oddziaływania dydaktycznego (zasady, formy, metody kształcenia, system sprawdzania i oceniania uzyskanych wyników)[35].

Rezultaty kształcenia obronnego materializują się w „odpowiednim poziomie przygotowania wszystkich obywateli do skutecznego realizowania zadań związanych z zagrożeniem wojennym, jak i z innego rodzaju niebezpieczeństwami dla życia ludzkiego oraz jego dorobku o dużym zasięgu (np. powodzie, pożary, katastrofy komunikacyjne czy klęski ekologiczne). Przygotowanie to obejmuje nie tylko odpowiedni zasób wiedzy i umiejętności praktycznych, ale także rozwój ich sprawności intelektualnych, zainteresowań, postaw itp."[36]

Immanentnym elementem kształcenia obronnego jest szkolenie wojskowe „definiowane jako kształtowanie i rozwijanie umiejętności i nawyków niezbędnych w walce zbrojnej"[37]. Jest ono przede wszystkim zorientowane na wykształcenie i utrwalenie specjalistycznych umiejętności wojskowych, których z natury rzeczy nie można kształtować w naturalnym biegu życia cywilnego. Jednakże szkolenie i wychowanie wojskowe bazuje na określonych procesach – w zakresie edukacji obronnej – rozpoczętych na długo przed wcieleniem do wojska. Można tu przywołać choćby umiejętność strzelania czy niektórych elementów musztry, ukształtowane w procesie edukacji szkolnej. Również „rozwijanie świadomości obronnej jest w warunkach wojska tylko kontynuacją wielu innych przedsięwzięć dydaktycznych i wychowawczych realizowanych przez całe społeczeństwo (...) Wojsko ze swej istoty, ma za zadanie jak najlepiej przygotować młode pokolenie Polaków do obrony kraju, ukierunkować własne procesy edukacyjne na takie kształtowanie wartości moralno-bojowych, a w tym postaw patriotyczno-obywatelskich żołnierzy, które sprzyjają umacnianiu gotowości bojowej wojska"[38].

### *3.3.2. W płaszczyźnie wychowawczej*

Mimo, iż proces kształcenia ściśle wiąże się z procesem wychowania „wychowanie obronne – jak utrzymuje K. Żegnałek – jest pojęciem o szerszym zakresie znaczeniowym niż kształcenie obronne, które nie ogranicza się tylko do

---

[35]/ Zob. Tamże, s. 42.
[36]/ Tamże, s. 36.
[37]/ J. Bednarek, J. Bieńkowski, R. Stępień, *Proces kształcenia wojskowego*, Warszawa 1994, s.13.
[38]/ Tamże, s.23.

rozwoju umysłowego, ale realizuje również wiele zadań zmierzających do rozwoju moralnego, czy fizycznego. Służy więc ogólnemu rozwojowi całej osobowości"[39]. Zdaniem W. Kozaczyńskiego wychowanie obronne „obejmuje swym zakresem obszary wychowania patriotycznego, obywatelskiego i moralnego oraz kształtuje świadomość i umiejętności obronne[40].

Według W. Okonia wychowanie obronne sprowadza się do „wyposażenia młodego pokolenia w odpowiednie wiadomości i sprawności oraz inne środki niezbędne do obrony własnego kraju w przypadku zagrożenia jego niepodległości oraz do odparcia wszelkiej napaści na jego terytorium"[41]. Jest ono „szczególnym rodzajem wychowania, które realizowane jest w powszechnym systemie kształcenia i wychowania młodzieży szkolnej, akademickiej i żołnierzy celem przygotowania do racjonalnych zachowań w obronie własnego kraju, na wypadek klęsk żywiołowych oraz innych zagrożeń cywilizacyjnych, zagrożeń indywidualnych i zbiorowych"[42].

Choć jak konstatują cytowani już autorzy „To wszystko co składa się na ogólny obraz świadomości obronnej Polaków powinno mieć swoje odniesienie w założeniach działalności wychowawczej we wszystkich środowiskach społecznych, od rodziny poczynając"[43], służba wojskowa stanowi zasadniczy element wychowania obronnego społeczeństwa. Realizowane jest tu wychowanie patriotyczno-obronne[44], które z jednej strony wspiera proces wychowania wojskowego, z drugiej stanowi znaczącą składową wychowania obronnego całego społeczeństwa.

Realizując proces wychowania obronnego oficerowie uczestniczą w wyszczególnionych poniżej formach popularyzacji spraw obronności i kształtowania postaw proobronnych społeczeństwa:

- uroczystości rocznicowe,
- konkursy,
- konferencje naukowe,

---

[39]/ K. Żegnałek, *Dydaktyka...*, op.cit., s. 37.

[40]/ W. Kozaczyński, *Wychowanie obronne*, [w:] R. Stępień i inni /red./, 'Leksykon pojęć dydaktyczno-wychowawczych dowódcy', Warszawa 1999, s. 253.

[41]/ W. Okoń, *Słownik pedagogiczny*, Warszawa 1984, s. 349.

[42]/ J. Kunikowski, *Wiedza obronna*, Warszawa 2000, s. 36.

[43]/ J. Bednarek, J. Bieńkowski, R. Stępień, *Proces kształcenia...*, op. cit., s.22.

[44]/ Zob. S. Jarmoszko, *Wychowanie patriotyczno-obronne w procesie edukacji obywatelskiej w wojsku*, [w:] S. Jarmoszko /red./, 'Podstawy pedagogiki w kształceniu oficerów', Toruń 2002, s.126-144.

- podróże historyczne, wycieczki,
- zawody sportowo-obronne,
- wystąpienia w masmediach (R-TV, prasa),
- spotkania środowiskowe (np. w szkołach, w zakładach pracy),
- kontakty ze środowiskiem cywilnym związane z realizacją zasadniczej służby wojskowej (przysięga i inne ceremonie, spotkania z przedstawicielami rodzin itp.),
- działalność w organizacjach paramilitarnych itp.

Rezultatem wychowania obronnego są określone wartości, przekonania i postawy, które formują świadomość obronną, a także składają się na morale obronne społeczeństwa.

### *3.3.3. W płaszczyźnie socjalizacyjnej*

W procesie przygotowania obronnego społeczeństwa istotną rolę odgrywa również nieustanny – choć przebiegający z różną intensywnością – proces socjalizacji obronnej, który jest częścią socjalizacji obywatelskiej. W ogólnym ujęciu socjalizacja oznacza uspołecznienie człowieka, a zatem całokształt zinternalizowanych przez niego wpływów społecznych. O ile termin proces dydaktyczno-wychowawczy akcentuje aspekt działaniowy (oddziaływanie dydaktyczno-wychowawcze), o tyle przy socjalizacji uwypuklony jest efekt wpływów - aspekt wynikowy. Abstrahując od niektórych węższych ujęć, w rozumieniu najbardziej szerokim socjalizacja obejmuje swym zasięgiem zarówno wychowanie, jak i kształcenie, które należą do podstawowych jej mechanizmów[45].

Socjalizacja dokonuje się poprzez szerokie, wielowymiarowe oddziaływanie społeczne z jednej strony, a z drugiej – poprzez proces internalizacji (uwewnętrzniania) uznawanych przez daną społeczność norm, wartości, wzorów działań i zachowań, umiejętności czy sposobów interpretacji świata, co umożliwia czynne uczestnictwo w życiu społecznym. W przyjętym tu na użytek danej analizy węższym rozumieniu, socjalizacja jest procesem społecznym mającym charakter anonimowy i niezamierzony, w którym obiekt podlegający socjalizacji nie uświadamia sobie wielorakich oddziaływań i do pewnego stopnia poddaje się pasywnie wpływom

społecznym. W procesie tym człowiek nabywa wiedzę i umiejętności potrzebne do urzeczywistnienia wartości, które dane społeczeństwo uważa za cenne, pożądane i których realizacji oczekuje od swoich członków[46].

Analizowana tu socjalizacja obronna społeczeństwa (w rozumieniu wąskim – jako swoiste dopełnienie procesu dydaktyczno-wychowawczego w tej dziedzinie) stanowi zatem proces nieuświadomionego przyswajania wartości, postaw i wzorów zachowań związanych z realizacją obronności państwa. Dokonuje się wieloma kanałami. Oto najczęściej aktywizowane:

a) telewizja,
b) radio,
c) prasa i wydawnictwa,
d) internet,
e) masowe imprezy patriotyczne,
f) wpływ poprzez system stowarzyszeń paramilitarnych (OC, LOK, TWO, „Strzelec" itp),
g) wpływ poprzez system stowarzyszeń kombatanckich,
h) wpływ poprzez system stowarzyszeń byłych żołnierzy zawodowych i żołnierzy rezerwy,
i) instytucja (przebieg) zasadniczej służby wojskowej,
j) działalność naukowa (zwłaszcza w sferze popularyzacji wyników – konferencje, sympozja, seminaria) itp.

Socjalizację obronną należy potraktować jako nurt wspomagający ogólny, intencjonalny proces kształtowania pozamaterialnych elementów potencjału obronnego państwa.

### 3.4. Pozamaterialne elementy potencjału obronnego – rezultaty pedagogicznej działalności oficerów

Całokształt aktywności kadry oficerskiej składa się na kształt potencjału obronnego państwa. Miejsce szczególne zajmuje w jego strukturze czynnik ludzki. Jak

---

[45]/ Zob. S. Kowalski, *Socjologia wychowania w zarysie*, Warszawa 1979, s. 295-297; K. J. Tillman, *Teorie socjalizacji*, Warszawa 1996; K. Olechnicki, P. Załęcki, *Słownik socjologiczny*, Toruń 1997, s. 189-190; B. Milerski, B.Śliwerski /red./, *Pedagogika. Leksykon PWN*, Warszawa 2000, s. 204.

[46]/ S. Jarmoszko, *Socjalizacja*, [w:] R. Stępień i inni /red./, 'Leksykon pojęć dydaktyczno-wychowawczych dowódcy', Warszawa 1999, s. 212-213.

pisał francuski teoretyk wojskowy „nie znając dokładnie głównego narzędzia walki, to jest człowieka i stanu jego ducha w rozstrzygającym momencie walki, nie możemy odpowiednio zorganizować wojska, nie możemy mu dać dobrego ustroju ani organizacji, wytworzyć karności, ani wreszcie określić zasad taktyki, które to sprawy łączą się ze sobą, jak palce jednej ręki”[47]. Wartość kapitału ludzkiego dla obronności podkreśla wielu innych teoretyków wojskowości. Nie wchodzą w szersze analizy warto przywołać jeszcze słowa S. Kozieja: „czynnik moralny i psychologiczny, psychiczna odporność i hart żołnierzy to jedne z głównych elementów potencjału bojowego”[48].

Rezultatem pedagogicznego oddziaływania oficerów na społeczeństwo jest jego funkcjonalne przygotowanie obronne. Składają się na nie pozamaterialne elementy potencjału obronnego, a zasadniczo – **świadomość obronna**, **kompetencje (sprawności) obronne** oraz **morale obronne** określonych społeczności. Zjawiska te nie mają charakteru rozłącznego. Wzajemnie się dopełniają, a nawet zazębiają, ale ich oddzielne rozpatrzenie jest niezbędne dla ukazania ich oryginalnej istoty oraz roli jaką odgrywają w procesie konstytuowania potencjału obronnego.

### *3.4.1. Świadomość obronna*

**Świadomość obronna** społeczeństwa jest jedną z wielu odmian **świadomości społecznej**, ściśle związaną ze świadomością narodową, polityczną, czy obywatelską. W ogólnym ujęciu świadomość społeczną określa się jako wzajemnie powiązaną i zintegrowaną, w wymiarze teraźniejszości i przeszłości, całość treści i form życia psychicznego (wyobrażeń, przewidywań, idei, mitów, teorii, poglądów, przekonań, wartości, postaw, tradycji itp.), charakterystycznych dla danej zbiorowości, grupy społecznej czy też społeczeństwa globalnego, odzwierciedlających otaczającą rzeczywistość przyrodniczą i społeczną. Inaczej mówiąc jest to całokształt charakterystycznych dla danego społeczeństwa treści i form życia duchowego, zobiektywizowany dorobek duchowy zbiorowości. Charakteryzują ją następujące właściwości:

---

[47]/ A. Picq, *Studium o walce*, Warszawa 1927, s. 1.
[48]/ S. Koziej, *Teoria...*, op. cit., s. 52.

- stanowi rezultat zbiorowego, kontynuowanego w skali gatunku, wysiłku myślowego, jako system zjawisk nadbudowanych nad zbiorowością w postaci jej życia duchowego;
- jest całokształtem poglądów naukowych, ideologicznych, politycznych, prawnych, religijnych, etycznych, estetycznych itp., składających się na kulturę umysłową społeczeństwa;
- stanowi zobiektywizowany w stosunku do jednostek wytwór ich zbiorowego, zagregowanego myślenia; wspólnota rozumienia i komunikowania świata (intersubiektywność życia duchowego);
- jest społecznie komunikowana i dziedziczona;
- wyraża interesy i warunki życia grup społecznych;
- poza aspektem aktualności, należą do niej także pewne utrwalone, a nawet zinstytucjonalizowane formy i wytwory życia duchowego danych zbiorowości, jak nauka, sztuka, prawo, etyka, religia itp[49].

Chociaż świadomość społeczna (kolektywna) bazuje na świadomości indywidualnej (jednostkowej), nie daje się sprowadzić, zredukować do świadomości poszczególnych jednostek. To nie tylko suma indywidualnych możliwości i procesów psychicznego odzwierciedlania świata, ale przede wszystkim wytwory ponadjednostkowe - bieżące formy aktywności psychicznej zbiorowości społecznych (zjawiska tzw. żywej psychologii zbiorowej) oraz zobiektywizowane i spetryfikowane formy ich życia i dorobku duchowego.

Świadomość obronna definiowana jest jako „pewna zdolność zdawania sobie sprawy w kategoriach pojęciowych z tego, co należy zrobić w sytuacjach zagrożenia życia i mienia, obejmuje chronienie, osłanianie przed niebezpieczeństwem, ujmowanie się za kimś lub za czymś. Świadomość obronna pozwala, w wielu sytuacjach, ustrzec

---

[49]/ Zob. M. Ziółkowski, *Wiedza, jednostka, społeczeństwo*, Warszawa 1989, s.118-182; C. Staciwa, *Świadomość społeczna i jej kształtowanie*, Warszawa 1990; A. Faliński, *Świadomość społeczna*, [w:] Z. Krawczyk, W. Morawski /red./, 'Socjologia. Problemy podstawowe', Warszawa 1991, s. 261-274; K. Olechnicki, P. Załęcki, *Słownik socjologiczny*, Toruń 1997, s. 214-215; S. Jarmoszko, *Świadomość społeczna*, [w:] R. Stępień i inni /red./, 'Leksykon pojęć dydaktyczno-wychowawczych dowódcy', Warszawa 1999, s. 234; *Filozofia. Leksykon PWN*, Warszawa 2000, s. 323-324; P. Sztompka, *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Kraków 2002, s. 292-307; S. Kozyr-Kowalski, *Socjologia, społeczeństwo obywatelskie i państwo*, Poznań 2004, s. 358-371.

się przed np. niebezpieczeństwem, zniszczeniem, łatwiej przystosować się do warunków ekstremalnych, postrzegając je i wyciągając z nich wnioski"[50].

Świadomość obronna często bywa definiowana w połączeniu z zagadnieniem patriotyzmu. Podejmując próbę określenia tego pojęcia, możemy przyjąć, że jest to „ogół treści i form składający się na sposób myślenia o sprawach obronności danego społeczeństwa, o powinnościach i możliwościach uczestniczenia w niej każdego człowieka oraz o wynikających z tego postawach i działaniach. W tak rozumianej świadomości patriotyczno-obronnej zawiera się więc: wiedza patriotyczno-obronna, znajomość doktryny obronnej, zainteresowanie nią; ocena zjawisk i procesów patriotyczno-obronnych, sądy wartościujące, dotyczące współczesnego patriotyzmu; uznanie, akceptowanie i przyswajanie obowiązujących w naszym społeczeństwie wzorów zachowań patriotyczno-obronnych określających, jak można i należy postępować w systemie szeroko rozumianej obrony cywilnej kraju; emocjonalną stronę działania patriotyczno-obronnego, jak np. miłość ojczyzny, autorytet sił zbrojnych, trwałość akceptacji tradycji militarnych, zainteresowanie służbą wojskową itp."[51].

Świadomość obronna jest zatem całokształtem stanu (kondycji) poszczególnych umysłów oraz intersubiektywnej aktywności psychicznej określonych zbiorowości związanym z recepcją zagrożeń i możliwości przeciwstawienia się im w obrębie określonej społeczności. Ujmowana być może zarówno w wymiarze indywidualnym, jak i zbiorowym. W takim rozumieniu składają się na nią następujące elementy (składniki):

1) **intelektualne** - wyobrażenia, przewidywania, poglądy, wiedza na temat ewentualnych zagrożeń bezpieczeństwa państwa, jego polityki obronnej oraz systemu obronnego, a także własnego miejsca w tym systemie i procesie;

2) **emocjonalno-aksjologiczne** - oceny odwołujące się do uznawanych wartości i wynikających z nich postulatów społecznych (ideały, wzorce, modele), określające poziom patriotyzmu, emocje dotyczące sytuacji polityczno-militarnej, emocjonalny stosunek do przeciwnika (nienawiść) i sojuszników (poczucie braterstwa) itp.;

---

[50]/ J. S. Kardas, *Świadomość obronna*, [w:] R. Stępień i inni /red./, 'Leksykon pojęć dydaktyczno-wychowawczych dowódcy, Warszawa 1999, s. 233.

[51]/ J. Bogusz, Z. Kosyrz, *Wychowanie patriotyczne młodzieży*, Warszawa 1992, s. 31.

3) **wolicjonalne** - przekonania i postawy ludzi, wzory zachowań obronnych, wola walki, gotowość do poświęceń – elementy o tzw. charakterze przedfunkcjonalnym[52].

Rozpatrując kwestię powiązania z praktyką społeczną należy zaznaczyć, iż świadomość obronna posiada charakter nieepifenomenalny[53], gdyż stanowi rzeczywisty motyw działań zbiorowych wykonywanych przez członków danej społeczności, jako przyczynowy wyznacznik określonego przebiegu i skutków tych działań.

Specyfiką świadomości obronnej jest to, iż nie podlega ona prawidłowościom dziedziczenia, ma charakter refleksyjny[54]. Jest zatem przejawem bieżącej, żywej świadomości społecznej, na którą składają się zbiorowe procesy psychiczne, jak myślenie społeczne (myślenie potoczne), wyobraźnia społeczna, pamięć społeczna, opinia społeczna/publiczna, psychologia (psychika) społeczna (np. nastroje społeczne) itp. Świadomość obronna kwalifikuje się jednocześnie jako potoczna świadomość społeczna (obiegowe, zdroworozsądkowe poglądy i wyobrażenia), choć może oczywiści przybierać postać teoretycznej świadomości społecznej (w postaci wiedzy naukowej).

Na koniec dodać należy, iż na świadomość obronną składają się niejako dwie warstwy wiedzy i refleksji nad problemami obronności. Pierwsza, odnosi się do stanu *hic et nunc*. Ta warstwa stanowi oczywiście *conditio sine qua non* świadomości obronnej. Jednakże refleksja nad aktualnym stanem bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego, możliwymi zagrożeniami i możliwościami przeciwdziałania im podbudowana jest drugą warstwą, która wiąże się ze stosunkiem do dziedzictwa duchowego i określonych tradycji w tym obszarze. Jest to swoiste tło, na którym rysują się zasadnicze kształty świadomości obronnej, i które jest w istotnym zakresie wykorzystywane w procesie jej kształtowania.

---

[52]/ S. Jarmoszko, *Świadomość...*, op.cit., s. 234.
[53]/ M. Ziółkowski, *Wiedza...*, op.cit., s. 159-161.
[54]/ J. Bogusz, Z. Kosyrz, *Wychowanie...*, op.cit., Warszawa 1992, s. 32; J. Kunikowski, *Wiedza obronna...*, op. cit., s. 67-83.

### *3.4.2. Kompetencje obronne*

Jak pisał B. Balcerowicz „Społeczeństwo dobrze przygotowane do obrony, to bezsprzecznie najważniejszy atut państwa w wojnie[55]". W tym kontekście ważnym efektem pedagogicznej aktywności oficerów są kompetencje (sprawności) obronne społeczeństwa. One również kwalifikowane są do pozamaterialnych elementów potencjału obronnego, gdyż co prawda tkwią w zasobach ludzkich, ale nie są ich naturalną i materialną właściwością. Są kształtowane w procesie edukacyjnym i odnoszą się nie tyle do stanu ciała, co umysłu. Skuteczna obrona stawia przed oficerem i „produktem" jego oddziaływań dydaktyczno-wychowawczych (strukturami-zbiorowościami obronnymi) wysokie wymagania w zakresie kompetencji obronnych. Umiejętność kształtowania kompetencji obronnych społeczeństwa stanowi zatem bardzo istotną funkcję kompetencji zawodowych oficera[56].

Termin „kompetencje" (z łac. *competentia* - odpowiedniość, zgodność, przydatność, odpowiedzialność, uprawnienie do działania) oznacza właściwość, zakres uprawnień, pełnomocnictw, odpowiedzialności, zakres działania jakiejś instytucji, zakres spraw podlegających określonemu organowi bądź zakres czyjejś wiedzy i umiejętności. Według M. Dudzikowej w najszerszym rozumieniu kompetencja jest zdolnością do czegoś, zależną od znajomości wchodzących w nią umiejętności, sprawności, jak i od przekonania do posługiwania się tą zdolnością. Chodzi tu więc o wykorzystanie zdolności do posługiwania się wyuczonymi umiejętnościami dla efektywnego radzenia sobie w otaczającym świecie[57]. W lapidarnym ujęciu T. Pszczołowskiego kompetencje, to „cechy podmiotu działania zrelatywizowane do sprawnego wykonywania określonego czynu, spełniania funkcji w organizacji"[58].

Występują dwa zasadnicze podejścia w precyzowaniu pojęcia „kompetencje" – jedno skupia się na działaniu, drugie na statusie formalnym podmiotu. W obszarze pierwszego podejścia mieści się przykładowo stanowisko C. Levy-Leboyer, iż pojęcie

---

[55]/ Zob. B. Balcerowicz, *Obronność państwa średniego*, Warszawa 1997, s. 114.

[56]/ Zob. J. Groskrejc, *Kształtowanie kompetencji społeczno-zawodowych dowódcy*, [w:] J. Bieńkowski, R. Stępień /red./, Edukacja pedagogiczna w wyższej uczelni wojskowej', Warszawa 2003, s. 164-176; S. Jarmoszko, *Kompetencje zawodowe oficera-dowódcy*, [w:] M. Kaliński /red./, 'Humanistyczne wsparcie dowódcy', Warszawa 2004, s. 202-211.

[57]/ M. Dudzikowa, *Kompetencje autokreacyjne - możliwości ich nabywania w toku studiów pedagogicznych*, [w:] 'Edukacja. Studia. Badania. Innowacje' nr 4/1993.

[58]/ T. Pszczołowski, *Mała encyklopedia prakseologii i teorii organizacji*, Ossolineum 1978, s. 99.

to odnosi się do „zintegrowanego wykorzystania zdolności, cech osobowości, a także nabytej wiedzy i umiejętności, w celu doprowadzenia do pomyślnego wykonania złożonej misji”[59]. Z kolei w „Leksykonie Wiedzy Wojskowej” akcentowany jest aspekt formalny kompetencji, w którym jest to „całokształt uprawnień i odpowiedzialności wynikających z obowiązków osób zajmujących stanowiska; kompetencje przysługują dowódcom; określają je regulaminy, instrukcje i inne dokumenty normatywno-prawne oraz ustalone przez wyższych przełożonych zakresy obowiązków, uprawnień i odpowiedzialności”[60]. Ten aspekt kompetencji akcentuje również T. Pszczołowski pisząc w cytowanej powyżej encyklopedii, iż „kompetencja wiąże się z uprawnieniem i obowiązkiem do wykonywania pewnych działań”.

Zasadnicza **struktura kompetencji** – rozpatrywanych w niniejszym opracowaniu w omówionym powyżej pierwszym znaczeniu (jako kompetencje merytoryczne a nie formalno-prawne) – opiera się na wiedzy, umiejętnościach, doświadczeniu i postawach. **Wiedzę** stanowią treści utrwalone w umyśle ludzkim w rezultacie gromadzenia doświadczeń i uczenia się. Szczególne znaczenie w życiu człowieka mają dwie kategorie wiedzy – oparta na doświadczeniu wiedza praktyczna, która dostarcza informacji o tym, jak zmieniać rzeczywistość oraz wiedza teoretyczna, dostarczająca danych o tym, jaka jest ta rzeczywistość[61]. **Umiejętności** oznaczają sprawność w posługiwaniu się odpowiednimi wiadomościami przy wykonywaniu określonych zadań – „gotowość i możność celowego działania z wyborem i zastosowaniem najbardziej odpowiednich sposobów oraz z uwzględnieniem określonych warunków, gwarantujących właściwe rezultaty tego działania”[62].

Specyficzną odmianą wiedzy i umiejętności jest **doświadczenie**. Według W. Szewczuka stanowi je „ogół wiedzy, nawyków, umiejętności, jakie jednostka zdobywa w ciągu swego życia /.../ całokształt poznawczo-emocjonalno-działaniowych treści związków czasowych, jakie funkcjonują u danego osobnika”[63]. Zatem można powiedzieć,

---

[59]/ C. Levy-Leboyer, *Kierowanie kompetencjami*, Warszawa 1997, s. 19.
[60]/ *Leksykon Wiedzy Wojskowej*, Warszawa 1979, s. 173.
[61]/ W. Okoń, *Nowy Słownik Pedagogiczny*, Warszawa 1998, s. 300, 331.
[62]/ Z. Wiatrowski, *Podstawy pedagogiki pracy*, Bydgoszcz 2000, s. 92.
[63]/ W. Szewczuk /red./, *Słownik psychologiczny*, Warszawa 1985, s. 60-61.

że doświadczenie, to wiedza i umiejętności „przeżyte" przez jednostkę, tzn. nie przyswojone w sensie czysto edukacyjnym, lecz zweryfikowane w jej życiowej praktyce.

Ostatnim elementem struktury kompetencji jest **postawa**, którą można rozumieć jako względnie trwałą dyspozycję psychiczną przejawiającą się w zachowaniach, wyrażających pozytywny lub negatywny stosunek emocjonalny do jakiegoś przedmiotu (osób, organizacji, sytuacji, rzeczy). Postawa jest złożoną strukturą obejmującą rezultaty poznania danego przedmiotu, emocjonalny stosunek oraz tendencję do określonego zachowania względem niego – ekspresji nastawienia.

Kompetencje nabywa się w procesie edukacji i praktyki. Ponieważ warunkiem koniecznym kompetencji jest wykształcenie często utożsamia się je z kwalifikacjami, które ogólnie pojmowane są jako instytucjonalne przygotowanie do wykonywania określonych zadań, zawodu. Konkretyzując relacje między kompetencjami a kwalifikacjami trzeba podkreślić, iż jedno i drugie nierozerwalnie wiążą się z prowadzeniem określonej działalności. Sytuowane są wszakże wobec niej w nieco odmiennej perspektywie.

Kwalifikacje, to potwierdzony formalnie poziom wiedzy i umiejętności wyniesionych z procesu kształcenia, mający charakter aprioryczny i bezpośrednio nie związany z konkretnym działaniem. Kompetencje natomiast, to rzeczywista fachowość (urzeczywistniana bądź potencjalna) w obszarze określonego działania. Kompetencje są ściśle determinowane sytuacyjnie – odnoszą się do możliwości sprawnego (optymalnego) działania w danej sytuacji, w ściśle określonych warunkach. Kwalifikacje mają charakter względnie autonomiczny i podmiotowy. Odnoszą się nie do sytuacji, a do podmiotu podejmującego działanie. Są one następstwem procesu kształcenia (bądź kwalifikowania), który był tylko ogólnie ukierunkowany na dany sektor działania.

Kompetencje obronne mają charakter wieloskładnikowy, kompleksowy i mogą być ujmowane w znaczeniu węższym lub szerszym. W znaczeniu węższym ich istota sprowadza się głównie do zdolności podjęcia bezpośrednich działań obronnych odnoszących się do własnej osoby (np. umiejętność strzelania, czołgania się, używania maski przeciwpożarowej, walki wręcz). W znaczeniu szerokim obejmują one szerszy kontekst społeczny i odnoszą się do wykonywania zadań obronnych ukierunkowanych

na określone zbiorowości – będą to umiejętności funkcjonowania w szerszych strukturach obronnych. Działania te często mają charakter pośredni (np. kierowca ciężarówki wożąc prowiant dla formacji obronnych nie wykonuje zadań bezpośrednich, ale również są to zadania obronne).

### *3.4.3. Morale obronne*

Zjawisko, które kryje się pod tym pojęciem należy do pozamaterialnych czynników siły bojowej zarówno pojedynczych osób, jak i złożonych struktur obronnych. Stanowi swoistą funkcję powyżej opisanych zjawisk świadomości i kompetencji obronnych. „Istotą morale - pisze J. M. Dyrda - jest więc duchowy i emocjonalny stan indywidualny lub grupowy, związany z funkcją lub zadaniem, spełniający warunek czynnika motywacyjnego w realizacji wspólnego zamierzenia /.../ Istota morale wyraża się w relacjach zachodzących między wewnętrznym stanem każdego żołnierza a zewnętrznym celem – zadaniem"[64].

Morale obronne można zdefiniować jako **całokształt dyspozycji psychicznych i psychospołecznych składających się na potencjalną oraz urzeczywistnianą wolę należytego wykonywania powinności obronnych przez zbiorowości społeczne (wojskowe) i poszczególnych obywateli (żołnierzy)**. Jest to dynamiczne, wielowymiarowe zjawisko określane czynnikami składającymi się na postawę obywatela wobec ojczyzny (państwa), sił zbrojnych i systemu obronnego oraz sytuacji zagrożenia. Nie sprowadza się ono bynajmniej do sumy tych czynników, lecz stanowi określoną ich funkcję[65].

Zasadnicza **struktura morale** sprowadza się do określonej konfiguracji trzech wyżej wymienionych postaw (schemat 3.2.). Aby możliwe było osiągnięcie wysokiego poziomu morale, danego obywatela lub społeczność powinny charakteryzować określone cechy, które można podzielić na zbiory dyspozycji osobowościowych i psychospołecznych:

— moralnych (system wartości, siła przekonań, sumienie itp.);

— psychologicznych (poziom ogólnej świadomości indywidualnej i społecznej, zainteresowania, charakter, odporność psychiczna, możliwości adaptacyjne itp.);

---

[64]/ J. M. Dyrda, *Morale - ukryta siła armii*, Warszawa 1998, s. 38.
[65]/ S. Jarmoszko, *Morale wojsk*, [w:] 'Myśl Wojskowa' nr 6/1992, s. 80-86.

— fizycznych (zdrowie, kondycja fizyczna, ogólna sprawność, umiejętności i nawyki fizyczne itp.);

— społecznych (struktura grupy i jej – bądź w niej – społeczne usytuowanie, całokształt stosunków społecznych, stopień integracji, poziom socjalizacji itp.).

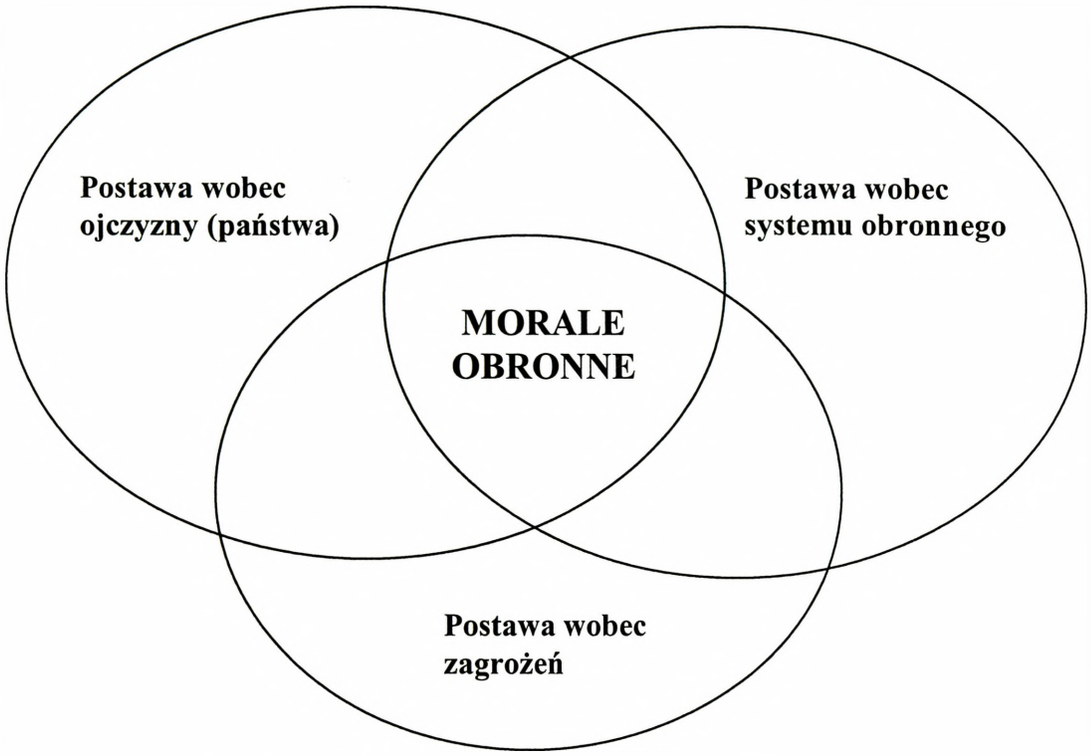


Schemat 3.2. Struktura morale.

Dyspozycje te, stanowiące w określonych konfiguracjach nieodzowny warunek morale, nie decydują o jego istocie. Są bazą, na której można dopiero wypracować określony kształt i poziom morale. Składające się na strukturę morale postawy mają charakter syntetyczny. Zawierają one szereg czynników, których wyszczególnienie jest niezbędne przy ekspozycji morale jako całości. Zatem, na **postawę wobec ojczyzny (państwa)** składają się między innymi:

- stopień tożsamości narodowej (państwowej),
- stopień patriotyzmu (stan postaw patriotycznych),
- akceptacja systemu państwowego,
- stosunek do przywódców państwowych,
- stosunek do polityki państwa (zarówno wewnętrznej, jak i zagranicznej) itp.

Morale obronne społeczeństwa determinowane jest także **postawą wobec systemu obronnego**. Ponieważ siły zbrojne są głównym podmiotem działań obronnych – rdzeniem systemu obronnego, dla celów analitycznych postawę tę można potraktować dychotomicznie, jako postawę wobec wojska i postawę wobec pozostałych elementów systemu obronnego. Wśród czynników składających się na ***postawę wobec wojska*** można wyszczególnić:

- stopień identyfikacji z szeroko rozumianą społecznością wojskową,
- stosunek do munduru wojskowego,
- stosunek do tradycji wojskowych,
- percepcję prestiżu żołnierza w społeczeństwie,
- stosunek do organizacji życia wojskowego,
- ocenę systemu (procesu) dowodzenia,
- ocenę działalności szkoleniowo-wychowawczej,
- ocenę sprawności działania (funkcjonowania) wojska,
- ocenę techniki (sprzętu) wojskowego itp.

***Postawę wobec pozostałych elementów systemu obrony*** określa:

- stosunek do polityki i doktryny obronnej państwa,
- stopień internalizacji obowiązku służby wojskowej,
- postawa wobec własnego miejsca w tym systemie (stosunek do realizowanych zadań, gotowość do współpracy w obrębie określonych społeczności, stosunek do przełożonych),
- stosunek do sojuszy i sojuszników wojskowych itp.

Trzecią kategorią postaw określających morale obronne jest **postawa wobec zagrożeń**. Postawa ta jest w największym stopniu determinowana sytuacyjnie, a zatem jest najmniej określona i spetryfikowana. Składa się na nią:

- świadomość zagrożeń dla własnej osoby,
- świadomość zagrożeń dla osób najbliższych,
- świadomość zagrożeń dla środowiska lokalnego,
- świadomość zagrożeń dla suwerennego bytu narodu (państwa),
- gotowość do czynnego przeciwstawienia się tym zagrożeniom,
- stosunek do potencjalnego nieprzyjaciela („obraz wroga") itp.

Należy wyraźnie zaznaczyć, że wpływ poszczególnych czynników na stan morale nie jest wartością stałą. W zależności od sytuacji niektóre z nich mogą wyraźnie dominować, a inne być zredukowane do minimum. Niektóre z nich w pewnych okolicznościach mogą przesądzać o stanie morale, w innych zaś ulegać mniejszej lub większej dewaluacji.

Morale warunkowane jest także strukturalnie, co zapewnia względną trwałość tego zjawiska. To właśnie uwarunkowania strukturalne (właściwości struktur obronnych, wartości zespołów ludzkich itp.) powodują, że w analogicznych sytuacjach jedne formacje obronne zachowują wysokie morale, a inne ulegają destrukcji.

Morale obronne nie jest immanentną właściwością struktur obronnych i wymaga określonych zabiegów kreacyjnych (organizacyjnych, pedagogicznych, psycho- i socjotechnicznych, propagandowych). Żadnemu dowódcy nie może być zatem sprawą obojętną. Przemawiają za tym zarówno względy prawne, jak i prakseologiczne. Jak pisali psychologowie amerykańscy „na wszystkich oficerach we wszystkich obozach wojskowych ciąży doniosły obowiązek: po pierwsze, osiągnąć wysoki poziom morale; po drugie, poziom ten utrzymać. Oficer nie jest więc wyłącznie specjalistą wojskowym, jest on równocześnie budowniczym morale"[66]. Umiejętność kreowania morale musi zatem stanowić nieodłączny element wykształcenia fachowego dowódcy, a zwłaszcza oficera. „Morale jest tajną bronią zespołów ludzkich"[67], a dobry dowódca powinien potrafić umiejętnie wykorzystać wszelką posiadaną broń, aby wykonać postawione przed nim zadania. Z drugiej strony – co jest równie istotne – morale jest w określonym zakresie rezultatem dowodzenia i stanowi jego funkcję[68].

W dużym uproszczeniu morale obronne można potraktować jako zgeneralizowaną postawę obronną, która może być definiowana jako „względnie trwała umysłowo, emocjonalnie, wolicjonalnie i pod względem zachowania dyspozycja do realizacji powinności obywatelskich związanych z obronnością państwa. Stosunek do służby wojskowej, wojska jako instytucji, jego celów i zadań

---

[66]/ L. A. Pennington, R. B. Hough, H. W. Case, *Psychologia dowodzenia*, Warszawa 1958, s. 291.
[67]/ N. Copeland, *Psychologia a żołnierz.* Warszawa 1958, s. 12.
[68]/ T. B. Vaughn, *Morale: The 10 th Principle of War?* , [w:] 'Military Review' nr 5/1983, s. 26-28.

oraz zachowanie w obronie własnego życia, bezpieczeństwa państwa i ochrony ludności"[69].

* * *

Z całokształtu powyższych wywodów wynika, że oficerowie w swej działalności na rzecz bezpieczeństwa i obronności państwa spełniają niezastąpioną rolę w procesie kształtowania duchowych składowych potencjału obronnego. Stanowią one dopełnienie sfery materialnej – materiałowo-technicznych i organizacyjnych elementów potencjału obronnego państwa. Historia zaświadcza (Maraton, Termopile, obrona Jasnej Góry, Westerplatte itp.), iż niejednokrotnie ten element stanowił rozstrzygający czynnik ostatecznego sukcesu obronnego. Państwo winno zapewnić niezbędne postawy materialne systemu obrony, ale od umiejętnych działań (w tym oddziaływań pedagogicznych) oficerów zależy sposób jego wykorzystania i uruchomienie tej energii społecznej, która może niwelować dysproporcje militarne i ostatecznie decydować o powodzeniu.

[69]/ J. Kunikowski, *Słownik terminów związanych z bezpieczeństwem*, [w:] E. A. Wesołowska, A. Szerauc /red./, 'Patriotyzm – Obronność – Bezpieczeństwo', Warszawa 2002, s. 313.

## Rozdział IV

# OFICEROWIE REZERWY A PROCES UMACNIANIA OBRONNOŚCI PAŃSTWA

### 4.1. Główne założenia, cele i kierunki działań organizacji oficerów rezerwy

Dążąc do członkostwa w Sojuszu Północnoatlantyckim, w którym bardzo ważne miejsce spełniają rezerwy, będące integralną częścią systemu obronnego, Polska przyjęła zobowiązania dotyczące m.in. dostosowania się pod względem organizacyjnym do struktur NATO. Członkostwo w Sojuszu wymagało posiadania jednej reprezentacji żołnierzy rezerwy (akceptowanej przez MON) w strukturach NATO. W Polsce działało (i działa nadal) kilkadziesiąt stowarzyszeń, których członkami są żołnierze rezerwy, ale każde z nich prowadzi działalność w oparciu o własny statut. Wymogi NATO w tym względzie były inne i dlatego dziesięć organizacji skupiających w swoich szeregach rezerwistów i weteranów Sił Zbrojnych RP postanowiło powołać wspólne przedstawicielstwo. Proces tworzenia reprezentacji trwał trzy lata i zakończył się powołaniem do życia w 1998 r. Federacji Stowarzyszeń Rezerwistów i Weteranów Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej[1].

W dniu 28 stycznia 1999 r. odbyło się pierwsze Walne Zebranie Członków Federacji Stowarzyszeń Rezerwistów i Weteranów Sił Zbrojnych RP, którego organizatorem był Komitet Założycielski Federacji przy wydatnej pomocy ówczesnego Departamentu Społeczno-Wychowawczego Ministerstwa Obrony Narodowej. Walne Zebranie zaakceptowało Statut i powołało władze Federacji.

Federacja została zarejestrowana 9 grudnia 1998 r., przez Sąd Wojewódzki w Warszawie, a w dniu 3 marca 1999 r. została wpisana przez Sąd Okręgowy w Warszawie do Rejestru Stowarzyszeń.

W związku z przystąpieniem do NATO, Polska została zobowiązana do brania czynnego udziału w pracach Międzysojuszniczej Konfederacji Oficerów Rezerwy[2]

---

[1]/ *Federacja Stowarzyszeń Rezerwistów i Weteranów Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej*, [w:] J. Jackiewicz, 'Międzysojusznicza Konfederacja Oficerów Rezerwy i narodowe siły rezerwy państw NATO. Informator', Warszawa 2002.

[2]/ *Międzysojusznicza Konfederacja Oficerów Rezerwy*, [w:] J. Jackiewicz, 'Międzysojusznicza...,op. cit.

(CIOR), Międzysojuszniczej Konfederacji Medycznych Oficerów Rezerwy (CIOMR) i Europejskiego Stowarzyszenia Podoficerów Rezerwy (AESOR), skupiających przedstawicieli narodowych stowarzyszeń rezerwistów – państw członków Sojuszu. Kierowaniem siłami rezerwy zajmuje się Komitet Narodowych Sił Rezerwy (NRFC), umiejscowiony przy Kwaterze Głównej NATO. W sierpniu 1999 r. na Kongresie CIOR w Atenach, Federacja została przyjęta na rzeczywistego członka CIOR.

W lutym 2001 roku odbyło się II Walne Zebranie członków Federacji, które zostało przekształcone w I Kongres Federacji. Na kongresie tym wybrano Radę Główną i nowe Prezydium Rady Głównej. 25 marca 2003 roku odbył się II Kongres Federacji, na którym wybrano nową Radę Główną, nowe Prezydium Rady Głównej oraz nową Komisję Rewizyjną.

Zgodnie z przyjętym programem, Federacja za podstawowe zadania uznała działanie na rzecz bezpieczeństwa państwa, głównie przez popularyzowanie tradycji oręża polskiego, uczestniczenie w patriotycznym wychowaniu młodzieży i propagowanie w społeczeństwie problemów obronności państwa.

Ważnymi dziedzinami działalności Federacji są:

- realizowanie zadań obronnych, zlecanych przez władze państwowe lub samorządowe, w tym zadań na rzecz polskich żołnierzy rezerwy;
- uczestniczenie w przedsięwzięciach międzysojuszniczych konfederacji stowarzyszeń żołnierzy afiliowanych przy NATO jak: CIOR i CIOMR oraz AESOR;
- prowadzenie współpracy ze stowarzyszeniami rezerwistów armii państw Sojuszu Północnoatlantyckiego i uczestniczących w pracach Partnerstwa dla Pokoju;
- integrowanie środowisk żołnierzy rezerwy i weteranów żołnierskiej służby do działalności patriotycznej i obronnej;
- działania zmierzające do zapewnienia żołnierzom rezerwy i weteranom wojskowym należnego statusu społecznego[3].

---

[3]/ *Statut Federacji Stowarzyszeń Rezerwistów i Weteranów Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej*, [w:] J. Jackiewicz, 'Międzysojusznicza...,op. cit.

Federacja Stowarzyszeń Rezerwistów i Weteranów Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej jest dobrowolnym, demokratycznym i samorządnym związkiem równoprawnych stowarzyszeń, z których każde ma jednakowe prawa i obowiązki. Przynależność do Federacji nie ogranicza i nie narusza celów i form działalności poszczególnych organizacji wchodzących w skład tego związku.

W ramach współpracy z CIOMR i AESOR Federacja bierze czynny udział w pracach tych organizacji i deleguje swych przedstawicieli na konferencje, seminaria i zawody w sportach obronnych, osiągając konkretne wyniki. W ramach współpracy ze stowarzyszeniami rezerwistów z sąsiednich państw podpisano dwustronne porozumienia o zacieśnieniu współpracy i wymianie doświadczeń.

Federacja współpracuje z Ministerstwem Obrony Narodowej, zgodnie z podpisanym w roku 2000 wspólnym porozumieniem, a także - w określonym zakresie - z innymi organizacjami państwowymi i samorządowymi. W dniu 27 maja 2002 r. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej - Zwierzchnik Sił Zbrojnych, objął honorowy patronat nad Federacją.

Realizując zadania związane z ochotniczą pracą żołnierzy rezerwy na rzecz obronności i bezpieczeństwa państwa, członkowie stowarzyszeń Federacji biorą udział w spotkaniach z podchorążymi, w ośrodkach szkolenia podchorążych rezerwy, zapoznając ich z możliwością działania rezerwistów na rzecz doskonalenia się w specjalnościach wojskowo-obronnych. Czynnie biorą również udział w różnorodnych zawodach w sportach obronnych, doskonaląc się również w niektórych specjalnościach wojskowych.

Od momentu powołania Federacji do udziału w pracach w charakterze członków zgłaszają się kolejne stowarzyszenia i fundacje, zrzeszające żołnierzy rezerwy i weteranów. Aktualnie Federacja liczy 21 członków zwyczajnych i 4 członków wspierających.

Członkowie Federacji dzielą się na:

- członków zwyczajnych (mających swoich przedstawicieli w Radzie Głównej Federacji),
- członków wspierających (mających prawo brać udział w posiedzeniach Rady Głównej Federacji, z głosem doradczym),

- członków honorowych.

Członkami zwyczajnymi - założycielami Federacji są:

1. Klub Generałów WP,
2. Liga Obrony Kraju,
3. Towarzystwo Wiedzy Obronnej,
4. Związek Byłych Żołnierzy Zawodowych i Oficerów Rezerwy WP,
5. Związek Kadetów II RP,
6. Związek Oficerów Służby Stałej WP II RP,
7. Stowarzyszenie Oficerów Rezerwy Wojska Polskiego,
8. Związek Żołnierzy Ludowego Wojska Polskiego,
9. Stowarzyszenie Seniorów Lotnictwa Wojskowego RP,
10. Związek Polskich Spadochroniarzy.

W 2000 roku Federacja przyjęła nowych członków zwyczajnych:

1. Stowarzyszenie Chorążych i Podoficerów Zawodowych Rezerwy WP,
2. Stowarzyszenie „Nowa Armia",
3. Stowarzyszenie Tradycji Polskiego Oręża,
4. Wielkopolskie Stowarzyszenie Aktywnych Rezerwistów,
5. Pomorskie Stowarzyszenie Pilotów Wojskowych,
6. Stowarzyszenie Kombatantów Misji Pokojowych ONZ,

a także członka wspierającego – Fundację Byłych Żołnierzy Jednostek Specjalnych "GROM".

Do połowy 2002 roku akces do Federacji złożyły i w kwietniu zostały przyjęte poniższe stowarzyszenia:

1. Stowarzyszenie Oficerów Rezerwy 34 PLM i Sympatyków Lotnictwa,
2. Stowarzyszenie „Polski Klub Kawaleryjski",
3. Stowarzyszenie Saperów Polskich,
4. Związek Strzelecki „Strzelec" - Organizacja Społeczno-Wychowawcza.

W listopadzie 2002 r. Federacja przyjęła drugiego członka wspierającego, którym jest Fundacja Pomocy Weteranom Ludowego Wojska Polskiego.

25 listopada 2003 r. do członków zwyczajnych Federacji dołączyło Stowarzyszenie Bractwo Strzeleckie "SALWA" oraz 2 członków wspierających -

Morski Związek Wojskowy i Fundacja Centrum Promocji i rozwoju Lotnictwa Prywatnego w Polsce "Polskie Skrzydła".

Poniżej przedstawiona została syntetyczna charakterystyka wyszczególnionych organizacji.

### *4.1.1 Klub Generałów Wojska Polskiego*

Klub Generałów Wojska Polskiego[4], jako stowarzyszenie dobrowolne i samorządowe, neutralne światopoglądowo i apolityczne, oparte na społecznej działalności swoich członków zostało zarejestrowane 27.11.1996 r. w VII Wydziale Cywilnym Sądu Wojewódzkiego w Warszawie (Nr rejestracyjny RST 2975).

Zadania statutowe realizuje Rada Klubu. Główną formą pracy Klubu są zebrania miesięczne. Zdecydowaną większość zebrań wypełniają spotkania z przedstawicielami elit politycznych (kancelarii Prezydenta, Rady Ministrów, Sejmu i Senatu), a także z dyplomatami wojskowymi oraz dowódcami i kierowniczą kadrą Sił Zbrojnych.Klub Generałów na bieżąco zajmuje się problematyką dotyczącą szerokiej sfery obronności RP formułując stosowne protokoły i wnioski. Klub Generałów WP od początku swojego istnienia aktywnie współpracuje z innymi organizacjami i stowarzyszeniami afiliowanymi przy MON i MSWiA.

Od 02.02.1998 r. Klub Generałów jest członkiem – współzałożycielem Federacji Stowarzyszeń Rezerwistów i Weteranów Sił Zbrojnych RP. Na uwagę zasługuje dobra współpraca ze ZBŻZiOR, ZŻLWP, a także Związkiem Kombatantów i Osób Represjonowanych. Zespół studyjno-koncepcyjny klubu współpracuje z dobrym rezultatem z Zespołem Promocji Spraw Obronnych przy ZG ZBZZiOR.

Przy udziale w/w zespołu opracowano szereg opinii i wniosków do projektów ustaw rzutujących na funkcjonowanie kadry zawodowej SZ RP na potrzeby Kancelarii Prezydenta RP, BBN i Sejmowej Komisji ON (*O urzędzie Ministra ON*, *O kompetencjach Prezydenta RP w zakresie obronności państwa*, *O Siłach Zbrojnych RP*, *O służbie wojskowej żołnierzy zawodowych* i inne).

---

[4]/ *Klub Generałów Wojska Polskiego*, www.republika.pl/federez/Polski/klub-generalow.htm; *Klub Generałów Wojska Polskiego*, [w:] J. Jackiewicz, 'Międzysojusznicza...,op. cit.

Aktualnie Klub Generałów i jego Rada swoją działalność koncentruje na realizacji następujących zadań:

- realizacja przedsięwzięć rzutujących na prestiż i integrację środowiska wojskowego i tradycji WP,
- wyrażanie opinii i formułowanie wniosków w sprawach obronności kraju i SZ RP,
- pogłębianie współpracy naukowej z AON i Instytutem im. gen. Rozłubirskiego,
- tworzenie terenowych ogniw Klubu Generałów WP,
- rozszerzanie kontaktów z przedstawicielami ze sfery polityki, obronności, kultury i środowiska wojskowego, organizacjami i stowarzyszeniami o podobnym charakterze, a także z mediami,
- podejmowanie działań zmierzających do wypracowania i wdrożenia nowych, bardziej atrakcyjnych form działalności Klubowej,
- wypracowanie mechanizmów pomocy członkom Klubu i ich rodzin, znajdujących się w szczególnie trudnej sytuacji.

### *4.1.2. Liga Obrony Kraju*

Liga Obrony Kraju[5] jest ogólnopolskim, patriotycznym stowarzyszeniem skupiającym w swoich szeregach obywateli dążących do umacniania obronności Rzeczypospolitej Polskiej oraz gotowych do jej obrony. Liga Obrony Kraju w codziennym działaniu kultywuje tradycje narodowe i tradycje oręża polskiego oraz nawiązuje do dorobku swoich poprzedniczek – Towarzystwa Przyjaciół Żołnierza i Ligi Przyjaciół Żołnierza. Działalność Ligi i jej poprzedniczek datuje się od 1944 roku a więc od 60 lat. Jest stowarzyszeniem, które skupia w swoich szeregach około 134 tys. członków[6] w 3900 klubach i kołach, w tym ok. 6500 żołnierzy rezerwy w 280 klubach.

Stowarzyszenie odgrywa ważną rolę w systemie szkolenia młodzieży i przygotowuje ich w ramach swoich możliwości w specjalnościach – kierowcy samochodowego, radiotelegrafisty, płetwonurka, sternika motorowodnego, żeglarza

---

[5]/ *Liga Obrony Kraju*, www.ibs-co.com.pl/lok; *Liga Obrony Kraju*, [w:] J. Jackiewicz, 'Międzysojusznicza...,op. cit.

i sternika jachtowego, sportach obronnych. Prowadzi szkolenia z zakresu ochrony i BHP.

Do najważniejszych zadań stowarzyszenia należą:

- nawiązanie i kontynuacja współpracy ze związkami skupionymi w Federacji Stowarzyszeń Rezerwistów i Weteranów SzRP oraz rezerwistami skupionymi w CIOR i AESOR,
- tworzenie sprzyjających warunków do aktywnej działalności Klubów Żołnierzy Rezerwy LOK,
- kształtowanie i umacnianie w społeczeństwie – zwłaszcza wśród młodzieży obywatelskiej postawy wobec spraw obronności kraju,
- krzewienia kultury fizycznej i rozwoju dyscyplin sportu,
- prowadzenia działalności oświatowo-wychowawczej,
- systematyczne doskonalenie form, metod i struktur działalności gospodarczej i zarządzania majątkiem Ligi,
- rozszerzenie współpracy jednostek terenowych Ligi ze szkołami, administracją państwową, WP, Policją i innymi organizacjami.

### *4.1.3. Związek Byłych Żołnierzy Zawodowych i Oficerów Rezerwy WP*

Związek Byłych Żołnierzy Zawodowych i Oficerów Rezerwy WP[7] jest ogólnopolskim stowarzyszeniem żołnierzy wszystkich rodzajów sił zbrojnych. Skupia podoficerów, chorążych, oficerów i generałów będących w rezerwie lub w stanie spoczynku. Stowarzyszenie jest jedynym tego typu, a zarazem najliczniejszym stowarzyszeniem żołnierskim w Polsce. Liczebność Związku wynosi około 33 tysiące członków, w tym prawie 7 tysięcy kombatantów, zrzeszonych w ponad 620 kołach zlokalizowanych przy jednostkach i instytucjach wojskowych na terenie całego kraju.

W statutowej działalności Związku na czoło swych zadań wysuwa się troskę o sprawy socjalno-bytowe środowiska, a także krzewienie patriotyzmu oraz

---

[6]/ G. Nowik, *Edukacja obronna w stowarzyszeniach społecznych*, [w:] J. Kunikowski (red.), 'Przygotowanie obronne społeczeństwa', Warszawa 2001, s. 173-210.

[7]/ *Związek Byłych Żołnierzy Zawodowych i Oficerów Rezerwy WP*, www.republika.pl/federez/Polski/zbziorwp.htm; *Związek Byłych Żołnierzy Zawodowych i Oficerów Rezerwy WP*, [w:] J. Jackiewicz, 'Międzysojusznicza...,op. cit.

działania na rzecz umacniania obronności i bezpieczeństwa państwa. Realizacja tych zadań następuje w ścisłym współdziałaniu z dowództwami, instytucjami i jednostkami wojskowymi. Stąd też ścisła więź z Wojskiem Polskim jest traktowana jako podstawowa zasada działalności związkowej.

Głównymi formami działalności w sferze socjalno-bytowej są: rozpoznawanie potrzeb oraz organizowanie opieki specjalnej dla samotnych i obłożnie chorych emerytów i rencistów wojskowych oraz udzielanie pomocy i poradnictwa w trudnych sytuacjach życiowych. Prowadzona jest również Fundacja Pomocy Emerytom i Rencistom Wojskowym, która udziela wsparcia finansowego w sytuacjach losowych oraz przy zakupie protez i urządzeń rehabilitacyjnych.

Przestrzegając statutowej zasady neutralności partyjnej Związek prowadzi szeroką działalność na rzecz krzewienia patriotyzmu, właściwego postrzegania w społeczeństwie problemów obronności kraju, jak i umacnia zdolności obronnych Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej. Swą działalność patriotyczno-obronną Związek realizuje głównie poprzez organizowanie imprez i uroczystości upamiętniających ważne wydarzenia historyczne oraz popularyzowanie patriotycznych tradycji Wojska Polskiego w czasopiśmie związkowym „Głos Weterana i Rezerwisty" oraz w innych publikacjach i opracowaniach.

Uczestnicząc aktywnie w zachodzących w Polsce przemianach ustrojowych Związek był głównym inicjatorem i organizatorem powołania Federacji Stowarzyszeń Rezerwistów i Weteranów Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, która reprezentuje obecnie polskie stowarzyszenia żołnierzy rezerwy w Międzysojuszniczej Konfederacji Oficerów Rezerwy (CIOR) afiliowanej przy NATO.

### *4.1.4. Towarzystwo Wiedzy Obronnej*

Towarzystwo Wiedzy Obronnej[8] jest stowarzyszeniem o zasięgu ogólnokrajowym. Posiada osobowość prawną. Rodowód swój wywodzi z założonego w 1919 r. Towarzystwa Wiedzy Wojskowej, którego honorowym członkiem był Naczelnik Państwa Józef Piłsudski.

---

[8]/ *Towarzystwo Wiedzy Obronnej*, www.two.republika.pl; *Towarzystwo Wiedzy Obronnej*, [w:] J. Jackiewicz, 'Międzysojusznicza...,op. cit.

Celem Towarzystwa jest kształtowanie w społeczeństwie polskim świadomości obronnej, wobec możliwych zagrożeń w okresie pokoju i wojny, a w szczególności:

1. Upowszechnienie w środowisku cywilnym wiedzy wojskowej oraz obowiązujących zasad obronności kraju;
2. Przyczynianie się do wytwarzania w środowiskach cywilnych atmosfery aktywnego zaangażowania i właściwego zrozumienia dla spraw obronności oraz szacunku dla wysiłku żołnierskiego;
3. Popularyzowanie dziejów tradycji oręża polskiego oraz doświadczeń minionych wojen;
4. Upowszechnienie osiągnięć naukowych, technicznych krajowych i zagranicznych związanych z obronnością;

Założone cele Towarzystwo realizuje przez:

- wydawanie własnych opracowań popularno – naukowych ( kwartalnik „Wiedza Obronna", „Zeszyt Problemowy" oraz „Biuletyn Informacyjny" Zarządu Okręgowego Pomorskiego Okręgu Wojskowego);
- organizowanie odczytów naukowych i prelekcji oraz seminariów i konferencji naukowych;
- emisję medali pamiątkowych ( dotychczas zrealizowano 50 tematów z serii „Sławni Polacy w historii oręża państwa polskiego", 10 tematów serii "Rodzaje wojsk" oraz 4 tematy serii "Wielkie wydarzenia w dziejach państwa polskiego");
- wykorzystanie środków masowego przekazu dla upowszechnienia wiedzy obronnej;
- współpracę z instytucjami wojskowymi i cywilnymi oraz administracji państwowej i samorządowej, a także z organizacjami społecznymi i związkowymi związanymi z obronnością kraju;
- utrzymywanie kontaktów oraz wymiany doświadczeń z pokrewnymi stowarzyszeniami w kraju i za granicą.

Podstawowymi formami działalności Towarzystwa na rzecz bezpieczeństwa państwa jest :

- organizowanie seminariów, konferencji, odczytów i sympozjów popularnonaukowych;
- działalność publicystyczna, w tym wydawanie własnych opracowań w formie kwartalników („Wiedza Obronna" i „Zeszyty Problemowe");
- emisja medali pamiątkowych dotyczących wydarzeń historycznych oręża polskiego;
- utrzymywanie kontaktów oraz wymiana doświadczeń z pokrewnymi stowarzyszeniami w kraju i za granicą.

Towarzystwo Wiedzy Obronnej wychodząc naprzeciw aktualnym potrzebom środowisk akademickich dotyczących nowego systemu odbywania służby wojskowej studentów absolwentów szkół wyższych oferuje:

1. Pomoc w organizacji przysposobienia obronnego w szkołach wyższych, zgodnie z nowowprowadzonymi w dniu 13 września 2002 r. przepisami ustawowymi, w tym :
   - przygotowanie i prowadzenie punktów konsultacyjnych dla studentek i studentów,
   - wyposażenie studentów w odpowiednie materiały dydaktyczne.
2. Delegowanie do dyspozycji kierownictwa uczelni zespołu osób celem, prowadzenia egzaminów z zakresu wiedzy objętej programem przysposobienia obronnego studentek i studentów szkół wyższych.

### *4.1.5. Związek Oficerów Służby Stałej II RP*

Związek Oficerów Służby Stałej II RP[9] jest organizacją kombatancką skupiającą około 200 oficerów, którzy służbę wojskową rozpoczęli przed 1939 r Związek kultywuje tradycje szkół podchorążych oraz historyczne tradycje walk o niepodległość Polski. Działalność Związku ze względu na wiek jego członków, ogranicza się w zasadzie do udziału w wybranych przedsiewzięciach organizowanych przez współpracujące ze ZOSS II RP liczne organizacje kombatanckie w kraju i za granicą.

---

[9]/ *Związek Oficerów Służby Stałej II RP*, www.republika.pl/federez/Polski/zwiazek-sluzbystalej.htm; *Związek Oficerów Służby Stałej II RP*, [w:] J. Jackiewicz, 'Międzysojusznicza...,op. cit.

### *4.1.6. Związek Polskich Spadochroniarzy*

Związek Polskich Spadochroniarzy[10] powstał 7 września 1989 roku. Od 28 października 1999 roku ZPS jest członkiem Europejskiej Federacji Spadochroniarzy (U.E.P.). Przynależność ZPS do U.E.P. stwarza możliwość szerokiej współpracy ze spadochroniarzami Niemiec, Francji, Włoch, Hiszpanii, Grecji, Cypru i Portugalii, która wyraża się we wzajemnych kontaktach osobistych podczas spadochroniarskich uroczystości, wymianą publikacji, oraz uczestniczeniem w organizowanych przez poszczególne związki spadochronowych imprezach sportowych. W ostatnim okresie nowych wymiarów nabiera współpraca z ZPS działającym w USA.

Związek Polskich Spadochroniarzy zrzesza około 4000 członków w 39 oddziałach na terenie całego kraju i w Berlinie. Większość członków to byli i czynni żołnierze wywodzący się z wojsk powietrzno-desantowych. Do ZPS należą również weterani wojny mieszkający w kraju i za granicą oraz młodzież uprawiająca sport spadochronowy.

Związek dużą wagę przywiązuje do pracy z młodzieżą. Propagując wśród niej sport spadochronowy i służbę w wojskach powietrzno - desantowych, kształtuje jej postawy patriotyczno-obronne. W trosce o zapewnienie funduszy na działalność statutową oraz zapewnienie miejsc pracy byłym żołnierzom, ZPS powołał Agencję „Komandos", która działając przy Oddziałach ZPS świadczy profesjonalne usługi w zakresie ochrony osób i mienia.

Na mocy podpisanych porozumień, ZPS współpracuje z MON, Aeroklubem Polskim i ZHP. Wyraża się to szczególnie we wzajemnej działalności sportowej i szkoleniowej, czego przykładem jest współuczestnictwo w organizowanych przez wojsko i Aeroklub Polski zawodach sportowych. Działalność sportowa jest ważnym zadaniem ZPS, który stara się otoczyć opieką możliwie największe grono zawodników. Corocznie organizuje Spadochronowe Mistrzostwa Polski Związku Polskich Spadochroniarzy, Mistrzostwa Polski w Wieloboju Spadochronowym i Puchar Polski „PARA-SKI".

---

[10]/ *Związek Polskich Spadochroniarzy*, www.republika.pl/federez/Polski/zps.htm; *Związek Polskich Spadochroniarzy*, [w:] J. Jackiewicz, 'Międzysojusznicza...,op. cit.

Z inicjatywy ZPS, od dwóch lat, odbywają się Zawody Spadochronowe Europejskiej Federacji Spadochroniarzy. W tej międzynarodowej imprezie bardzo dobrze wypadają zawodnicy ZPS zajmując indywidualnie i drużynowo pierwsze miejsce w obu zawodach.

Świętem Związku Polskich Spadochroniarzy jest Dzień Spadochroniarza uroczyście obchodzony przez Związek 21 września w rocznicę lądowania 1. Samodzielnej Brygady Spadochronowej w operacji „Market Garden". Organem prasowym jest kwartalnik „Spadochroniarz" redagowany przez Zarząd Główny ZPS.

### *4.1.7. Związek Żołnierzy Ludowego Wojska Polskiego*

Związek Żołnierzy Ludowego Wojska Polskiego[11] zrzesza żołnierzy wszystkich stopni wojskowych będących w rezerwie lub w stanie spoczynku, a którzy pełnili służbę wojskową w jednostkach, z których bierze swój rodowód Ludowe Wojsko Polskie. Liczebność Związku wynosi około 12 tysięcy członków, zrzeszonych w Kołach, które są zgrupowane w Oddziałach Terenowych. Związek kultywuje tradycje LWP, ukazuje udział LWP w wyzwoleniu Polski spod hitlerowskiej okupacji i w umacnianiu obronności państwa.

### *4.1.8. Stowarzyszenie Seniorów Lotnictwa Wojskowego RP*

Stowarzyszenie Seniorów Lotnictwa Wojskowego RP[12] powstało w 1989 r. z inicjatywy zespołu emerytowanych oficerów, pełniących wcześniej czynną służbę zawodową w Dowództwie Wojsk Lotniczych. Działa na mocy ustawy z dnia 7 kwietnia 1989 r. (Dz. U. Nr 20, poz. 104). Jest dobrowolnym, apolitycznym i samorządnym zrzeszeniem oficerów w stanie spoczynku i rezerwy oraz kombatantów, którzy pełnili zawodową służbę w jednostkach Lotnictwa i Obrony Powietrznej. Aktualnie Stowarzyszenie zrzesza 1150 członków, zorganizowanych w 9-ciu Oddziałach - Biała Podlaska, Dęblin, Gdynia, Kraków, Lublin, Modlin,

---

[11]/ *Związek Żołnierzy Ludowego Wojska Polskiego*, www.republika.pl/federez/Polski/zwiazek-lwp.htm; *Związek Żołnierzy Ludowego Wojska Polskiego*, [w:] J. Jackiewicz, 'Międzysojusznicza...,op. cit.

[12]/ *Stowarzyszenie Seniorów Lotnictwa Wojskowego RP*, www.republika.pl/federez/Polski/stow-seniorowlotnictwa.htm; *Stowarzyszenie Seniorów Lotnictwa Wojskowego RP*, [w:] J. Jackiewicz, 'Międzysojusznicza...,op. cit.

Piła, Poznań, Warszawa. Kierownictwo sprawuje Zarząd Główny z siedzibą w Poznaniu oraz Zarządy Oddziałów.

Do głównych zadań Stowarzyszenia należą:

- kultywowanie zasad etyki, honoru i obyczaju żołnierskiego;
- utrzymywanie koleżeństwa wojskowego i tradycji lotniczych;
- kształtowanie patriotycznych, proobronnych postaw środowisk, zwłaszcza młodzieży;
- popularyzacja wiedzy o lotnictwie i obronie przeciwlotniczej.

Stowarzyszenie utrzymuje kontakty z Dowództwem Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej, jednostkami lotniczymi oraz z pokrewnymi organizacjami skupiającymi byłych żołnierzy zawodowych w kraju i za granicą. Utrzymuje także współpracę z osobami i instytucjami - sympatykami lotnictwa, żyjącymi w kraju jak też poza krajem.

W okresie 12-letniej działalności statutowej Stowarzyszenie podjęło i zrealizowało szereg ważnych przedsięwzięć patriotyczno-obronnych i organizacyjnych. Było inicjatorem zawartego w 1996 roku porozumienia organizacji żołnierskich z ministrem obrony narodowej. Zbudowało na cmentarzu komunalnym Miłostowo w Poznaniu kwaterę dla lotników i zasłużonych żołnierzy zawodowych wszystkich rodzajów wojsk. W kwaterze tej postawiono i odsłonięte w 1997 r. pomnik „Polskim Lotnikom". Stowarzyszenie zorganizowało kilkanaście zawodów o charakterze sportowo-obronnym i konkursów wiedzy lotniczej w szkołach patronackich. Systematycznie wyróżnia upominkami podczas uroczystości promocyjnych przodujących absolwentów uczelni lotniczych. Oddziały organizowały wycieczki historyczne szlakami walk polskich żołnierzy w II Wojnie Światowej. Członkowie Stowarzyszenia czynnie uczestniczyli w pracach Przedstawicielstw Stowarzyszeń przy MON i CIOR. Zorganizowano i przeprowadzono 10 Walnych Zjazdów połączonych z informacjami o aktualnej sytuacji i perspektywach zmian w Wojsku Polskim, szczególnie zaś w lotnictwie wojskowym.

Członkowie Stowarzyszenia czynnie uczestniczyli w organizowaniu centralnych obchodów 80-lecia Lotnictwa Polskiego. Współorganizowali

wycieczkę po Polsce byłych lotników francuskich - członków ANORAA. Brali udział w spotkaniu „Fliegertreffen 2000" w Friedrichroda (Turyngia), w którym uczestniczyli seniorzy lotnictwa Anglii, Czech, Finlandii, Francji, Niemiec, Rosji, Turcji, Węgier i USA.

W ramach obchodów 55. rocznicy zakończenia II Wojny Światowej i 60. rocznicy Bitwy o Anglię złożono wieńce przed pomnikami Żołnierza Polskiego i Niemieckiego Antyfaszysty w Berlinie oraz poległych Lotników Polskich w Northolt - Anglia. W Northolt uczestniczyli także przedstawiciele Stowarzyszenia Lotników Polskich z Londynu i Ambasady Polskiej w Wielkiej Brytanii.

### *4.1.9. Stowarzyszenie Oficerów Rezerwy WP*

Stowarzyszenie Oficerów Rezerwy WP[13] skupia około 60 oficerów rezerwy Wojska Polskiego i powstało dopiero w 1997 roku. Struktura jego jest jednoszczeblowa. Działalnością organizacyjną kieruje Zarząd Stowarzyszenia z siedzibą w Warszawie. Głównym zadaniem Stowarzyszenia jest popularyzacja spraw obronności państwa, jak też stworzenie możliwości doskonalenia swej wiedzy i umiejętności wojskowych.

### *4.1.10. Stowarzyszenie Tradycji Polskiego Oręża*

Stowarzyszenie Tradycji Polskiego Oręża im. Marszałka Polski Józefa Piłsudskiego[14] jest organizacją zrzeszającą osoby, którym bliskie są tradycje orężnych zmagań narodu polskiego o wolność i niepodległość oraz dążą do upowszechniania tych tradycji w świadomości społeczeństwa polskiego. Stowarzyszenie powstało w 1989 roku z inicjatywy kadry oficerskiej Wojska Polskiego i pracowników dydaktyczno-naukowych Uniwersytetu Warszawskiego. Obecnie skupia, (w trzech oddziałach: warszawskim, wrocławskim i augustowskim) niezależnie od przynależności do innych organizacji, weteranów i kombatantów wojennych, byłych żołnierzy zawodowych, żołnierzy rezerwy, młodzież szkolną i harcerską.

Głównym celem Stowarzyszenia jest:

---

[13]/ *Stowarzyszenie Oficerów Rezerwy WP*, www.republika.pl/federez/Polski/stow-orwp.htm; *Stowarzyszenie Oficerów Rezerwy WP*, [w:] J. Jackiewicz, 'Międzysojusznicza...,op. cit.

[14]/ *Stowarzyszenie Tradycji Polskiego Oręża*, www.republika.pl/federez/Polski/stop.htm; *Stowarzyszenie Tradycji Polskiego Oręża*, [w:] J. Jackiewicz, 'Międzysojusznicza...,op. cit.

- kultywowanie tradycji oręża polskiego,
- organizowanie społecznych akcji na rzecz wzbogacania zbiorów muzealnych,
- ochrona pamiątek narodowych związanych z historią oręża polskiego,
- działalność na rzecz wzbogacania zbiorów muzealnych i budowy Narodowego Muzeum Oręża Polskiego,
- rozwijanie świadomości patriotycznych i obywatelskich, ze szczególnym uwzględnieniem kultywowania postaci i działalności marszałka Józefa Piłsudskiego i innych wybitnych twórców niepodległości Ojczyzny,
- organizowanie imprez sportowo-obronnych na rzecz obronności kraju.

Wielką wagę Stowarzyszenie przywiązuje do pracy z młodzieżą, szczególnie ze szkołami noszącymi imię Marszałka Polski Józefa Piłsudskiego. Nawiązano również szereg porozumień oraz współpracę ze stowarzyszeniami kombatanckimi i organizacjami niepodległościowymi. Dnia 16.09.1996 r. z inicjatywy Zarządu Głównego Stowarzyszenia w przeddzień rocznicy agresji Rosji Sowieckiej na Polskę powołano Porozumienie Organizacji Niepodległościowych, Piłsudczykowskich i Kombatanckich dla realizacji wspólnych przedsięwzięć patriotyczno-narodowych. 15 sierpnia 1998 r. powołano Komitet Obrony Pamięci Narodowej. Stowarzyszenie ściśle współpracuje z Polakami weteranami drugiej wojny światowej mieszkającymi w Stanach Zjednoczonych Ameryki, w Wielkiej Brytanii, i na Litwie. Od 2000 roku Stowarzyszenie jest członkiem rzeczywistym FSRiW SZRP.

Stowarzyszenie jest inicjatorem szeregu imprez i uroczystości patriotyczno-obronnych, m.in. powołania Komitetów Budowy: Pomnika Czynu Zbrojnego Polonii Amerykańskiej w Warszawie, (odsłonięty w sierpniu 1998 r.) i Pomnika gen. Józefa Hallera (odsłonięty w Ossowie w 2000 r.), reaktywowania Społecznego Komitetu Budowy Panoramy Września 1939 r. i Bitwy pod Kockiem. Wybudowano i odsłonięto: obelisk upamiętniający Marszałka Józefa Piłsudskiego w Warszawie oraz trzy tablice pamiątkowe poświęcone walce żołnierzy AK. Aktualnie Stowarzyszenie brało udział w pracach Komitetu Budowy Pomnika ku Czci Poległych Lotników Polskich w latach 1939-1945.

Cele te Stowarzyszenie realizuje poprzez pracę w środowiskach akademickich i szkolnych, organizowanie sesji popularne naukowych poświęconych czynom niepodległościowym i tradycji oręża polskiego. Stowarzyszenie jest inicjatorem obchodów rocznicy związanej z agresją sowiecką na Polskę 17 września 1939 r. Stowarzyszenie przyjęło współorganizację Ogólnopolskiego Maratonu Kolarskiego szlakiem „Akcji Burza" realizowanego w rocznicę wybuchu powstania warszawskiego. Organizuje podróże historyczno-turystyczne i biwaki śladami walk i tradycji oręża polskiego, połączone z konkursami wiedzy historycznej i sportami obronnymi.

Stowarzyszenie współpracuje z placówkami i środowiskami naukowymi. Szczególnie dobrze układa się współ-praca z WBBH, AON, UW, Muzeum Niepodległości i Muzeum Wojska Polskiego oraz Archiwum Akt Nowych i Centralną Biblioteką Wojskową. Stowarzyszenie prowadzi działalność poszukiwawczo-wydobywczą połączoną z giełdą militariów oraz gromadzi pamiątki po Polskich Siłach Zbrojnych. Posiada Izbę Tradycji Oręża Polskiego, którą odwiedza rokrocznie kilkanaście tysięcy uczniów szkół i młodzieży.

### *4.1.11. Wielkopolskie Stowarzyszenie Aktywnych Rezerwistów*

Wielkopolskie Stowarzyszenie Aktywnych Rezerwistów[15] powstało z myślą o szeregowcach, podoficerach, podchorążych oraz niektórych grupach byłych żołnierzy zawodowych. Terenem działania jest województwo wielkopolskie. Hasłem stowarzyszenia jest „Być Rezerwistą Pokoju", zakres działalności oraz sposób realizacji tego hasła jest zawarty w statucie stowarzyszenia.

Celem Stowarzyszenia jest:

1. Organizowanie, popularyzacja i rozwój wszelkich form strzelectwa broni różnego rodzaju.
2. Organizowanie wszelkich szkoleń obronno-sportowych.
3. Podnoszenie umiejętności strzeleckich, sprawności fizycznej i psychofizycznej członków i innych osób biorących udział w imprezach organizowanych przez Stowarzyszenie.

---

[15]/ *Wielkopolskie Stowarzyszenie Aktywnych Rezerwistów*, www.wsarpoznan.republika.pl; *Wielkopolskie Stowarzyszenie Aktywnych Rezerwistów*, [w:] J. Jackiewicz, 'Międzysojusznicza...,op. cit.

4. Podnoszenie umiejętności służących wzmocnieniu obronności kraju.

5. Propagowanie wartości wymaganych w czasie pełnienia służby wojskowej przez żołnierzy zawodowych i służby zasadniczej.

6. Wychowywanie młodzieży w systemie wartości patriotycznych.

7. Propagowanie służby wojskowej.

8. Konsolidacja środowisk żołnierskich na terenie kraju.

9. Podejmowanie działań na rzecz przestrzegania zasad i porządku publicznego.

10. Branie udziału w akcjach ratunkowych oraz udzielanie pomocy w czasie klęsk żywiołowych.

11. Prowadzenie działalności wychowawczej, krzewienie tradycji Polskich Sił Zbrojnych ,historii wojskowości.

12. Ochrona prawna członków.

Od momentu powstania stowarzyszenia nawiązano współpracę z podobnymi organizacjami i towarzystwami na terenie kraju i w Europie. Stowarzyszenie uczestniczy w imprezach sportowo-obronnych i zawodach organizowanych w kraju jak też w Austrii, Niemczech, Czechach, Słowacji, Holandii, niejednokrotnie odnosząc sukcesy. Na terenie woj. wielkopolskiego WSAR organizuje zawody strzeleckie o charakterze międzynarodowym jak też dla dzieci i młodzieży w ramach „AKCJA ZIMA-LATO", są to przeważnie festyny regionalne.

### *4.1.12. Pomorskie Stowarzyszenie Pilotów Wojskowych*

Pomorskie Stowarzyszenie Pilotów Wojskowych[16] powstało w marcu 1998 roku z inicjatywy grupy emerytowanych pilotów zamieszkujących na terenie i w okolicach Słupska, służących w jednostkach lotniczych w Rędzikowie. Działa w oparciu o opracowany i zatwierdzony przez Walne Zgromadzenie członków, statut organizacyjny.

Stowarzyszenie działa na podstawie ustawy z dnia 07.04.1984r. Dz. U. Nr 20/89 poz. 104, z uwzględnieniem późniejszych zmian i stanowi dobrowolne, samorządne zrzeszenie pilotów wojskowych, działających na podstawie zatwierdzonego statutu.

---

[16]/ *Pomorskie Stowarzyszenie Pilotów Wojskowych*; www.pspw.wmc.com.pl, www.pspw.prv.pl; *Pomorskie Stowarzyszenie Pilotów Wojskowych*, [w:] J. Jackiewicz, 'Międzysojusznicza...,op. cit.

Cele stowarzyszenia:

- Prowadzenie działalności nawiązującej do tradycji Lotnictwa Polskiego;
- Integracja środowiska emerytowanych pilotów wojskowych;
- Popularyzacja i podnoszenie prestiżu społecznego zawodu pilota wojskowego;
- Zapobieganie i przeciwdziałanie degradacji socjalnej i alienacji emerytowanych pilotów;
- Współpraca z jednostkami lotniczymi i innymi organizacjami o charakterze lotniczym i paramilitarnym w kraju i na świecie.

Formy działania:

- Organizowanie i współorganizowanie imprez o charakterze lotniczym i wojskowym;
- Podtrzymywanie kontaktów środowiskowych;
- Pomoc w przekwalifikowaniu się i dostosowaniu do nowych warunków dla emerytowanych pilotów.

### *4.1.13. Stowarzyszenie Kombatantów Misji Pokojowych ONZ*

Stowarzyszenie Kombatantów Misji Pokojowych ONZ[17], zarejestrowane w 1999 r. skupia uczestników różnorodnych misji pokojowych realizowanych pod flagą ONZ oraz przez inne organizacje międzynarodowe. Głównym celem jest: integracja środowiska uczestników misji pokojowych i humanitarnych, popularyzowanie w społeczeństwie polskim i za granicą osiągnięć Polaków i roli Polski, a także roli ONZ i innych organizacji międzynarodowych w zapobieganiu konfliktom lub ich wygaszaniu, a nawet wymuszaniu pokoju.

Stowarzyszenie służy doradztwem oraz organizuje różne formy społecznej pomocy tym uczestnikom misji pokojowych, którzy doznali uszczerbku na zdrowiu lub ich rodzinom. Stowarzyszenie działa na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej. Jest członkiem Federacji Stowarzyszeń. Współpracuje także z zagranicznymi organizacjami o podobnych celach.

---

[17]/ *Stowarzyszenie Kombatantów Misji Pokojowych ONZ*; http://skmponz.interia.pl; *Stowarzyszenie Kombatantów Misji Pokojowych ONZ*, [w:] J. Jackiewicz, 'Międzysojusznicza...,op. cit.

### *4.1.14. Stowarzyszenie Oficerów Rezerwy 34 PLM i Sympatyków Lotnictwa*

Główne cele działania Stowarzyszenie[18] stanowią: integracja środowisk lotniczych wojskowych i cywilnych, współpraca lotników i innych rodzajów wojsk, działalność społeczna, sportowa, kulturalna i charytatywna. Do Stowarzyszenia należą piloci, technicy, kadra zabezpieczenia i ubezpieczenia lotów, jak również sympatycy lotnictwa z innych rodzajów wojsk oraz osoby cywilne. Stowarzyszenie jest otwarte. Posiada również honorowych członków w USA - byłych pilotów i weteranów II Wojny Światowej. To oni w roku 1996 zaprosili członków stowarzyszenia na Światowy Zjazd Lotników Polskich do Chicago. Wzięli w nim udział jako jedyne stowarzyszenie z Polski (18 osób). Brali również udział w pozostałych Zjazdach w Polsce.

Wstąpienie do Federacji Rezerwistów i Weteranów Sił Zbrojnych RP otworzyło nowe możliwości, nawiązano z inicjatywy Federacji kontakty z oficerami rezerwy Szwecji - Karlskrona oraz Rosji - Kaliningrad. Powołano grupę oficerów rezerwy, która nadal takie kontakty będzie nawiązywać i koordynować.

### *4.1.15. Polski Klub Kawaleryjski*

Polski Klub Kawaleryjski[19] jest stowarzyszeniem ogólnopolskim, które zarejestrowane zostało w dniu 10.11.1998 r. w wigilię Święta Niepodległości w Sądzie Wojewódzkim w Poznaniu. Członkami organizacji są żołnierze zawodowi, rezerwy oraz inni miłośnicy tradycji kawaleryjskiej z niemal całego kraju, a także zza granicy, którzy pragną kultywować 1000-letnią tradycję jazdy polskiej.

Stowarzyszenie jako jeden z głównych celów postawiło sobie wspieranie działań wojska w zakresie tworzenia przez MON i Stowarzyszenie Szwadron Jazdy RP reprezentacyjnego pododdziału jazdy (w sile plutonu), na stałe funkcjonującego w składzie Sił Zbrojnych RP. Dla realizacji tego przedsięwzięcia, prezes stowarzyszenia ppor. rez. Robert Rogacki, dnia 14 stycznia 2000 r. podpisał w Warszawie, w imieniu Polskiego Klubu Kawaleryjskiego porozumienie o współpracy z Ministerstwem Obrony Narodowej.

---

[18]/ *Stowarzyszenie Oficerów Rezerwy 34 PLM i Sympatyków Lotnictwa*, www.republika.pl/federez/Polski/stow-34plm.htm.

[19]/ *Polski Klub Kawaleryjski*; www.kawaleria.art.pl.

Na mocy tego dokumentu PKKaw zobowiązał się również do zorganizowania Honorowego Szwadronu Kawalerii, który będzie pełnił rolę zaplecza kadrowego dla stale funkcjonującego reprezentacyjnego plutonu kawalerii WP, stanowiąc dla niego też uzupełnienie w trakcie ważnych dla wojska jak i państwa uroczystości, takich jak Narodowe Święto Konstytucji 3 Maja i Święto Niepodległości w dniu 11 listopada. W skład tej jednostki (po raz pierwszy zaprezentowanej w czasie wojskowych uroczystości w dniu 11 listopada 1999 r na Placu Marszałka Piłsudskiego w Warszawie), weszli ochotnicy z całej Polski. Sposób funkcjonowania szwadronu opiera się na zasadach czysto wojskowych, w oparciu o istniejące regulaminy i przepisy, po dostosowaniu ich do potrzeb jednostki konnej.

Podjęte przez PKKaw działania zmierzające do utworzenia Honorowego Szwadronu Kawalerii, oparto na przykładzie Honorowej Eskorty Konnej Królowej Beatrix z Holandii, której członkowie, podobnie jak członkowie Association Saumur z Francji, przystąpili do PKKaw, deklarując pomoc merytoryczną i umożliwiając zaistnienie na arenie zachodnioeuropejskiej.

PKKaw zajmuje się również szkoleniem kawaleryjskim młodych mężczyzn przygotowując ich do służby w reprezentacyjnej jednostce kawalerii Wojska Polskiego. Dlatego wielu członków PKKaw już zasiliło ten pododdział. W celu realizacji tego zamierzenia PKKaw organizuje, corocznie Ogólnopolskie Zawody Kawaleryjskie „MILITARI". W trakcie tej rywalizacji współcześni kawalerzyści doskonalą swoje umiejętności z zakresu strzelania z kbk AK, w skokach konnych przez przeszkody, oraz władaniu lancą i szablą.

### *4.1.16. Stowarzyszenie Saperów Polskich*

Stowarzyszenie Saperów Polskich[20] jest organizacją środowiskową zrzeszającą wszystkich saperów, żołnierzy i pracowników Wojsk Inżynieryjnych (w tym dawnej komunikacji wojskowej oraz zakwaterowania i budownictwa) służących (pracujących) w formacjach Wojska Polskiego, sojuszniczych armiach państw koalicji antyhitlerowskiej i podziemnych organizacjach ruchu oporu. Zostało powołane z inicjatywy środowisk saperskich na Kongresie założycielskim w dniu 27 października 2000 roku. Celem Stowarzyszenia jest upamiętnienie

i upowszechnienie dorobku wojennego, a także dokonań pokojowej służby żołnierzy oraz jednostek Wojsk Inżynieryjnych.

21 lutego 2001 roku postanowieniem Sądu Okręgowego w Warszawie wpisano do rejestru stowarzyszeń - Stowarzyszenie Saperów Polskich z siedzibą w Warszawie przy ulicy Puławskiej 4/6. Od tej chwili rozpoczęła się praca organizacyjna nad przyszłym kształtem Stowarzyszenia, jego programem działania i tworzeniem struktur organizacyjnych.

Postanowiono, że głównymi kierunkami działania Stowarzyszenia będzie: kultywowanie i upowszechnianie tradycji i historii Wojska Polskiego, szczególnie Wojsk Inżynieryjnych we własnym środowisku i w społeczeństwie, a zwłaszcza wśród młodzieży; integrowanie żołnierzy wojsk inżynieryjnych - zarówno będących w służbie czynnej jak i pozostających po za nią wokół szeroko rozumianej problematyki obronności kraju. W tym duchu 7 września 2001 roku zawarte zostało porozumienie o współpracy pomiędzy Ministrem Obrony Narodowej a Stowarzyszeniem Saperów Polskich.

Założenia programowe Stowarzyszenia realizowane są poprzez:

- uczestniczenie w uroczystościach świąt państwowych, rocznicach upamiętniających działalność saperów i żołnierzy Wojsk Inżynieryjnych oraz uroczystościach DNIA SAPERA - Święta Wojsk Inżynieryjnych;
- upowszechnianie w prasie, TV, radiu i we własnych wydawnictwach historii jednostek wojskowych, saperów i żołnierzy Wojsk Inżynieryjnych, promowanie ich dokonań w kraju i zagranicą w czasie wojen i pokoju, podczas operacji rozminowania kraju w latach 1945-1956, oczyszczania terenu z materiałów wybuchowych i niebezpiecznych, w akcjach zwalczania klęsk żywiołowych i w misjach pokojowych ONZ;
- wydawanie własnego Kwartalnika Stowarzyszenia pod nazwą „SAPER";
- współdziałanie z innymi organizacjami, organami administracji państwowej i samo-rządowej, jednostkami wojskowymi, zwłaszcza Wojsk Inżynieryjnych, szkołami i zakładami pracy;

---

[20]/ *Stowarzyszenie Saperów Polskich*, www.republika.pl/federez/Polsaki/stow-saperow.htm.

- rozpoznawanie stanu materialnego członków Stowarzyszenia i ich rodzin oraz udzielanie potrzebującym odpowiedniego wsparcia;
- organizowanie imprez integrujących, uroczystych jubileuszy, podróży geograficzno-historycznych, wyjazdów na pokazy działania wojsk i sprzętu wojskowego, kursów, wystaw, sympozjów i konferencji naukowych związanych z obronnością kraju, a zwłaszcza z szeroko rozumianą działalnością saperską;
- występowanie w obronie interesów zawodowych, środowiskowych i kombatanckich, a także podnoszenie kwalifikacji członków Stowarzyszenia poprzez prowadzenie kursów specjalistycznych, doradztwa technicznego oraz nadawanie uprawnień rzeczoznawcy w poszczególnych dziedzinach inżynierii wojskowej;
- występowanie o nadanie odznaczeń i wyróżnień za działalność saperską podczas wojen, rozminowania i oczyszczania kraju oraz zwalczania klęsk żywiołowych.

Stowarzyszenie Saperów Polskich przyjęło tradycje kontynuacji wydawania pisma „SAPER" od Stowarzyszenia Saperów Polskich na Obczyźnie, które z końcem 2000 roku zakończyło swoją działalność.

### *4.1.17. Związek Strzelecki „Strzelec" Organizacja Społeczno-Wychowawcza*

Związek Strzelecki „Strzelec" Organizacja Społeczno-Wychowawcza[21] reaktywowany został w 1991 roku. Związek powstał w wyniku fuzji pięciu działających w Polsce w latach 1989-1991 organizacji, tzw. Ruchu strzeleckiego, określając się jako patriotyczne stowarzyszenie młodzieży polskiej, będącej kontynuatorem istniejącego w okresie międzywojennym Związku Strzeleckiego „Strzelec", którego Komendantem Głównym był Józef Piłsudski.

Statutowymi celami działalności współczesnego Strzelca są przede wszystkim:

- działanie na rzecz niepodległości Rzeczypospolitej i jej umacniania;
- wychowanie członków Związku w duchu patriotycznym i państwowo-twórczym;
- przygotowanie młodzieży do służby wojskowej i obrony cywilnej;

---

[21]/ P. Rozwadowski, *Państwowy Urząd Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego 1927-1939*, Warszawa 2002.

- podnoszenie poziomu sprawności fizycznej;
- uczenie zdyscyplinowanego życia w zespole;
- popularyzowanie tradycji czynu niepodległościowego i problematyki obronności państwa[22].

Cele te związek realizuje prowadząc następujące formy działalności:

1. Systematyczne szkolenia w zakresie wychowania patriotyczno-obronnego;
2. Comiesięczne szkolenie wojskowe prowadzone w jednostkach strzeleckich z wykorzystaniem obiektów własnych, bazy jednostek wojskowych, szkół, klubów osiedlowych itp.
3. Centralne obozy szkoleniowo-wypoczynkowe organizowane w oparciu o obiekty jednostek wojskowych, poligonów, Aeroklubów - o charakterze szkolenia wojskowego i instruktorsko-metodycznym dla młodzieży i instruktorów;
4. Centralne obozy spadochronowe;
5. Letnie i zimowe obozy szkoleniowo-wychowawcze organizowane przez jednostki strzeleckie;
6. Szkoły przetrwania (survival) oraz nauka walki wręcz i działań antyterrorystycznych;
7. Zajęcia teoretyczne i gry terenowe;
8. Udział w uroczystościach patriotycznych oraz obchodach rocznicowych o charakterze państwowym i wojskowym;
9. Marsze pamięci i rajdy poświęcone najważniejszym wydarzeniom z historii Polski;
10. Spotkania z kombatantami i weteranami oraz wykłady z dziejów oręża polskiego.

Jednym z najważniejszych zadań Związku jest kreowanie jego oblicza ideowego jako społeczności ludzi służących dobru wspólnemu - Państwu Polskiemu pojmowanemu zgodnie z myślą Komendanta Piłsudskiego jako dobrowolne zrzeszenie wolnych i równych wobec praw i obowiązków obywateli, mogących porządkować swoje życie społeczne dla zapewnienia osobistego

---

[22]/ *Statut Związku Strzeleckiego „Strzelec" – Organizacji Społeczno-Wychowawczej*, uchwalony przez IV Walny Zjazd Delegatów 18.10.1997 r.

prawidłowego rozwoju w warunkach ładu i gotowości do obrony zewnętrznego i wewnętrznego bezpieczeństwa Państwa.

Związek szkoli spadochroniarzy (z zaliczeniem 3 skoków), płetwonurków, instruktorów strzelectwa sportowego, instruktorów alpinistyki, strażaków ochotników, wychowawców obozów młodzieżowych i placówek wychowawczych. Większość członków „Strzelca" ma ukończony kurs pierwszej pomocy przed medycznej.

### *4.1.18. Stowarzyszenie Bractwo Strzeleckie "SALWA"*

Stowarzyszenie Bractwo Strzeleckie "SALWA"[23] działa na podstawie ustawy z dnia 7 kwietnia 1989 r. "Prawo o stowarzyszeniach". Terenem działania Stowarzyszenia jest obszar Rzeczypospolitej Polskiej, zaś siedziba mieści się w m. Wołomin.

Celami Stowarzyszenia są:

a) zaspakajanie zainteresowań Członków Stowarzyszenia i społeczeństwa w zakresie budowy i posługiwania się bronią palną,

b) rozwijanie zainteresowań w zakresie historii polskiego oręża, barwy i znaku,

c) nawiązywanie w swej działalności do najlepszych polskich tradycji sportów strzeleckich,

d) dodatkowa działalność w innych dziedzinach sportowych uzupełniających przygotowanie obronne, a w szczególności w sportach ekstremalnych, dla których mogą być tworzone wyodrębnione sekcje.

Stowarzyszenie realizuje swoje cele poprzez:

1. Kształtowanie i doskonalenie umiejętności strzeleckich Członków Stowarzyszenia;
2. Tworzenie warunków do zaspakajania zainteresowań Członków Stowarzyszenia w zakresie określonym przez statut;
3. Wydawanie pism, książek, ulotek i innego rodzaju działalność wydawniczą w zakresie określonym statutem;
4. Prowadzenie wykładów, ćwiczeń, kursów, obozów w zakresie samoobrony i posługiwania się bronią palną;

5. Współdziałanie z organami państwowymi i samorządowymi w zakresie realizacji celów statutu Stowarzyszenia;
6. Utrzymywanie kontaktów z innymi stowarzyszeniami o podobnych lub zbliżonych celach działania w kraju i za granicą;
7. Propagowanie swej działalności.

### *4.1.19. Fundacja Byłych Żołnierzy Jednostek Specjalnych „GROM"*

Fundacja Byłych Żołnierzy Jednostek Specjalnych „GROM"[24] powstała 13 sierpnia 1997 roku. Fundacja powstała, by przede wszystkim pomagać:

- byłym żołnierzom „GROM" i innych jednostek specjalnych Wojska Polskiego,
- rodzinom i sierotom po żołnierzach jednostek specjalnych,
- kombatantom z czasów drugiej Wojny Światowej - Cichociemnym Spadochroniarzom Żołnierzom Armii Krajowej.

Fundacja umożliwia również żołnierzom odchodzącym z „GROM" przekazywanie swojej wiedzy poprzez prowadzenie różnego typu szkoleń. Dzięki temu nadal wykorzystywane są dorobek, doświadczenie, wiedza uzyskane w trakcie służby i we współpracy z najlepszymi jednostkami specjalnymi świata.

Fundacja wspiera także działalność osób fizycznych i prawnych, które realizują zadania i cele zgodne z założeniami jej statutu. Dlatego też z wypracowanych pieniędzy Fundacja mogła wyposażyć kilka jednostek Wojska Polskiego w specjalistyczny sprzęt wysokiej klasy o dużej wartości. Do ważnych działań Fundacji należało przygotowanie specjalistyczne żołnierzy 1 Pułku Specjalnego Komandosów, Polsko-Ukraińskiego Batalionu Sił Pokojowych i 18 Batalionu Desantowo-Szturmowego do działań policyjnych, ochrony ważnych osobistości oraz antyterrorystycznych. Dzięki temu szkoleniu żołnierze nabyli umiejętności, które umożliwiły im bezpieczne wykonanie powierzonych zadań w Kosowie i Macedonii.

Obecnie Fundacja prowadzi według metodyki „GROM" systematyczne i bezpłatne szkolenia jednostek policji i Wojska Polskiego. Byli oficerowie „GROM" przekazują wiedzę na temat przeszukiwania budynków i pojazdów,

---

[23]/ *Stowarzyszenie Bractwo Strzeleckie "SALWA"*, www.republika.pl/federez/Polski/salwa.htm.

wzajemnego ubezpieczania się, metod dokonywania rewizji i zatrzymań, zasad użycia broni w tłumie, walki wręcz odbijania zakładników i ochrony osobistej.

### *4.1.20. Fundacja Pomocy Weteranom Ludowego Wojska Polskiego*

Fundacja Pomocy Weteranom Ludowego Wojska Polskiego[25] ustanowiona przez Związek Żołnierzy Ludowego Wojska Polskiego działa na podstawie przepisów ustawy z dnia 6 kwietnia 1984 roku o fundacjach. Terenem działalności Fundacji jest obszar Rzeczypospolitej Polskiej. Fundacja może prowadzić działalność poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej w miarę potrzeb realizowania celów statutowych.

Celami Fundacji są:

1) opieka społeczna i socjalna weteranów służby w ludowym Wojsku Polskim, ich rodzin, wdów i sierot po zmarłych żołnierzach oraz byłych pracownikach wojska,
2) doraźna pomoc finansowa lub rzeczowa dla osób wyszczególnionych w pkt. l, a znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej,
3) pomoc społeczna i materialna w organizowaniu uroczystości żałobnych osób wymienionych w pkt. l.
4) pomoc w nabyciu środków medycznych, sprzętu rehabilitacyjnego dla poprawy zdrowia,
5) opieka nad sierotami po zmarłych osobach wymienionych w pkt. l,
6) wspieranie działalności rekreacyjnej i wypoczynkowej osób wymienionych w pkt. l,
7) organizowanie wolontariatu w ramach działalności Fundacji.

---

[24]/ *Fundacja Byłych Żołnierzy Jednostek Specjalnych „GROM"*, www.republika.pl/federez/Polski/fundacja-grom.htm.

[25]/ *Fundacja Pomocy Weteranom Ludowego Wojska Polskiego*, www.republika.pl/federez/Polski/fundacja-lwp.htm.

### *4.1.21. Fundacja Centrum Promocji i Rozwoju Lotnictwa Prywatnego w Polsce "Polskie Skrzydła"*

Fundacja Centrum Promocji i Rozwoju Lotnictwa Prywatnego w Polsce "Polskie Skrzydła"[26] działa na terenie Rzeczypospolitej Polskiej oraz poza jej granicami. Siedzibą Fundacji jest miasto stołeczne Warszawa.

Celem Fundacji jest:

a) promocja idei sportów i turystyki lotniczej,

b) krzewienie kultury lotniczej,

c) podejmowanie działań na rzecz bezpieczeństwa lotniczego,

d) wspieranie rozwoju usług lotniczych,

e) promocja polskiego przemysłu lotniczego,

f) działalność naukowa, naukowo-techniczna, oświatowa w zakresie związanym z lotnictwem i bezpieczeństwem lotniczym oraz obronnością kraju.

Fundacja realizuje swoje cele w szczególności poprzez:

- współdziałanie z organami władzy, administracji państwowej i samorządu terytorialnego w zakresie wynikającym z przepisów prawa;
- publiczne opiniowanie projektów i przepisów istotnych z punktu widzenia celów Fundacji;
- współpracę z innymi krajowymi i zagranicznymi organizacjami, instytucjami, stowarzyszeniami i fundacjami. Fundacja może zawierać porozumienia o współdziałaniu z innymi krajowymi i zagranicznymi organizacjami, instytucjami, stowarzyszeniami i fundacjami;
- prowadzenie działalności informacyjnej, organizacyjnej, szkoleniowej i oświatowej;
- organizowanie imprez masowych i publicznych;
- tworzenie funduszy celowych, w tym organizacyjnego, szkoleniowego, oświatowego oraz eksperckiego.

---

[26]/ *Fundacja Centrum Promocji i Rozwoju Lotnictwa Prywatnego w Polsce "Polskie Skrzydła"*, www.republika.pl/federez/Polski/fundacja-polskie-skrzydla.htm.

### 4.2. Pedagogiczna i popularyzatorska misja oficerów rezerwy w procesie umacniania obronności państwa

Analizując założenia programowe oraz cele i kierunki działań organizacji wchodzących w skład Federacji Stowarzyszeń Rezerwistów i Weteranów Sił Zbrojnych RP[27] można stwierdzić, że jednym z ich naczelnych zadań jest działanie na rzecz edukacji obronnej społeczeństwa[28]. Realizując zadania z zakresu pedagogicznej i popularyzatorskiej misji, oficerowie rezerwy pracują w głównej mierze ochotniczo i społecznie w takich obszarach, jak:

1. Popularyzacja i propagowanie spraw obronności.
2. Szkolenie paramilitarne (obronne) i organizacja zawodów sportowo-obronnych.
3. Udział w uroczystościach rocznicowych[29].

Zakres działania i jego adresaci jest określony w poszczególnych statutach i programach. I tak Klub Generałów WP (elitarny już w swoim założeniu) realizuje zadania statutowe w tym zakresie poprzez wyrażanie opinii i formułowanie wniosków w sprawach wojska i obronności kraju dla Prezydenta RP, Biura Bezpieczeństwa Narodowego, Sejmu i Senatu RP, Rady Ministrów, dyplomatów i kierowniczej kadry sił zbrojnych. Natomiast Liga Obrony Kraju, Towarzystwo Wiedzy Obronnej i Związek Strzelecki „Strzelec" - Organizacja Społeczno-Wychowawcza, to organizacje nastawione na działanie o większym społecznie, ogólnokrajowym rozmachu.

Liga Obrony Kraju ukierunkowuje swoją działalność głównie na młodzież przedpoborową, przygotowując ją do niektórych funkcji i specjalności w wojsku. W szczególności dotyczy to kierowców, radiotelegrafistów, płetwonurków, sterników motorowodnych i jachtowych, a także propaguje różne dyscypliny sportu. Prowadzi też szkolenia z zakresu ochrony osób i mienia a także BHP.

---

[27]/ *Federacja Stowarzyszeń Rezerwistów i Weteranów Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej*, www.republika.pl/federez/Polski/homepl.htm.

[28]/ J. S. Kardas, *Edukacja obronna w Polsce*, Warszawa 1999.

[29]/ Porównaj np.: „Plan przedsięwzięć patriotyczno-obronnych podejmowanych przez organizacje pozarządowe na rzecz obronności państwa we współpracy z jednostkami organizacyjnymi MON w 2003 roku" [w:] Informator Oddziału Współpracy ze Społeczeństwem nr 15, wyd. Departament Wychowania i promocji Obronności MON, Warszawa 2002 oraz „Plan przedsięwzięć patriotyczno-obronnych podejmowanych przez organizacje pozarządowe na rzecz obronności państwa we współpracy z jednostkami organizacyjnymi MON w 2005 roku",Warszawa 2004.

Równolegle ze szkoleniem instruktorzy – oficerowie rezerwy kształtują u młodzieży właściwe postawy obywatelskie wobec spraw obronności kraju, kultury fizycznej i zaangażowania sportowego.

Związek Strzelecki „Strzelec" – Organizacja Społeczno-Wychowawcza - wykorzystuje zbliżone formy i metody szkoleniowo-wychowawcze wobec swoich członków, którzy dobrowolnie biorą udział w systematycznym szkoleniu teoretycznym i praktycznym na obozach letnich i zimowych o charakterze ogólnowojskowym oraz specjalistycznych dla spadochroniarzy, płetwonurków, instruktorów strzelectwa sportowego, instruktorów alpinistyki, strażaków-ochotników, wychowawców obozów młodzieżowych i placówek wychowawczych.

Związek kształtuje poczucie dyscypliny i umiejętność działań zespołowych. We wszystkich swych działaniach stara się krzewić poczucie patriotyzmu, popularyzuje tradycje czynu niepodległościowego, problematykę obronności państwa. Przygotowuje młodzież do służby wojskowej i obrony cywilnej[30].

Towarzystwo Wiedzy Obronnej zajmuje się kształtowaniem świadomości wobec zagrożeń okresu pokoju i ewentualnej wojny. Upowszechnianie wiedzy na te tematy w środowisku cywilnym wpływa na aktywne zaangażowanie i właściwe zrozumienie spraw obronności oraz szacunku dla weteranów i dla pokojowego wysiłku żołnierskiego. Powyższe cele realizuje angażując się w organizację odczytów naukowych i prelekcji oraz seminariów i konferencji naukowych – często zapraszając media w celu popularyzacji tychże treści a także osiągnięć naukowo-technicznych wojska dla całego społeczeństwa.

Towarzystwo wspiera działalność publicystyczną, szczególnie poprzez własne wydawnictwa, takie jak „Wiedza Obronna" i „Zeszyty Problemowe". Dla upamiętnienia ważnych wydarzeń historycznych oręża polskiego zajmuje się także emisją medali pamiątkowych. Szczególnie ważną z punktu widzenia społecznego jest inicjatywa udzielenia pomocy szkołom wyższym w organizacji przysposobienia obronnego studentów.

---

[30]/ G. Nowik, *Edukacja obronna w stowarzyszeniach społecznych*, [w:] J. Kunikowski (red.), 'Przygotowanie...,op. cit.

Bardzo liczną grupę w Federacji stanowią kluby i stowarzyszenia o węższym, środowiskowym obszarze działania. Podtrzymują one tradycje określonych formacji i rodzajów wojsk lub też określonych jednostek wojskowych. Wszystkie one jednak, poza wewnętrzną integracją środowiska rezerwistów i weteranów, w swych działaniach przywiązują niezwykłą wagę do patriotycznych i niepodległościowych tradycji oręża polskiego. Każda z organizacji wspiera wysiłki w zakresie wychowania młodzieży przedpoborowej, odbywającej służbę wojskową lub zastępczą w innych formacjach obrony cywilnej. Wiele środowisk oficerów rezerwy[31] otwiera się w ostatnich latach na wszystkich rezerwistów, na byłych żołnierzy zawodowych, jak również na podchorążych i żołnierzy rezerwy po zasadniczej służbie wojskowej, a także sympatyków wojska – ceniących te same wartości i zasady.

Analizując dokumenty /statuty, programy i bieżące plany pracy/, można stwierdzić, że środowisko oficerów rezerwy w większości działa na rzecz umacniania postaw proobronnych w społeczeństwie, natomiast część stawia na pierwszym miejscu sprawy socjalno-bytowe reprezentowanych środowisk, a ich aktywność społeczna ma charakter okolicznościowy.

[31]/ Takim przykładem mogą być Koła Oficerów Rezerwy działające przy Lidze Obrony Kraju.

## ZAKOŃCZENIE

Współczesny świat niesie coraz to bardziej wyrafinowane zagrożenia zarówno dla jednostki ludzkiej, jak i określonych struktur społecznych. Do struktur najbardziej zagrożonych w pierwszej kolejności należy państwo. Aby tym zagrożeniom stawić efektywny odpór, państwo musi odpowiednio doskonalić swój system obronny, a nade wszystko wzbogacać potencjał obronny, w różnych jego sferach i aspektach. Poza utrzymaniem na właściwym poziomie jego sfery materialnej (zwłaszcza w wymiarze technicznym) sprawą niezmiernie istotną jest utrzymanie właściwej kondycji sfery niematerialnej. W obliczu psychospołecznych konfuzji, prowokowanych procesami globalizacji[1], utrzymanie adekwatnego poziomu takich jej elementów, jak świadomość obronna, kompetencje obronne czy morale obronne społeczeństwa staje się wyzwaniem szczególnie istotnym.

Chociaż potencjał obronny państwa buduje całe społeczeństwo oficerowie odgrywają w tym procesie rolę wiodącą. Są grupą społeczno-zawodową bezpośrednio ukierunkowaną na jego kreowanie, utrzymywanie i rozwój. Realizują w tym procesie wiele zadań o charakterze koncepcyjnym, organizacyjnym, administracyjnym, logistycznym, kierowniczym, propagandowym, pedagogicznym, psychosojotechnicznym itp. Ogólnie biorąc zadania te obejmują całokształt problemów związanych z zapewnieniem państwu wymaganego poziomu potencjału obronnego, pozostającego w adekwatnej gotowości obronnej. Na szczególne podkreślenie zasługuje fakt, iż swoją misję oficerowie realizują nie tylko w okresie aktywności zawodowej, ale również po przejściu na emeryturę, niejednokrotnie bez jakiejkolwiek rekompensaty czy gratyfikacji, traktując to jako kontynuację służby narodowi.

W całokształcie działalności oficerów istotną dziedziną jest oddziaływanie pedagogiczne. Pedagogiczna misja kadry oficerskiej w procesie kształtowania potencjału obronnego ma charakter wielopłaszczyznowy i wielowątkowy, dokonuje się zarówno w strukturach wojskowych, w procesie służby wojskowej, jak również w

---

[1]/ Zob. S. Jarmoszko, *Odmiany ryzyka społecznego w kontekście procesów globalizacji – próba konceptualizacji*, [w:] K. Pająk, A. Zduniak /red./, Edukacyjne wyzwania początku XXI wieku, Warszawa-Poznań 2003, s. 104-114.

społeczeństwie cywilnym, poza murami koszar. Lokuje się w zasadniczym nurcie edukacji obronnej społeczeństwa, jak i poza jej ramami. Odnosi się do sfery duchowej, ale nieraz wykracza poza nią waloryzując również podstawowe składowe sfery materialnej.

Dokonane analizy ukazały relacje i zależności zachodzące między pedagogiką, rozumianą jako teoria i praktyka edukacyjna, a sferą obronności państwa. Pedagogika, a w szczególności jej subdyscyplina – pedagogika obronna – należy do istotnych składowych szeroko rozumianego instrumentarium kształtowania potencjału obronnego państwa, zwłaszcza w części zorientowanej na jego sferę duchową. Służy nie tylko kształtowaniu osobowości obywatela – obrońcy ojczyzny, ale i niezbędnych właściwości psychospołecznych, mentalnych, struktur obronnych. Nie można również nie zauważyć roli pedagogiki w profesjonalnym przygotowaniu samych oficerów, jako głównych animatorów tego potencjału[2].

W tym kontekście należy wskazać, iż edukacyjne uwarunkowania potencjału obronnego nie odnoszą się li tylko do problemów edukacji obronnej. Edukacja ogólnie rozumiana ma swój wielki udział, bezpośredni bądź pośredni, w kształtowaniu nie tylko sfery niematerialnej, ale również określonej jakości i wartości wielu innych elementów (materialnych i organizacyjnych) potencjału obronnego państwa.

Kontynuacją dokonanych rozważań i analiz teoretycznych będą badania empiryczne. One dopiero ukażą rzeczywisty obraz zaangażowania oficerów w proces umacniania obronności kraju. Prezentacja, opis i analiza danych uzyskanych w ich toku przedstawione zostaną w sprawozdaniu z drugiego – empirycznego – etapu prac nad realizacją danego tematu badawczego.

---

[2]/ Zob. R. Stępień, *Miejsce i rola pedagogiki w edukacji wojskowej*, [w:] J. Bieńkowski, R. Stępień /red./, 'Edukacja pedagogiczna w wyższej uczelni wojskowej', Warszawa 2003, s. 11-25.

**BIBLIOGRAFIA**


1. Bagiński J., *Problemy obronności w programach szkoły podstawowej, średniej i wyższej,* [w:] 'Kształtowanie świadomości obronnej młodzieży, z uwzględnieniem przygotowania do pełnienia służby wojskowej', Warszawa 1993.
2. Balcerowicz B., *Obronność państwa średniego*, Warszawa 1997.
3. Balcerowicz B., *Wybrane problemy obronności państwa,* Warszawa 1999.
4. Bednarek J., Bieńkowski J., Stępień R., *Proces kształcenia wojskowego*, Warszawa 1994.
5. Berling Z., Próchnicki S., Kramar S., *Oficer*, Warszawa 1931.
6. Bieńkowski J., Kucharski M., Stępień R., *Koncepcje i kierunki przemian edukacji dla bezpieczeństwa,* Warszawa 1998.
7. Bieńkowski J., Stępień R., *Edukacja obronna społeczeństwa – postulowane rozwiązania modelowe,* Warszawa 2000.
8. Bieńkowski J., Stępień R. /red./, *Edukacja pedagogiczna w wyższej uczelni wojskowej*, Warszawa 2003.
9. Bogusz J., Kosyrz Z., *Wychowanie patriotyczne młodzieży*, Warszawa 1992.
10. Ciecierski M., *Oficerowie III RP - intelektualna elita?*, [w:] 'Polska Zbrojna' z dn. 27-29.01.1995.
11. Ciećkowski Z., *Bez megalomanii, ale i nihilizmu. Korpus oficerski a elity intelektualne*, [w:] 'Polska Zbrojna' z dn. 9.02.1995.
12. Cieślarczyk M., *Przyczynek do rozważań o bezpieczeństwie, obronności i edukacji obronnej,* [w:] L. Łukasik /red./, 'Budowa nowego systemu edukacji obronnej młodzieży', Warszawa 1999.
13. Cieślarczyk M., *Psychospołeczne i organizacyjne elementy bezpieczeństwa i obronności,* rozprawa habilitacyjna, Warszawa 1997.
14. Copeland N., *Psychologia a żołnierz.* Warszawa 1958.
15. Czerwiński K., *Tendencje przemian roli zawodowej oficera*, [w:] 'Wojsko i Wychowanie' nr 3/1998.
16. Dawidczyk A., *Nowe wyzwania, zagrożenia i szanse dla bezpieczeństwa Polski u progu XXI wieku,* Warszawa 2001.

17. Derlacz K., *Funkcje edukacji obronnej w systemie bezpieczeństwa narodowego*, praca studyjna, Warszawa 1998.
18. Dyrda J. M., *Morale - ukryta siła armii*, Warszawa 1998.
19. Faliński A., *Świadomość społeczna*, [w:] Z. Krawczyk, W. Morawski /red./, 'Socjologia. Problemy podstawowe', Warszawa 1991.
20. *Filozofia. Leksykon PWN*, Warszawa 2000.
21. Flis J., *System obronny państwa – siły zbrojne RP*, [w:] 'Kształtowanie świadomości obronnej młodzieży, z uwzględnieniem przygotowania do pełnienia służby wojskowej', Warszawa 1993.
22. Gąska M., *Kompetencje organów władzy wykonawczej w dziedzinie obronności państwa i sił zbrojnych,* Warszawa 2002.
23. Groskrejc J., *Nauczyciel w edukacji. Funkcje-Kompetencje-Koncepcje kształcenia*, Warszawa 2001.
24. Hejza A., *Udział szkolnych organizacji młodzieżowych w procesie kształtowania postaw patriotycznych uczniów,* [w:] 'Wychowanie patriotyczne młodzieży', Bydgoszcz 1995.
25. Hołówko T., *Oficer Polski*, Warszawa 1921.
26. Jabłoński A.W., *Polityka. Interpretacje definicyjne,* [w:] E. Zieliński /red./, 'Nauka o państwie i polityce', Warszawa 1999.
27. Jackiewicz J., *Międzysojusznicza Konfederacja Oficerów Rezerwy i narodowe siły rezerwy państw NATO. Informator*, Warszawa 2002.
28. Jakubczak R., Marczak J., *Obrona terytorialna – nowy element systemu militarnego RP,* Studia i Materiały nr 32, Warszawa 1996.
29. Jarmoszko S., *Morale wojsk*, [w:] 'Myśl Wojskowa' nr 6/1992.
30. Jarmoszko S., *Socjalizacja*, [w:] R. Stępień i inni /red./, 'Leksykon pojęć dydaktyczno-wychowawczych dowódcy', Warszawa 1999.
31. Jarmoszko S., *Świadomość społeczna*, [w:] R. Stępień i inni /red./, 'Leksykon pojęć dydaktyczno-wychowawczych dowódcy', Warszawa 1999.
32. Jarmoszko S., *Oficerowie Wojska Polskiego przełomu wieków. Zarys socjologii empirycznej zawodu oficera*, Toruń 2001.

33. Jarmoszko S., *Wychowanie patriotyczno-obronne w procesie edukacji obywatelskiej w wojsku*, [w:] S. Jarmoszko /red./, 'Podstawy pedagogiki w kształceniu oficerów', Warszawa 2002.

34. Jarmoszko S., *Odmiany ryzyka społecznego w kontekście procesów globalizacji – próba konceptualizacji*, [w:] K. Pająk, A. Zduniak /red./, 'Edukacyjne wyzwania początku XXI wieku', Warszawa-Poznań 2003.

35. Jarmoszko S., *Kompetencje zawodowe oficera-dowódcy*, [w:] M. Kaliński /red./, 'Humanistyczne wsparcie dowódcy', Warszawa 2004.

36. Jarmoszko S., *Kompetencje zawodowe oficera w kontekście wyzwań globalizacji*, [w:] 'Myśl Wojskowa' nr 1/2005.

37. Jemioło T., Malak K. /red./, *Bezpieczeństwo zewnętrzne Rzeczypospolitej Polskiej,* Warszawa 2002.

38. Jędrzejko M., *Czy jesteśmy elitą*, [w:] 'Polska Zbrojna' z dn. 14.06.1993.

39. Jędrzejko M., *Czy oficerowie będą intelektualną elitą*, [w:] 'Polska Zbrojna' z dn. 2.01.1995.

40. Kardas J. S., *Edukacja obronna w Polsce*, Warszawa 1999.

41. Kardas J. S., *Świadomość obronna*, [w:] R. Stępień i inni /red./, 'Leksykon pojęć dydaktyczno-wychowawczych dowódcy, Warszawa 1999.

42. Kardas J. S., *Wyższe Kursy Obronne: analiza, ocena, perspektywy,* Warszawa 2000.

43. Kitler W., *Obrona cywilna (niemilitarna) w obronie narodowej III RP,* Warszawa 2001.

44. Kitler W., *Obrona narodowa, Konieczność nowego podejścia,* [w:] „Myśl Wojskowa" nr 4 z 1997.

45. Kitler W., *Obrona narodowa III RP. Pojęcie. Organizacja. System,* rozprawa habilitacyjna, Zeszyty Naukowe AON, dodatek, Warszawa 2002.

46. Knorr K., *Military power and potencial,* Lexington 1970,

47. Konieczny K., *Edukacja obronna i edukacja dla bezpieczeństwa w kształceniu studentów Akademii Obrony Narodowej*, Warszawa 2003.

48. Kosyrz Z. /red./, *Kształcenie i wychowanie dla obronności kraju,* Warszawa 1983.

49. Kowalski S., *Socjologia wychowania w zarysie*, Warszawa 1979.
50. Kozaczyński W., *Wychowanie obronne*, [w:] R. Stępień i inni /red./, 'Leksykon pojęć dydaktyczno-wychowawczych dowódcy', Warszawa 1999.
51. Koziej S., *Strategia i potencjał obronny Polski w warunkach członkostwa w NATO,* Warszawa 2001.
52. Koziej S., *Teoria sztuki wojennej*, Warszawa 1993.
53. Kozyr-Kowalski S., *Socjologia, społeczeństwo obywatelskie i państwo*, Poznań 2004.
54. Kruszewski Z., Szerauc A. /red./, *Edukacja dla bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej*, Płock 2000.
55. Krzyżanowski L., *Podstawy nauk o organizacji i zarządzaniu,* Warszawa 1994.
56. Kunikowski J., *Przygotowanie obronne społeczeństwa,* Warszawa 2001.
57. Kunikowski J., *Wiedza obronna*, Warszawa 2000.
58. Kunikowski J., *Współczesne uwarunkowania potrzeb obronnych państwa i społeczeństwa*, [w:] W. Chojnacki /red./, 'Transformacja instytucjonalno-organizacyjna wojska na progu XXI wieku', Warszawa 2004.
59. Lamentowicz W., *Państwo współczesne,* Warszawa 1996.
60. *Leksykon wiedzy wojskowej,* Warszawa 1979.
61. Levy-Leboyer C., *Kierowanie kompetencjami*, Warszawa 1997.
62. Łepkowski W., Mucha L., *Bezpieczeństwo narodowe a walki niezbrojne,* Warszawa 1991.
63. Maciejewski J., *Rola oficera-wykładowcy w nowym systemie edukacji dla bezpieczeństwa narodowego – wybrane aspekty socjologiczne*, [w:] Z. Kruszewski, A. Szerauc /red./ 'Edukacja dla bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej', Płock 2000.
64. *Mała encyklopedia wojskowa,* t.2, Warszawa 1970.
65. Marczak J., *Samoorganizacja społeczeństwa na rzecz bezpieczeństwa powszechnego. Samoobrona powszechna III RP,* Warszawa 2000.
66. *Międzynarodowy pakt praw obywatelskich i politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1996r.,* /Dz U z 1997r., nr 38, poz.167/.

67. Milerski B., Śliwerski B./red./, *Pedagogika. Leksykon PWN*, Warszawa 2000.

68. Mitek T., *Elita na kredyt*, [w:] 'Polska Zbrojna' nr 36/1998.

69. Nowik G., *Edukacja obronna w stowarzyszeniach społecznych*, [w:] J. Kunikowski /red./, 'Przygotowanie obronne społeczeństwa', Warszawa 2001.

70. Nożko K., *Sztuka tworzenia przewagi w systemie obronnym RP,* Warszawa 1994.

71. *Obrona narodowa w tworzeniu bezpieczeństwa III RP. Podręcznik dla studentów i studentek,* Warszawa 2004.

72. Okoń W., *Słownik pedagogiczny,* Warszawa 1984.

73. Okoń W., *Nowy Słownik Pedagogiczny*, Warszawa 1998.

74. Olechnicki K., Załęcki P., *Słownik socjologiczny*, Toruń 1997.

75. Pennington L. A., Hough R. B., Case H. W., *Psychologia dowodzenia*, Warszawa 1958.

76. Pękala T., *Ochrona Cywilna, Nowa jakość,* [w:] „Zagrożenia" 1/99.

77. Picq A., *Studium o walce*, Warszawa 1927.

78. Pirecki K., *Oficer – zawód szczególny*, [w:] 'Wojsko i Wychowanie' nr 2/1995.

79. *Plan przedsięwzięć patriotyczno-obronnych podejmowanych przez organizacje pozarządowe na rzecz obronności państwa we współpracy z jednostkami organizacyjnymi MON w 2003 roku,* [w:] Informator Oddziału Współpracy ze Społeczeństwem nr 15, wyd. Departament Wychowania i promocji Obronności MON, Warszawa 2002.

80. *Plan przedsięwzięć patriotyczno-obronnych podejmowanych przez organizacje pozarządowe na rzecz obronności państwa we współpracy z jednostkami organizacyjnymi MON w 2005 roku,* Warszawa 2004.

81. Porwit M., *Służba oficerska*, Warszawa 1919.

82. Pszczołowski T., *Mała encyklopedia prakseologii i teorii organizacji*, Ossolineum 1978.

83. Pytlos D., *Rola i znaczenie zawodu wojskowego (oficera) w aspekcie obronności państwa*, praca studyjna, Warszawa 1999.

84. Ratuś B. /red./, *Problemy obywatelskiego, patriotycznego i internacjonalistycznego wychowania społeczeństwa,* Warszawa 1978.

85. R. Rosa /red./, *Edukacja do bezpieczeństwa i pokoju w jednoczącej się Europie*, Siedlce-Chlewiska 1999.

86. Rowiński G., *Źródła pozyskiwania i modele kształcenia kadr dla potrzeb realizacji programów edukacji obronnej młodzieży,* [w:] L. Łukasik /red./, 'Budowa nowego systemu edukacji obronnej młodzieży', Warszawa 1999.

87. Rozbicki A., *Oficer to także humanista*, [w:] 'Polska Zbrojna' z dn. 3-5.02.1996.

88. *Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 26 maja 2003r. w sprawie przeszkolenia wojskowego studentów i absolwentów szkół wyższych,* /Dz U nr 103 z 2003r., poz.956/.

89. *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu oraz Ministra Zdrowia z dnia 2 października 2003r. w sprawie sposobu przeprowadzania przysposobienia obronnego studentów i studentek,* /Dz U nr 174 z 2003 r., poz.1686 wraz z załącznikami/.

90. Rozwadowski P., *Państwowy Urząd Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego 1927-1939*, Warszawa 2002.

91. Rutecki S., *Problemy obronności w szkolnictwie podstawowym, średnim i wyższym,* [w:] 'Kształtowanie świadomości obronnej młodzieży, z uwzględnieniem przygotowania do pełnienia służby wojskowej', Warszawa 1993.

92. Sienkiewicz P., *Szkolnictwo wojskowe w systemie edukacji narodowej,* [w:] L. Łukasik /red./, Budowa nowego systemu edukacji obronnej młodzieży, Warszawa 1999.

93. Skulski Z., Korzecki K., *Szkolenie obronne w układzie pozamilitarnym systemu obronnego Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 1998.

94. *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 2002.

95. *Słownik podstawowych terminów dotyczących bezpieczeństwa państwa,* Warszawa 1994.

96. Sobczak K., *Polityczno-społeczne aspekty obronności PRL,* Warszawa 1974.

97. *Statut Związku Strzeleckiego „Strzelec" – Organizacji Społeczno-Wychowawczej*, uchwalony przez IV Walny Zjazd Delegatów 18.10.1997 r.

98. Stępień R. /kier. nauk./, *Modelowy system edukacji obronnej społeczeństwa. Diagnoza,* Warszawa 1996.

99. Stępień R. /kier. nauk./, *Modelowy system edukacji obronnej społeczeństwa. Koncepcje,* Warszawa 1997.

100. Stępień R. /kier. nauk./, *Modelowy system edukacji obronnej społeczeństwa. Raport końcowy,* Warszawa 1998.

101. Stępień R., *Współczesny kształt edukacji obronnej,* [w:] 'Miejsce i rola nauk humanistycznych w edukacji obronnej', Warszawa 1999.

102. Stępień R., *Edukacja dla bezpieczeństwa w świetle przemian we współczesnej pedagogice,* [w:] R. Rosa /red./, Edukacja dla bezpieczeństwa i pokoju w jednoczącej się Europie, Siedlce-Chlewiska 1999.

103. R. Stępień /red./, *Współczesne zagadnienia edukacji dla bezpieczeństwa* Warszawa 1999.

104. Stępień R., *Teoretyczne zagadnienia edukacji dla bezpieczeństwa*, [w:] L. Kanarski, B. Rokicki, J. Świniarski /red./, 'Bezpieczeństwo personalne i strukturalne wobec wyzwań współczesnego świata', Warszawa 2000.

105. Stępień R., *Współczesne problemy edukacji obronnej*, [w:] J. Kunikowski /red./, 'Przygotowanie obronne społeczeństwa', Warszawa 2001.

106. Stępień R., *Współczesny kształt edukacji dla bezpieczeństwa. Teoria i praktyka,* [w:] E. A. Wesołowska, A. Szerauc /red. nauk./, Patriotyzm. Obronność, Bezpieczeństwo, Warszawa 2002.

107. Staciwa C., *Świadomość społeczna i jej kształtowanie*, Warszawa 1990.

108. *Strategia bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej,* przyjęta na posiedzeniu Rady Ministrów w dniu 22 lipca 2003r.

109. *Symulacyjne modele potencjału obronnego państwa i potencjału bojowego sił zbrojnych. Opracowanie kompleksowego modelu potencjału obronnego państwa i potencjału bojowego sił zbrojnych,* zadanie badawcze VII, Warszawa 2001.

**110.** *Symulacyjne modele potencjału obronnego państwa i potencjału bojowego sił zbrojnych. Opracowanie zwarte wyników badań*, zadanie badawcze VIII, Warszawa 2001.

**111.** Szczepański J., *Nauka o obronności,* Warszawa 1970.

**112.** Szczepański J., *Elementarne pojęcia socjologii,* Warszawa 1970.

**113.** Sztompka P., *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Kraków 2002.

**114.** Tanant A., *O powołaniu oficera*, Poznań 1927.

**115.** Teresiak K., *Informacja o Wyższych Kursach Obronnych kadr kierowniczych administracji rządowej i samorządowej*, niepublikowany materiał WSO AON, Warszawa 2004.

**116.** Tillman K. J., *Teorie socjalizacji*, Warszawa 1996.

**117.** Tomiło J., *Edukacja obronna a stosunki cywilno – wojskowe w Polsce,* [w:] L. Łukasik /red./, 'Budowa nowego systemu edukacji obronnej młodzieży', Warszawa 1999.

**118.** Trejnis Z., *Siły zbrojne w państwie demokratycznym i autorytarnym,* Warszawa 1997.

**119.** *Ustawa z dnia 17 maja 1989r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania,* /Dz U z 2000r., nr 26, poz.319/.

**120.** *Ustawa z dnia 4 września 1997r. o działach administracji rządowej,* art. 14. ust. 1, /Dz U z 1999r., nr 82, poz. 928/.

**121.** Vaughn T. B., *Morale: The 10 th Principle of War?*, [w:] 'Military Review' nr 5/1983.

**122.** Waśkiewicz J., Woźniak S., *Edukacja obronna w siłach zbrojnych ze szczególnym uwzględnieniem roli obrony terytorialnej*, [w:] R. Stępień /red./, 'Współczesne zagadnienia edukacji dla bezpieczeństwa' Warszawa 1999.

**123.** Wesołowska E. A., Szerauc A. /red./, *Patriotyzm – Obronność – Bezpieczeństwo,* Warszawa 2002.

**124.** Wiatrowski Z., *Podstawy pedagogiki pracy*, Bydgoszcz 2000.

**125.** Wojnarowski J., *Gotowość obronna państwa w systemie bezpieczeństwa narodowego,* Warszawa 2000.

**126.** Woyda A., *System obrony państwa,* Warszawa 1973.

127. Zieliński E., *Nauka o państwie i polityce,* Warszawa 1999.
128. Zieliński J., Ciupiński A., *Siły zbrojne,* Warszawa 2001.
129. Ziółkowski M., *Wiedza, jednostka, społeczeństwo*, Warszawa 1989.
130. Zubek J., Wojnarowski J., *Gotowość obronna państwa w systemie bezpieczeństwa narodowego,* Warszawa 2000.
131. Żegnałek K., *Dydaktyka obronna*, Warszawa 2001.

**Strony internetowe:**

1. *Fundacja Byłych Żołnierzy Jednostek Specjalnych „GROM"*, www.republika.pl/federez/Polski/ fundacja-grom.htm.
2. *Fundacja Centrum Promocji i Rozwoju Lotnictwa Prywatnego w Polsce "Polskie Skrzydła"*, www.republika.pl/federez/Polski/fundacja-polskie-skrzydla.htm.
3. *Fundacja Pomocy Weteranom Ludowego Wojska Polskiego*, www.republika.pl/federez/Polski/ fundacja-lwp.htm.
4. *Federacja Stowarzyszeń Rezerwistów i Weteranów Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej*, www.republika.pl/federez/Polski/homepl.htm.
5. *Klub Generałów Wojska Polskiego*, www.republika.pl/federez/Polski/klub-generalow.htm.
6. *Liga Obrony Kraju*, www.ibs-co.com.pl/lok.
7. *Polski Klub Kawaleryjski*; www.kawaleria.art.pl.
8. *Pomorskie Stowarzyszenie Pilotów Wojskowych*; www.pspw.wmc.com.pl, www.pspw.prv.pl.
9. *Stowarzyszenie Bractwo Strzeleckie "SALWA"*, www.republika.pl/federez/Polski/salwa.htm.
10. *Stowarzyszenie Kombatantów Misji Pokojowych ONZ*; http://skmponz.interia.pl.
11. *Stowarzyszenie Oficerów Rezerwy WP*, www.republika.pl/federez/Polski/stow-orwp.htm.

12. *Stowarzyszenie Oficerów Rezerwy 34 PLM i Sympatyków Lotnictwa*, www.republika.pl/federez/Polski/ stow-34plm.htm.
13. *Stowarzyszenie Saperów Polskich*, www.republika.pl/federez/Polsaki/stow-saperow.htm.
14. *Stowarzyszenie Seniorów Lotnictwa Wojskowego RP*, www.republika.pl/federez/Polski/stow-seniorowlotnictwa.htm.
15. *Stowarzyszenie Tradycji Polskiego Oręża*, www.republika.pl/federez/Polski/stop.htm.
16. *Towarzystwo Wiedzy Obronnej*, www.two.republika.pl.
17. *Wielkopolskie Stowarzyszenie Aktywnych Rezerwistów*, www.wsarpoznan.republika.pl.
18. *Związek Byłych Żołnierzy Zawodowych i Oficerów Rezerwy WP*, www.republika.pl/federez/Polski/ zbziorwp.htm.
19. *Związek Oficerów Służby Stałej II RP*, www.republika.pl/federez/Polski/zwiazek-sluzbystalej.htm.
20. *Związek Polskich Spadochroniarzy*, www.republika.pl/federez/Polski/zps.htm.
21. *Związek Żołnierzy Ludowego Wojska Polskiego*, www.republika.pl/federez/Polski/zwiazek-lwp.htm.

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

INSTYTUT NAUK HUMANISTYCZNYCH

# KWESTIONARIUSZ
(MISJA-O)

**Szanowni Państwo**

Instytut Nauk Humanistycznych AON prowadzi pogłębione badania nad zawodem oficera Wojska Polskiego. Ta ich część poświęcona jest pedagogicznej misji kadry oficerskiej w procesie kształtowania potencjału obronnego państwa.

Zwracamy się do Pana/Pani z uprzejmą prośbą o udział w tych badaniach, o udzielenie szczerych i wyczerpujących odpowiedzi na pytania zawarte w niniejszym kwestionariuszu.

Materiał zebrany w trakcie badań będzie przedmiotem naukowych analiz, a uzyskane wyniki zostaną przedstawione kierownictwu MON i zainteresowanym instytucjom wojskowym.

**Gwarantujemy pełną anonimowość i serdecznie dziękujemy za udział w badaniach.**

**Warszawa 2004**

1. **Która z niżej wymienionych interpretacji obronności kraju najbardziej oddaje – Pana/Pani zdaniem – istotę tego pojęcia?**

*(Prosimy podkreślić jedną odpowiedź lub zaprezentować własne rozumienie interesującego nas pojęcia)*

***Obronność kraju to:***

a) zdolność do obrony wszystkich interesów państwa wszelkimi dostępnymi środkami wszędzie tam, gdzie nastąpi ich zagrożenie;

b) funkcja szeroko rozumianej świadomości państwowej i patriotyczno – obronnej społeczeństwa;

c) suma wszystkich wojskowych i cywilnych poczynań państwa, z aktywnością międzynarodową włącznie, na rzecz ochrony i obrony interesów życiowych obywateli;

d) taki stan systemu obronnego państwa oraz taki stan świadomości jego obywateli, które razem wzięte pozwalają na skuteczną obronę wszystkich interesów narodu, we wszystkich wymiarach gdzie może nastąpić ich zagrożenie;

e) suma, synteza powyższych znaczeń

f) moim zdaniem: .....
.....

2. **W jakim stopniu wymienione uwarunkowania / czynniki decydują – Pana/Pani zdaniem – o sile potencjału obronnego państwa?**

*(Prosimy utworzyć hierarchię wpisując numer nadawanej pozycji w rubrykę obok, nadając 1 – uwarunkowaniu o **największym** znaczeniu, 2 – nieco mniejszym ....., a 9 – uwarunkowaniu o **najmniejszym** znaczeniu)*

| Lp. | Uwarunkowania | Przypisywana pozycja |
|---|---|---|
| a. | Potencjał militarny i paramilitarny kraju | |
| b. | Potencjał ekonomiczny | |
| c. | Potencjał naukowy | |
| d. | Potencjał społeczny (demograficzny, poziom życia i rozwoju społecznego) | |
| e. | Położenie geopolityczne | |
| f. | Dziedzictwo i tradycje kulturowe narodu | |
| g. | Świadomość obronna społeczeństwa | |
| h. | Morale, duch obronny społeczeństwa | |
| i. | Praktyczne umiejętności i sprawności obronne społeczeństwa | |

3. **Które z niżej wymienionych podsystemów obrony narodowej można uznać – Pana/Pani zdaniem – za najważniejsze dla potencjału obronnego państwa ?**

*(Prosimy o podkreślenie wybranych – nawet kilku – odpowiedzi)*

a) Podsystem obrony militarnej
b) Podsystem ochrony ludności
c) Podsystem obrony dyplomatycznej
d) Podsystem obrony gospodarczej i infrastruktury ekonomicznej
e) Podsystem ochrony porządku konstytucyjnego
f) Podsystem bezpieczeństwa i porządku publicznego
g) Podsystem ochrony granicy państwowej
h) Podsystem edukacji obronnej (dla bezpieczeństwa)
i) Podsystem obrony w dziedzinie kultury narodowej

4. **W jakim stopniu – Pana/Pani zdaniem – system edukacji obronnej społeczeństwa wpływa na siłę potencjału obronnego państwa?**

*(Prosimy podkreślić jedną odpowiedź)*

a) Bardzo dużym
b) Dużym
c) Średnim
d) Małym
e) Bardzo małym
f) Trudno powiedzieć

5. **Jakie znaczenie dla procesu przygotowania obronnego ludności posiadają – Pana/Pani zdaniem – niżej wymienione obszary edukacji dla bezpieczeństwa?**

*(Prosimy utworzyć hierarchię wpisując numer nadawanej pozycji w rubrykę obok, nadając 1 – obszarowi o **największym** znaczeniu, 2 – nieco mniejszym ....., a 6 – obszarowi o **najmniejszym** znaczeniu)*

| Lp. | Wyszczególnione obszary | Przypisywana pozycja |
|---|---|---|
| a. | Obszar edukacji dla bezpieczeństwa militarnego | |
| b. | Obszar edukacji dla bezpieczeństwa politycznego | |
| c. | Obszar edukacji dla bezpieczeństwa gospodarczego (ekonomicznego) | |
| d. | Obszar edukacji dla bezpieczeństwa publicznego | |
| e. | Obszar edukacji dla bezpieczeństwa psychospołecznego | |
| f. | Obszar edukacji dla bezpieczeństwa ekologicznego | |

6. **Z jakimi zawodami w największym stopniu kojarzy się Panu/Pani (ma najwięcej wspólnego) zawód oficera wojska?**

*(Prosimy o podkreślenie wybranych – nawet większości – odpowiedzi)*

a) Kierownika (menedżera, dyrektora)
b) Nauczyciela (instruktora)
c) Wychowawcy (opiekuna i duchowego przewodnika)
d) Księdza
e) Inżyniera
f) Urzędnika
g) Innym zawodem.....

7. **Wykonywanie zawodu oficera wiąże się ze spełnianiem wielu funkcji. Które – Pana/Pani zdaniem – są najbardziej istotne?**

*(Prosimy o podkreślenie wybranych – nawet większości – odpowiedzi)*

a) Dowódcy
b) Menedżera (zarządcy)
c) Nauczyciela
d) Wychowawcy
e) Eksperta od spraw militarnych
f) Sztabowca, konceptualisty
g) Administratora sprawami obronnymi
h) Znawcy techniki
i) Obywatela

8. **Jednym z najważniejszych zadań oficera jest przygotowanie żołnierzy do działania na polu walki. Którą ze sfer tego przygotowania oficerowie realizują w większym zakresie?**

*(Prosimy podkreślić jedną odpowiedź)*

a) Dydaktyczną (przekazywanie wiedzy, kształtowanie umiejętności i nawyków)
b) Wychowawczą (kształtowanie niezbędnych postaw, wartości i cech charakterologicznych, np. odwagi, waleczności, poświęcenia, patriotyzmu, odporności itp.)
c) Obie jednakowo

9. **Która ze sfer tego przygotowania jest bardziej znacząca dla potencjału obronnego państwa?**

*(Prosimy podkreślić jedną odpowiedź)*

a) Dydaktyczna (niezbędna wiedza, umiejętności i nawyki)
b) Wychowawcza (niezbędne postawy, wartości i cechy charakterologiczne)
c) Obie są jednakowo ważne

**10. Oficerowie jako grupa społeczno-zawodowa mają określony wpływ na kształtowanie potencjału obronnego państwa. W jakich dziedzinach wpływ ten – Pana/Pani zdaniem – jest największy, w odniesieniu do działalności oficerów służby czynnej i oficerów rezerwy?**

*(Prosimy znakiem **x** wskazać wybrane – nawet większość – odpowiedzi)*

| Dziedziny | Oficerowie służby czynnej | Oficerowie rezerwy |
|---|---|---|
| a) Wypracowywanie określonych koncepcji militarnych, np. strategii obronnej | | |
| b) Organizowanie, kreowanie systemu obronnego państwa | | |
| c) Kształtowanie świadomości obronnej społeczeństwa | | |
| d) Kształtowanie postaw obronnych młodzieży | | |
| e) Kształtowanie sprawności obronnych społeczeństwa (umiejętności i nawyków) | | |
| f) Kształtowanie morale (ducha) obronnego społeczeństwa | | |
| g) Kierowanie siłami zbrojnymi na wszystkich szczeblach | | |
| h) Kierowanie pozamilitarnymi elementami systemu obronnego | | |
| i) Szkolenie i wychowanie żołnierzy | | |

**11. Jakie znaczenie – Pana/Pani zdaniem – mają te dziedziny dla potencjału obronnego państwa?**

*(Prosimy ocenić każdą dziedzinę wpisując znak **x** we właściwą rubrykę)*

| Lp. | Dziedziny | Ocena | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | | Bardzo duże | Duże | Średnie | Małe | Bardzo małe | Trudno powiedzieć |
| a. | Wypracowywanie określonych koncepcji militarnych, np. strategii obronnej | | | | | | |
| b. | Organizowanie, kreowanie systemu obronnego państwa | | | | | | |
| c. | Kształtowanie świadomości obronnej społeczeństwa | | | | | | |
| d. | Kształtowanie postaw obronnych młodzieży | | | | | | |

| | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| e. | Kształtowanie sprawności obronnych społeczeństwa (umiejętności i nawyków) | | | | | | |
| f. | Kształtowanie morale (ducha) obronnego społeczeństwa | | | | | | |
| g. | Kierowanie siłami zbrojnymi na wszystkich szczeblach | | | | | | |
| h. | Kierowanie pozamilitarnymi elementami systemu obronnego | | | | | | |
| i. | Szkolenie i wychowanie żołnierzy | | | | | | |

**12. W jakim stopniu, ogólnie biorąc, oficerowie są – Pana/Pani zdaniem – przygotowani do realizacji zadań z zakresu edukacji obronnej?**

*(Prosimy znakiem **x** wskazać po jednej odpowiedzi)*

| Oceny | Oficerowie służby czynnej | Oficerowie rezerwy |
|---|---|---|
| a) Bardzo dobrze | | |
| b) Dobrze | | |
| c) Dostatecznie | | |
| d) Niedostatecznie | | |
| e) Trudno powiedzieć | | |

**13. Jak ocenia Pan/Pani udział (zaangażowanie) oficerów w działalność na rzecz podstawowych podsystemów edukacji obronnej społeczeństwa?**

*(Prosimy ocenić każdy podsystem wpisując znak **x** we właściwą rubrykę)*

| Lp. | Podsystemy edukacji obronnej... | Ocena | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | | Bardzo duży | Duży | Średni | Mały | Bardzo mały | Żaden | Trudno powiedzieć |
| | ***Udział oficerów służby czynnej*** | | | | | | | |
| a. | ... kadr kierowniczych administracji państwowej i samorządowej | | | | | | | |
| b. | ... personelu wykonawczego | | | | | | | |
| c. | ... w siłach zbrojnych | | | | | | | |
| d. | ... w resorcie spraw wewnętrznych i administracji | | | | | | | |
| e. | ... w Obronie Cywilnej | | | | | | | |
| f. | ... w ramach samoobrony ludności | | | | | | | |
| g. | ... w obszarze wychowania proobronnego w rodzinie | | | | | | | |
| h. | ... prowadzonej przez stowarzyszenia i organizacje społeczne | | | | | | | |
| i. | ... realizowanej przez środki masowego przekazu | | | | | | | |
| j. | ... młodzieży szkolnej i akademickiej | | | | | | | |
| | ***Udział oficerów rezerwy*** | | | | | | | |
| a2. | ... kadr kierowniczych administracji państwowej i samorządowej | | | | | | | |
| b2. | ... personelu wykonawczego | | | | | | | |
| c2. | ... w siłach zbrojnych | | | | | | | |
| d2. | ... w resorcie spraw wewnętrznych i administracji | | | | | | | |

| | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| e2. | ... w Obronie Cywilnej | | | | | | | |
| f2. | ... w ramach samoobrony ludności | | | | | | | |
| g2. | ... w obszarze wychowania proobronnego w rodzinie | | | | | | | |
| h2. | ... prowadzonej przez stowarzyszenia i organizacje społeczne | | | | | | | |
| i2. | ... realizowanej przez środki masowego przekazu | | | | | | | |
| j2. | ... młodzieży szkolnej i akademickiej | | | | | | | |

**14. W jakich działaniach powinien wyrażać się udział oficerów służby czynnej i oficerów rezerwy w realizacji zadań w zakresie edukacji obronnej społeczeństwa?**

*(Prosimy znakiem **x** wskazać wybrane – nawet większość – odpowiedzi)*

| Dziedziny | Oficerowie służby czynnej | Oficerowie rezerwy |
|---|---|---|
| a) Prowadzenie zajęć z przysposobienia obronnego w szkołach ponadpodstawowych | | |
| b) Upowszechnianie wiedzy obronnej wśród żołnierzy | | |
| c) Upowszechnianie wiedzy obronnej w społeczeństwie | | |
| d) Kształtowanie wartości, postaw i zachowań obronnych żołnierzy | | |
| e) Kształtowanie wartości, postaw i zachowań obronnych społeczeństwa | | |
| f) Kształtowanie pozytywnego stosunku społeczeństwa do wojska i zadań obronnych | | |
| g) Upowszechnianie tradycji oręża polskiego | | |
| h) Popularyzowanie sportów obronnych | | |

**15. Jakie inne zadania powinni realizować oficerowie w zakresie edukacji obronnej społeczeństwa?**

Oficerowie służby czynnej .....

.....

.....
.....

Oficerowie rezerwy .....
.....
.....
.....
.....

**16. W jakim zakresie poza wojskiem oficerowie uczestniczą – Pana/Pani zdaniem – w wyszczególnionych formach popularyzacji spraw obronności i kształtowania postaw proobronnych społeczeństwa?**

*(Prosimy ocenić każdą formę wpisując znak **x** we właściwą rubrykę)*

| Lp. | Forma działalności | Ocena zakresu | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | | **Bardzo duży** | **Duży** | **Średni** | **Mały** | **Bardzo mały** | **Żaden** | **Trudno powiedzieć** |
| | ***Udział oficerów służby czynnej*** | | | | | | | |
| a. | Uroczystości rocznicowe | | | | | | | |
| b. | Konkursy | | | | | | | |
| c. | Konferencje naukowe | | | | | | | |
| d. | Spotkania środowiskowe (np. w szkołach, w zakładach pracy) | | | | | | | |
| e. | Podróże historyczne, wycieczki | | | | | | | |
| f. | Szkolenie obronne (paramilitarne) | | | | | | | |
| g. | Zawody sportowo-obronne | | | | | | | |
| h. | Wystąpienia w masmediach (R-TV, prasa) | | | | | | | |
| i. | Działalność w organizacjach paramilitarnych | | | | | | | |
| | ***Udział oficerów rezerwy*** | | | | | | | |
| a2. | Uroczystości rocznicowe | | | | | | | |
| b2. | Konkursy | | | | | | | |
| c2. | Konferencje naukowe | | | | | | | |
| d2. | Spotkania środowiskowe (np. w szkołach, w zakładach pracy) | | | | | | | |

| | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| e2. | Podróże historyczne, wycieczki | | | | | | | |
| f2. | Szkolenie paramilitarne | | | | | | | |
| g2. | Zawody sportowo-obronne | | | | | | | |
| h2. | Wystąpienia w masmediach | | | | | | | |
| i2. | Działalność w organizacjach paramilitarnych | | | | | | | |

**17. Jak ocenia Pan/Pani jakość realizowanych przez oficerów zadań w zakresie edukacji obronnej społeczeństwa?**

*(Prosimy ocenić każdy obszar wpisując znak **x** we właściwą rubrykę)*

| **Lp.** | **Realizacja zadań** | **Ocena** | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | | **Bardzo wysoko** | **Wysoko** | **Średnio** | **Nisko** | **Bardzo nisko** | **Trudno powiedzieć** |
| ***Przez oficerów służby czynnej*** | | | | | | | |
| a. | W wojsku | | | | | | |
| b. | Poza wojskiem | | | | | | |
| ***Przez oficerów rezerwy*** | | | | | | | |
| a2. | W wojsku | | | | | | |
| b2. | Poza wojskiem | | | | | | |

**18. Jak ocenia Pan/Pani kompetencje oficerów związane z proobronnym oddziaływaniem na społeczeństwo?**

*(Prosimy ocenić każdy rodzaj wpisując znak **x** we właściwą rubrykę)*

| Lp. | Rodzaj kompetencji | Ocena | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | | **Bardzo wysoko** | **Wysoko** | **Średnio** | **Nisko** | **Bardzo nisko** | **Trudno powiedzieć** |
| | ***Oficerów służby czynnej*** | | | | | | |
| a. | Specjalistyczne (wiedza i umiejętności w obszarze pracy zawodowej – wojskowe, techniczne itp.) | | | | | | |
| b. | Dydaktyczne (umiejętność nauczania) | | | | | | |
| c. | Wychowawcze (umiejętność kształtowania charakteru) | | | | | | |
| d. | Psychologiczne (zdolność wywierania wpływu, motywowania do działania) | | | | | | |
| e. | Organizacyjne | | | | | | |
| f. | Społeczne (umiejętność kooperacji, oddziaływania na zbiorowości społeczne, sterowania procesami społecznymi) | | | | | | |
| g. | Moralne (zdolność refleksji nad własnym działaniem, postępowanie zgodne z normami życia społecznego) | | | | | | |
| | ***Oficerów rezerwy*** | | | | | | |
| a2. | Specjalistyczne (wiedza i umiejętności w obszarze pracy zawodowej – wojskowe, techniczne itp.) | | | | | | |
| b2. | Dydaktyczne (umiejętność nauczania) | | | | | | |
| c2. | Wychowawcze (umiejętność kształtowania charakteru) | | | | | | |
| d2. | Psychologiczne (zdolność wywierania wpływu, motywowania do działania) | | | | | | |
| e2. | Organizacyjne | | | | | | |

| | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| f2. | Społeczne (umiejętność kooperacji, oddziaływania na zbiorowości społeczne, sterowania procesami społecznymi) | | | | | | |
| g2. | Moralne (zdolność refleksji nad własnym działaniem, postępowanie zgodne z normami życia społecznego) | | | | | | |

**19. Jak ocenia Pan/Pani oddziaływanie oficerów na przygotowanie obronne społeczeństwa (szeroko rozumiane) w następujących sferach?**

*(Prosimy ocenić każdą sferę wpisując znak **x** we właściwą rubrykę)*

| Lp. | Sfery oddziaływania | Ocena | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | | **Bardzo duże** | **Duże** | **Średnie** | **Małe** | **Bardzo małe** | **Trudno powiedzieć** |
| | ***Oficerów służby czynnej*** | | | | | | |
| a. | Informacyjnej (dostarczanie wiedzy) | | | | | | |
| b. | Emocjonalnej (kształtowanie właściwego stosunku, nastawienia uczuciowego) | | | | | | |
| c. | Motywacyjnej (kształtowanie woli do obrony) | | | | | | |
| d. | Czynnościowej (kształtowanie umiejętności właściwego działania) | | | | | | |
| | ***Oficerów rezerwy*** | | | | | | |
| a2. | Informacyjnej (dostarczanie wiedzy) | | | | | | |
| b2. | Emocjonalnej (kształtowanie właściwego stosunku, nastawienia uczuciowego) | | | | | | |
| c2. | Motywacyjnej (kształtowanie woli do obrony) | | | | | | |
| d2. | Czynnościowej (kształtowanie umiejętności właściwego działania) | | | | | | |

**20. W jakim zakresie w praktyce oficerowie są wykorzystywani do realizacji zadań edukacji obronnej poza wojskiem?**

*(Prosimy ocenić każdą kategorię wpisując znak **x** we właściwą rubrykę)*

| Lp. | Kategoria oficerów | Ocena | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | | **Bardzo dużym** | **Dużym** | **Średnim** | **Małym** | **Bardzo małym** | **Trudno powiedzieć** |
| a. | Generałowie | | | | | | |
| b. | Oficerowie starsi | | | | | | |
| c. | Oficerowie młodsi | | | | | | |
| d. | Oficerowie rezerwy | | | | | | |

**21. Udział oficerów w kształtowaniu świadomości obronnej społeczeństwa dokonuje się wieloma kanałami. Które – Pana/Pani zdaniem – są najbardziej znaczące, efektywne?**

*(Prosimy o podkreślenie wybranych – nawet większości – odpowiedzi)*

a) Telewizja
b) Radio
c) Prasa i wydawnictwa
d) Internet
e) Masowe imprezy patriotyczne
f) Oddziaływanie poprzez angażowanie się w edukację szkolną (zajęcia z PO, spotkania, organizacja imprez, patronaty)
g) Oddziaływanie poprzez system stowarzyszeń paramilitarnych (OC, LOK, TWO, „Strzelec" itp)
h) Oddziaływanie poprzez system stowarzyszeń kombatanckich
i) Oddziaływanie poprzez system stowarzyszeń byłych żołnierzy zawodowych i żołnierzy rezerwy
j) Instytucja (przebieg) służby zasadniczej
k) Kontakty ze środowiskiem cywilnym związane z realizacją zasadniczej służby wojskowej (przysięga i inne ceremonie, spotkania z przedstawicielami rodzin itp.)
l) Udział w konferencjach (sympozjach, seminariach) naukowych

**22. Które z wyszczególnionych kanałów są – Pana/Pani zdaniem – najczęściej wykorzystywane?**

*(Prosimy znakiem **x** wskazać wybrane – nawet większość – odpowiedzi)*

| Wykorzystywane kanały | Przez oficerów służby czynnej | Przez oficerów rezerwy |
|---|---|---|
| a) Telewizja | | |
| b) Radio | | |
| c) Prasa i wydawnictwa | | |
| d) Internet | | |
| e) Masowe imprezy patriotyczne | | |
| f) Oddziaływanie poprzez angażowanie się w edukację szkolną (zajęcia z PO, spotkania, organizacja imprez, patronaty) | | |
| g) Oddziaływanie poprzez system stowarzyszeń paramilitarnych (OC, LOK, TWO, „Strzelec" itp) | | |
| h) Oddziaływanie poprzez system stowarzyszeń kombatanckich | | |
| i) Oddziaływanie poprzez system stowarzyszeń byłych żołnierzy zawodowych i żołnierzy rezerwy | | |
| j) Instytucja (przebieg) służby zasadniczej | | |
| k) Kontakty ze środowiskiem cywilnym związane z realizacją zasadniczej służby wojskowej (przysięga i inne ceremonie, spotkania z przedstawicielami rodzin itp.) | | |
| l) Udział w konferencjach (sympozjach, seminariach) naukowych | | |

## METRYCZKA

| Do celów analitycznych prosimy także podać kilka danych o sobie: | |
|---|---|
| **23.** Korpus osobowy | **a) Oficer starszy**<br>**b) Oficer młodszy** |
| **24.** Charakter zajmowanego stanowiska | **a) Dowódcze**<br>**b) Sztabowe**<br>**c) Logistyczne**<br>**d) Wychowawcze**<br>**e) Administracyjne**<br>**f) Naukowo-dydaktyczne**<br>**g) Inne** |
| **25.** Charakter służby | **a) Stała**<br>**b) Terminowa** |
| **26.** Rodzaj sił zbrojnych | **a) Wojska Lądowe**<br>**b) Wojska Lotnicze i Obrony Powietrznej**<br>**c) Marynarka Wojenna**<br>d) **Instytucje Centralne MON** |
| **27.** Płeć | **a) Kobieta**<br>**b) Mężczyzna** |
| **28.** Staż zawodowej służby wojskowej | **a) Do 5 lat**<br>**b) Powyżej 5 do 10 lat**<br>**c) Powyżej 10 do 20 lat**<br>**d) Powyżej 20 do 30 lat**<br>**e) Powyżej 30 lat** |
| **29.** Miejsce służby | **a) Oddalony (zielony) garnizon**<br>**b) Miasto do 20 tys. mieszkańców**<br>**c) Miasto powyżej 20 do 100 tys. mieszkańców**<br>**d) Miast powyżej 100 do 500 tys. mieszkańców**<br>**e) Miasto powyżej 500 tys. mieszkańców** |

| | |
|---|---|
| 30. Wykształcenie<br>**(Możliwość wielokrotnego wyboru)** | **a) Akademia wojskowa**<br>**b) Wyższa szkoła oficerska (Szkoła oficerska)**<br>**c) SOR/SPR**<br>**d) Studia cywilne**<br>**e) Studia zagraniczne** |

**Jeżeli czujecie Państwo potrzebę dodatkowego wypowiedzenia się w podejmowanych kwestiach prosimy uczynić to poniżej**

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

INSTYTUT NAUK HUMANISTYCZNYCH

# KWESTIONARIUSZ
(MISJA-C)

**Szanowni Państwo**

Instytut Nauk Humanistycznych AON prowadzi pogłębione badania nad zawodem oficera Wojska Polskiego. Ta ich część poświęcona jest pedagogicznej misji kadry oficerskiej w procesie kształtowania potencjału obronnego państwa.

Zwracamy się do Pana/Pani z uprzejmą prośbą o udział w tych badaniach, o udzielenie szczerych i wyczerpujących odpowiedzi na pytania zawarte w niniejszym kwestionariuszu.

Materiał zebrany w trakcie badań będzie przedmiotem naukowych analiz, a uzyskane wyniki zostaną przedstawione kierownictwu MON i zainteresowanym instytucjom wojskowym.

**Gwarantujemy pełną anonimowość i serdecznie dziękujemy za udział w badaniach.**

**Warszawa 2004**

1. **Która z niżej wymienionych interpretacji obronności kraju najbardziej oddaje – Pana/Pani zdaniem – istotę tego pojęcia?**

*(Prosimy podkreślić jedną odpowiedź lub zaprezentować własne rozumienie interesującego nas pojęcia)*

***Obronność kraju to:***

a) zdolność do obrony wszystkich interesów państwa wszelkimi dostępnymi środkami wszędzie tam, gdzie nastąpi ich zagrożenie;

b) funkcja szeroko rozumianej świadomości państwowej i patriotyczno – obronnej społeczeństwa;

c) suma wszystkich wojskowych i cywilnych poczynań państwa, z aktywnością międzynarodową włącznie, na rzecz ochrony i obrony interesów życiowych obywateli;

d) taki stan systemu obronnego państwa oraz taki stan świadomości jego obywateli, które razem wzięte pozwalają na skuteczną obronę wszystkich interesów narodu, we wszystkich wymiarach gdzie może nastąpić ich zagrożenie;

e) suma, synteza powyższych znaczeń

f) moim zdaniem: .....
.....

2. **W jakim stopniu wymienione uwarunkowania / czynniki decydują – Pana/Pani zdaniem – o sile potencjału obronnego państwa?**

*(Prosimy utworzyć hierarchię wpisując numer nadawanej pozycji w rubrykę obok, nadając 1 – uwarunkowaniu o **największym** znaczeniu, 2 – nieco mniejszym ....., a 9 – uwarunkowaniu o **najmniejszym** znaczeniu)*

| Lp. | Uwarunkowania | Przypisywana pozycja |
|---|---|---|
| a. | Potencjał militarny i paramilitarny kraju | |
| b. | Potencjał ekonomiczny | |
| c. | Potencjał naukowy | |
| d. | Potencjał społeczny (demograficzny, poziom życia i rozwoju społecznego) | |
| e. | Położenie geopolityczne | |
| f. | Dziedzictwo i tradycje kulturowe narodu | |
| g. | Świadomość obronna społeczeństwa | |
| h. | Morale, duch obronny społeczeństwa | |
| i. | Praktyczne umiejętności i sprawności obronne społeczeństwa | |

3. **Które z niżej wymienionych podsystemów obrony narodowej można uznać – Pana/Pani zdaniem – za najważniejsze dla potencjału obronnego państwa ?**

*(Prosimy o podkreślenie wybranych – nawet kilku – odpowiedzi)*

a) Podsystem obrony militarnej
b) Podsystem ochrony ludności
c) Podsystem obrony dyplomatycznej
d) Podsystem obrony gospodarczej i infrastruktury ekonomicznej
e) Podsystem ochrony porządku konstytucyjnego
f) Podsystem bezpieczeństwa i porządku publicznego
g) Podsystem ochrony granicy państwowej
h) Podsystem edukacji obronnej (dla bezpieczeństwa)
i) Podsystem obrony w dziedzinie kultury narodowej

4. **W jakim stopniu – Pana/Pani zdaniem – system edukacji obronnej społeczeństwa wpływa na siłę potencjału obronnego państwa?**

*(Prosimy podkreślić jedną odpowiedź)*

a) Bardzo dużym
b) Dużym
c) Średnim
d) Małym
e) Bardzo małym
f) Trudno powiedzieć

5. **Jakie znaczenie dla procesu przygotowania obronnego ludności posiadają – Pana/Pani zdaniem – niżej wymienione obszary edukacji dla bezpieczeństwa?**

*(Prosimy utworzyć hierarchię wpisując numer nadawanej pozycji w rubrykę obok, nadając 1 – obszarowi o **największym** znaczeniu, 2 – nieco mniejszym ....., a 6 – obszarowi o **najmniejszym** znaczeniu)*

| Lp. | Wyszczególnione obszary | Przypisywana pozycja |
|---|---|---|
| a. | Obszar edukacji dla bezpieczeństwa militarnego | |
| b. | Obszar edukacji dla bezpieczeństwa politycznego | |
| c. | Obszar edukacji dla bezpieczeństwa gospodarczego (ekonomicznego) | |
| d. | Obszar edukacji dla bezpieczeństwa publicznego | |
| e. | Obszar edukacji dla bezpieczeństwa psychospołecznego | |
| f. | Obszar edukacji dla bezpieczeństwa ekologicznego | |

6. **Z jakimi zawodami w największym stopniu kojarzy się Panu/Pani (ma najwięcej wspólnego) zawód oficera wojska?**

*(Prosimy o podkreślenie wybranych – nawet większości – odpowiedzi)*

a) Kierownika (menedżera, dyrektora)
b) Nauczyciela (instruktora)
c) Wychowawcy (opiekuna i duchowego przewodnika)
d) Księdza
e) Inżyniera
f) Urzędnika
g) Innym zawodem.....

7. **Wykonywanie zawodu oficera wiąże się ze spełnianiem wielu funkcji. Które – Pana/Pani zdaniem – są najbardziej istotne?**

*(Prosimy o podkreślenie wybranych – nawet większości – odpowiedzi)*

a) Dowódcy
b) Menedżera (zarządcy)
c) Nauczyciela
d) Wychowawcy
e) Eksperta od spraw militarnych
f) Sztabowca, konceptualisty
g) Administratora sprawami obronnymi
h) Znawcy techniki
i) Obywatela

8. **Jednym z najważniejszych zadań oficera jest przygotowanie żołnierzy do działania na polu walki. Którą ze sfer tego przygotowania oficerowie realizują w większym zakresie?**

*(Prosimy podkreślić jedną odpowiedź)*

a) Dydaktyczną (przekazywanie wiedzy, kształtowanie umiejętności i nawyków)
b) Wychowawczą (kształtowanie niezbędnych postaw, wartości i cech charakterologicznych, np. odwagi, waleczności, poświęcenia, patriotyzmu, odporności itp.)
c) Obie jednakowo

9. **Która ze sfer tego przygotowania jest bardziej znacząca dla potencjału obronnego państwa?**

*(Prosimy podkreślić jedną odpowiedź)*

a) Dydaktyczna (niezbędna wiedza, umiejętności i nawyki)
b) Wychowawcza (niezbędne postawy, wartości i cechy charakterologiczne)
c) Obie są jednakowo ważne

10. **Oficerowie jako grupa społeczno-zawodowa mają określony wpływ na kształtowanie potencjału obronnego państwa. W jakich dziedzinach wpływ ten – Pana/Pani zdaniem – jest największy, w odniesieniu do działalności oficerów służby czynnej i oficerów rezerwy?**

*(Prosimy znakiem **x** wskazać wybrane – nawet większość – odpowiedzi)*

| Dziedziny | Oficerowie służby czynnej | Oficerowie rezerwy |
|---|---|---|
| a) Wypracowywanie określonych koncepcji militarnych, np. strategii obronnej | | |
| b) Organizowanie, kreowanie systemu obronnego państwa | | |
| c) Kształtowanie świadomości obronnej społeczeństwa | | |
| d) Kształtowanie postaw obronnych młodzieży | | |
| e) Kształtowanie sprawności obronnych społeczeństwa (umiejętności i nawyków) | | |
| f) Kształtowanie morale (ducha) obronnego społeczeństwa | | |
| g) Kierowanie siłami zbrojnymi na wszystkich szczeblach | | |
| h) Kierowanie pozamilitarnymi elementami systemu obronnego | | |
| i) Szkolenie i wychowanie żołnierzy | | |

11. **Jakie znaczenie – Pana/Pani zdaniem – mają te dziedziny dla potencjału obronnego państwa?**

*(Prosimy ocenić każdą dziedzinę wpisując znak **x** we właściwą rubrykę)*

| Lp. | Dziedziny | Ocena | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | | Bardzo duże | Duże | Średnie | Małe | Bardzo małe | Trudno powiedzieć |
| a. | Wypracowywanie określonych koncepcji militarnych, np. strategii obronnej | | | | | | |
| b. | Organizowanie, kreowanie systemu obronnego państwa | | | | | | |
| c. | Kształtowanie świadomości obronnej społeczeństwa | | | | | | |
| d. | Kształtowanie postaw obronnych młodzieży | | | | | | |

| | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| e. | Kształtowanie sprawności obronnych społeczeństwa (umiejętności i nawyków) | | | | | | |
| f. | Kształtowanie morale (ducha) obronnego społeczeństwa | | | | | | |
| g. | Kierowanie siłami zbrojnymi na wszystkich szczeblach | | | | | | |
| h. | Kierowanie pozamilitarnymi elementami systemu obronnego | | | | | | |
| i. | Szkolenie i wychowanie żołnierzy | | | | | | |

**12. W jakim stopniu, ogólnie biorąc, oficerowie są – Pana/Pani zdaniem – przygotowani do realizacji zadań z zakresu edukacji obronnej?**

*(Prosimy znakiem **x** wskazać po jednej odpowiedzi)*

| Oceny | Oficerowie służby czynnej | Oficerowie rezerwy |
|---|---|---|
| a) Bardzo dobrze | | |
| b) Dobrze | | |
| c) Dostatecznie | | |
| d) Niedostatecznie | | |
| e) Trudno powiedzieć | | |

**13. Jak ocenia Pan/Pani udział (zaangażowanie) oficerów w działalność na rzecz podstawowych podsystemów edukacji obronnej społeczeństwa?**

*(Prosimy ocenić każdy podsystem wpisując znak **x** we właściwą rubrykę)*

| Lp. | Podsystemy edukacji obronnej... | Ocena | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | | Bardzo duży | Duży | Średni | Mały | Bardzo mały | Żaden | Trudno powiedzieć |
| | ***Udział oficerów służby czynnej*** | | | | | | | |
| a. | ... kadr kierowniczych administracji państwowej i samorządowej | | | | | | | |
| b. | ... personelu wykonawczego | | | | | | | |
| c. | ... w siłach zbrojnych | | | | | | | |
| d. | ... w resorcie spraw wewnętrznych i administracji | | | | | | | |
| e. | ... w Obronie Cywilnej | | | | | | | |
| f. | ... w ramach samoobrony ludności | | | | | | | |
| g. | ... w obszarze wychowania proobronnego w rodzinie | | | | | | | |
| h. | ... prowadzonej przez stowarzyszenia i organizacje społeczne | | | | | | | |
| i. | ... realizowanej przez środki masowego przekazu | | | | | | | |
| j. | ... młodzieży szkolnej i akademickiej | | | | | | | |
| | ***Udział oficerów rezerwy*** | | | | | | | |
| a2. | ... kadr kierowniczych administracji państwowej i samorządowej | | | | | | | |
| b2. | ... personelu wykonawczego | | | | | | | |
| c2. | ... w siłach zbrojnych | | | | | | | |
| d2. | ... w resorcie spraw wewnętrznych i administracji | | | | | | | |

| | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| e2. | ... w Obronie Cywilnej | | | | | | | |
| f2. | ... w ramach samoobrony ludności | | | | | | | |
| g2. | ... w obszarze wychowania proobronnego w rodzinie | | | | | | | |
| h2. | ... prowadzonej przez stowarzyszenia i organizacje społeczne | | | | | | | |
| i2. | ... realizowanej przez środki masowego przekazu | | | | | | | |
| j2. | ... młodzieży szkolnej i akademickiej | | | | | | | |

**14. W jakich działaniach powinien wyrażać się udział oficerów służby czynnej i oficerów rezerwy w realizacji zadań w zakresie edukacji obronnej społeczeństwa?**

*(Prosimy znakiem **x** wskazać wybrane – nawet większość – odpowiedzi)*

| Dziedziny | Oficerowie służby czynnej | Oficerowie rezerwy |
|---|---|---|
| a) Prowadzenie zajęć z przysposobienia obronnego w szkołach ponadpodstawowych | | |
| b) Upowszechnianie wiedzy obronnej wśród żołnierzy | | |
| c) Upowszechnianie wiedzy obronnej w społeczeństwie | | |
| d) Kształtowanie wartości, postaw i zachowań obronnych żołnierzy | | |
| e) Kształtowanie wartości, postaw i zachowań obronnych społeczeństwa | | |
| f) Kształtowanie pozytywnego stosunku społeczeństwa do wojska i zadań obronnych | | |
| g) Upowszechnianie tradycji oręża polskiego | | |
| h) Popularyzowanie sportów obronnych | | |

**15. Jakie inne zadania powinni realizować oficerowie w zakresie edukacji obronnej społeczeństwa?**

Oficerowie służby czynnej .....

.....

.....
.....

Oficerowie rezerwy .....
.....
.....
.....
.....

**16. W jakim zakresie poza wojskiem oficerowie uczestniczą – Pana/Pani zdaniem – w wyszczególnionych formach popularyzacji spraw obronności i kształtowania postaw proobronnych społeczeństwa?**

*(Prosimy ocenić każdą formę wpisując znak **x** we właściwą rubrykę)*

| Lp. | Forma działalności | Ocena zakresu | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | | **Bardzo duży** | **Duży** | **Średni** | **Mały** | **Bardzo mały** | **Żaden** | **Trudno powiedzieć** |
| | ***Udział oficerów służby czynnej*** | | | | | | | |
| a. | Uroczystości rocznicowe | | | | | | | |
| b. | Konkursy | | | | | | | |
| c. | Konferencje naukowe | | | | | | | |
| d. | Spotkania środowiskowe (np. w szkołach, w zakładach pracy) | | | | | | | |
| e. | Podróże historyczne, wycieczki | | | | | | | |
| f. | Szkolenie obronne (paramilitarne) | | | | | | | |
| g. | Zawody sportowo-obronne | | | | | | | |
| h. | Wystąpienia w masmediach (R-TV, prasa) | | | | | | | |
| i. | Działalność w organizacjach paramilitarnych | | | | | | | |
| | ***Udział oficerów rezerwy*** | | | | | | | |
| a2. | Uroczystości rocznicowe | | | | | | | |
| b2. | Konkursy | | | | | | | |
| c2. | Konferencje naukowe | | | | | | | |
| d2. | Spotkania środowiskowe (np. w szkołach, w zakładach pracy) | | | | | | | |

| | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| e2. | Podróże historyczne, wycieczki | | | | | | | |
| f2. | Szkolenie paramilitarne | | | | | | | |
| g2. | Zawody sportowo-obronne | | | | | | | |
| h2. | Wystąpienia w masmediach | | | | | | | |
| i2. | Działalność w organizacjach paramilitarnych | | | | | | | |

**17. Jak ocenia Pan/Pani jakość realizowanych przez oficerów zadań w zakresie edukacji obronnej społeczeństwa?**

*(Prosimy ocenić każdy obszar wpisując znak **x** we właściwą rubrykę)*

| Lp. | Realizacja zadań | Ocena | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | | **Bardzo wysoko** | **Wysoko** | **Średnio** | **Nisko** | **Bardzo nisko** | **Trudno powiedzieć** |
| ***Przez oficerów służby czynnej*** | | | | | | | |
| a. | W wojsku | | | | | | |
| b. | Poza wojskiem | | | | | | |
| ***Przez oficerów rezerwy*** | | | | | | | |
| a2. | W wojsku | | | | | | |
| b2. | Poza wojskiem | | | | | | |

**18. Jak ocenia Pan/Pani kompetencje oficerów związane z proobronnym oddziaływaniem na społeczeństwo?**

*(Prosimy ocenić każdy rodzaj wpisując znak **x** we właściwą rubrykę)*

| Lp. | Rodzaj kompetencji | Ocena | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | | **Bardzo wysoko** | **Wysoko** | **Średnio** | **Nisko** | **Bardzo nisko** | **Trudno powiedzieć** |
| | ***Oficerów służby czynnej*** | | | | | | |
| a. | Specjalistyczne (wiedza i umiejętności w obszarze pracy zawodowej – wojskowe, techniczne itp.) | | | | | | |
| b. | Dydaktyczne (umiejętność nauczania) | | | | | | |
| c. | Wychowawcze (umiejętność kształtowania charakteru) | | | | | | |
| d. | Psychologiczne (zdolność wywierania wpływu, motywowania do działania) | | | | | | |
| e. | Organizacyjne | | | | | | |
| f. | Społeczne (umiejętność kooperacji, oddziaływania na zbiorowości społeczne, sterowania procesami społecznymi) | | | | | | |
| g. | Moralne (zdolność refleksji nad własnym działaniem, postępowanie zgodne z normami życia społecznego) | | | | | | |
| | ***Oficerów rezerwy*** | | | | | | |
| a2. | Specjalistyczne (wiedza i umiejętności w obszarze pracy zawodowej – wojskowe, techniczne itp.) | | | | | | |
| b2. | Dydaktyczne (umiejętność nauczania) | | | | | | |
| c2. | Wychowawcze (umiejętność kształtowania charakteru) | | | | | | |
| d2. | Psychologiczne (zdolność wywierania wpływu, motywowania do działania) | | | | | | |
| e2. | Organizacyjne | | | | | | |

| | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| f2. | Społeczne (umiejętność kooperacji, oddziaływania na zbiorowości społeczne, sterowania procesami społecznymi) | | | | | | |
| g2. | Moralne (zdolność refleksji nad własnym działaniem, postępowanie zgodne z normami życia społecznego) | | | | | | |

**19. Jak ocenia Pan/Pani oddziaływanie oficerów na przygotowanie obronne społeczeństwa (szeroko rozumiane) w następujących sferach?**

*(Prosimy ocenić każdą sferę wpisując znak **x** we właściwą rubrykę)*

| Lp. | Sfery oddziaływania | Ocena | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | | **Bardzo duże** | **Duże** | **Średnie** | **Małe** | **Bardzo małe** | **Trudno powiedzieć** |
| | ***Oficerów służby czynnej*** | | | | | | |
| a. | Informacyjnej (dostarczanie wiedzy) | | | | | | |
| b. | Emocjonalnej (kształtowanie właściwego stosunku, nastawienia uczuciowego) | | | | | | |
| c. | Motywacyjnej (kształtowanie woli do obrony) | | | | | | |
| d. | Czynnościowej (kształtowanie umiejętności właściwego działania) | | | | | | |
| | ***Oficerów rezerwy*** | | | | | | |
| a2. | Informacyjnej (dostarczanie wiedzy) | | | | | | |
| b2. | Emocjonalnej (kształtowanie właściwego stosunku, nastawienia uczuciowego) | | | | | | |
| c2. | Motywacyjnej (kształtowanie woli do obrony) | | | | | | |
| d2. | Czynnościowej (kształtowanie umiejętności właściwego działania) | | | | | | |

**20. W jakim zakresie w praktyce oficerowie są wykorzystywani do realizacji zadań edukacji obronnej poza wojskiem?**

*(Prosimy ocenić każdą kategorię wpisując znak **x** we właściwą rubrykę)*

| Lp. | Kategoria oficerów | Ocena | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | | **Bardzo dużym** | **Dużym** | **Średnim** | **Małym** | **Bardzo małym** | **Trudno powiedzieć** |
| a. | Generałowie | | | | | | |
| b. | Oficerowie starsi | | | | | | |
| c. | Oficerowie młodsi | | | | | | |
| d. | Oficerowie rezerwy | | | | | | |

**21. Udział oficerów w kształtowaniu świadomości obronnej społeczeństwa dokonuje się wieloma kanałami. Które – Pana/Pani zdaniem – są najbardziej znaczące, efektywne?**

*(Prosimy o podkreślenie wybranych – nawet większości – odpowiedzi)*

a) Telewizja
b) Radio
c) Prasa i wydawnictwa
d) Internet
e) Masowe imprezy patriotyczne
f) Oddziaływanie poprzez angażowanie się w edukację szkolną (zajęcia z PO, spotkania, organizacja imprez, patronaty)
g) Oddziaływanie poprzez system stowarzyszeń paramilitarnych (OC, LOK, TWO, „Strzelec" itp)
h) Oddziaływanie poprzez system stowarzyszeń kombatanckich
i) Oddziaływanie poprzez system stowarzyszeń byłych żołnierzy zawodowych i żołnierzy rezerwy
j) Instytucja (przebieg) służby zasadniczej
k) Kontakty ze środowiskiem cywilnym związane z realizacją zasadniczej służby wojskowej (przysięga i inne ceremonie, spotkania z przedstawicielami rodzin itp.)
l) Udział w konferencjach (sympozjach, seminariach) naukowych

**22. Które z wyszczególnionych kanałów są – Pana/Pani zdaniem – najczęściej wykorzystywane?**

*(Prosimy znakiem **x** wskazać wybrane – nawet większość – odpowiedzi)*

| Wykorzystywane kanały | Przez oficerów służby czynnej | Przez oficerów rezerwy |
|---|---|---|
| a) Telewizja | | |
| b) Radio | | |
| c) Prasa i wydawnictwa | | |
| d) Internet | | |
| e) Masowe imprezy patriotyczne | | |
| f) Oddziaływanie poprzez angażowanie się w edukację szkolną (zajęcia z PO, spotkania, organizacja imprez, patronaty) | | |
| g) Oddziaływanie poprzez system stowarzyszeń paramilitarnych (OC, LOK, TWO, „Strzelec" itp) | | |
| h) Oddziaływanie poprzez system stowarzyszeń kombatanckich | | |
| i) Oddziaływanie poprzez system stowarzyszeń byłych żołnierzy zawodowych i żołnierzy rezerwy | | |
| j) Instytucja (przebieg) służby zasadniczej | | |
| k) Kontakty ze środowiskiem cywilnym związane z realizacją zasadniczej służby wojskowej (przysięga i inne ceremonie, spotkania z przedstawicielami rodzin itp.) | | |
| l) Udział w konferencjach (sympozjach, seminariach) naukowych | | |

## METRYCZKA

| Do celów analitycznych prosimy także podać kilka danych o sobie: | |
|---|---|
| **23. Płeć** | a) Mężczyzna<br>b) Kobieta |
| **24. Czy pochodzi Pan/Pani z rodziny zawodowych wojskowych** | a) Tak<br>b) Nie |
| **25. Miejsce pracy** | a) Szkolnictwo gimnazjalne i średnie<br>b) Szkolnictwo wyższe<br>c) Administracja rządowa<br>d) Administracja samorządowa<br>e) Służby porządkowo-ochronne /Policja, Straż Miejska Straż Graniczna, Służba Więzienna itp./<br>f) Służby ratownicze /PSP,OSP itp./<br>g) Zakład produkcyjny<br>h) Bezrobotny(a)<br>i) Inne (jakie?) ..... |
| **26. Charakter zajmowanego stanowiska** | a) Kierownicze:<br>1. administracyjne<br>2. naukowo-dydaktyczne<br>3. inne (jakie?) .....<br>b) Wykonawcze:<br>1. administracyjne<br>2. naukowo-dydaktyczne<br>3. inne (jakie?)<br>..... |
| **27. Staż pracy zawodowej** | a) Do 5 lat<br>b) Powyżej 5 do 10 lat<br>c) Powyżej 10 do 20 lat<br>d) Powyżej 20 do 30 lat<br>e) Powyżej 30 lat |

| | |
|---|---|
| **28. Miejsce zamieszkania** | a) Wieś /osada/<br>b) Miasto do 20 tys. mieszkańców<br>c) Miasto powyżej 20 tys. do 100 tys. mieszkańców<br>d) Miasto powyżej 100 tys. do 500 tys. mieszkańców<br>e) Miasto powyżej 500 tys. mieszkańców |
| **29. Wykształcenie** | a) Średnie, pomaturalne<br>b) Wyższe licencjackie<br>c) Wyższe magisterskie<br>d) Doktorat |

**Jeżeli czujecie Państwo potrzebę dodatkowego wypowiedzenia się w podejmowanych kwestiach prosimy uczynić to poniżej**

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

INSTYTUT NAUK HUMANISTYCZNYCH

# KWESTIONARIUSZ
**(MISJA-R)**

**Szanowni Państwo**

Instytut Nauk Humanistycznych AON prowadzi pogłębione badania nad zawodem oficera Wojska Polskiego. Ta ich część poświęcona jest pedagogicznej misji oficerów (w tym oficerów rezerwy) w procesie kształtowania potencjału obronnego państwa.

Zwracamy się do Pana/Pani z uprzejmą prośbą o udział w tych badaniach, o udzielenie szczerych i wyczerpujących odpowiedzi na pytania zawarte w niniejszym kwestionariuszu.

Materiał zebrany w trakcie badań będzie przedmiotem naukowych analiz, a uzyskane wyniki zostaną przedstawione kierownictwu MON i zainteresowanym instytucjom wojskowym.

**Gwarantujemy pełną anonimowość i serdecznie dziękujemy za udział w badaniach.**

**Warszawa 2004**

1. **Wykonywanie zawodu oficera wiąże się ze spełnianiem wielu funkcji. Które – Pana/Pani zdaniem – są najbardziej istotne?**

   *(Prosimy o podkreślenie wybranych – nawet większości – odpowiedzi)*

   a) Dowódcy
   b) Menedżera (zarządcy)
   c) Nauczyciela
   d) Wychowawcy
   e) Eksperta od spraw militarnych
   f) Sztabowca, konceptualisty
   g) Administratora sprawami obronnymi
   h) Znawcy techniki
   i) Obywatela

2. **Jednym z najważniejszych zadań oficera jest przygotowanie żołnierzy do działania na polu walki. Którą ze sfer tego przygotowania oficerowie realizują w większym zakresie?**

   *(Prosimy podkreślić jedną odpowiedź)*

   a) Dydaktyczną (przekazywanie wiedzy, kształtowanie umiejętności i nawyków)
   b) Wychowawczą (kształtowanie niezbędnych postaw, wartości i cech charakterologicznych, np. odwagi, waleczności, poświęcenia, patriotyzmu, odporności itp.)
   c) Obie jednakowo

3. **Która ze sfer tego przygotowania jest bardziej znacząca dla potencjału obronnego państwa?**

   *(Prosimy podkreślić jedną odpowiedź)*

   a) Dydaktyczna (niezbędna wiedza, umiejętności i nawyki)
   b) Wychowawcza (niezbędne postawy, wartości i cechy charakterologiczne)
   c) Obie są jednakowo ważne

4. **Oficerowie jako grupa społeczno-zawodowa mają określony wpływ na kształtowanie potencjału obronnego państwa. W jakich dziedzinach wpływ ten – Pana/Pani zdaniem – jest największy, w odniesieniu do działalności oficerów służby czynnej i oficerów rezerwy?**

*(Prosimy znakiem **x** wskazać wybrane – nawet większość – odpowiedzi)*

| Dziedziny | Oficerowie służby czynnej | Oficerowie rezerwy |
|---|---|---|
| a) Wypracowywanie określonych koncepcji militarnych, np. strategii obronnej | | |
| b) Organizowanie, kreowanie systemu obronnego państwa | | |
| c) Kształtowanie świadomości obronnej społeczeństwa | | |
| d) Kształtowanie postaw obronnych młodzieży | | |
| e) Kształtowanie sprawności obronnych społeczeństwa (umiejętności i nawyków) | | |
| f) Kształtowanie morale (ducha) obronnego społeczeństwa | | |
| g) Kierowanie siłami zbrojnymi na wszystkich szczeblach | | |
| h) Kierowanie pozamilitarnymi elementami systemu obronnego | | |
| i) Szkolenie i wychowanie żołnierzy | | |

5. **Jakie znaczenie – Pana/Pani zdaniem – mają te dziedziny dla potencjału obronnego państwa?**

*(Prosimy ocenić każdą dziedzinę wpisując znak **x** we właściwą rubrykę)*

| Lp. | Dziedziny | Ocena | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | | Bardzo duże | Duże | Średnie | Małe | Bardzo małe | Trudno powiedzieć |
| a. | Wypracowywanie określonych koncepcji militarnych, np. strategii obronnej | | | | | | |
| b. | Organizowanie, kreowanie systemu obronnego państwa | | | | | | |
| c. | Kształtowanie świadomości obronnej społeczeństwa | | | | | | |
| d. | Kształtowanie postaw obronnych młodzieży | | | | | | |

| | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| e. | Kształtowanie sprawności obronnych społeczeństwa (umiejętności i nawyków) | | | | | | |
| f. | Kształtowanie morale (ducha) obronnego społeczeństwa | | | | | | |
| g. | Kierowanie siłami zbrojnymi na wszystkich szczeblach | | | | | | |
| h. | Kierowanie pozamilitarnymi elementami systemu obronnego | | | | | | |
| i. | Szkolenie i wychowanie żołnierzy | | | | | | |

6. **W jakim stopniu – Pana/Pani zdaniem – system edukacji obronnej społeczeństwa wpływa na siłę potencjału obronnego państwa?**

*(Prosimy podkreślić jedną odpowiedź)*

a) Bardzo dużym
b) Dużym
c) Średnim
d) Małym
e) Bardzo małym
f) Trudno powiedzieć

7. **W jakim stopniu, ogólnie biorąc, oficerowie są – Pana/Pani zdaniem – przygotowani do realizacji zadań z zakresu edukacji obronnej?**

*(Prosimy znakiem **x** wskazać po jednej odpowiedzi)*

| Oceny | Oficerowie służby czynnej | Oficerowie rezerwy |
|---|---|---|
| a) Bardzo dobrze | | |
| b) Dobrze | | |
| c) Dostatecznie | | |
| d) Niedostatecznie | | |
| e) Trudno powiedzieć | | |

8. **Jak ocenia Pan/Pani udział (zaangażowanie) oficerów w działalność na rzecz podstawowych podsystemów edukacji obronnej społeczeństwa?**

*(Prosimy ocenić każdy podsystem wpisując znak **x** we właściwą rubrykę)*

| Lp. | Podsystemy edukacji obronnej... | Ocena | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | | Bardzo duży | Duży | Średni | Mały | Bardzo mały | Żaden | Trudno powiedzieć |
| | ***Udział oficerów służby czynnej*** | | | | | | | |
| a. | ... kadr kierowniczych administracji państwowej i samorządowej | | | | | | | |
| b. | ... personelu wykonawczego | | | | | | | |
| c. | ... w siłach zbrojnych | | | | | | | |
| d. | ... w resorcie spraw wewnętrznych i administracji | | | | | | | |
| e. | ... w Obronie Cywilnej | | | | | | | |
| f. | ... w ramach samoobrony ludności | | | | | | | |
| g. | ... w obszarze wychowania proobronnego w rodzinie | | | | | | | |
| h. | ... prowadzonej przez stowarzyszenia i organizacje społeczne | | | | | | | |
| i. | ... realizowanej przez środki masowego przekazu | | | | | | | |
| j. | ... młodzieży szkolnej i akademickiej | | | | | | | |
| | ***Udział oficerów rezerwy*** | | | | | | | |
| a2. | ... kadr kierowniczych administracji państwowej i samorządowej | | | | | | | |
| b2. | ... personelu wykonawczego | | | | | | | |
| c2. | ... w siłach zbrojnych | | | | | | | |
| d2. | ... w resorcie spraw wewnętrznych i administracji | | | | | | | |

| | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| e2. | ... w Obronie Cywilnej | | | | | | | |
| f2. | ... w ramach samoobrony ludności | | | | | | | |
| g2. | ... w obszarze wychowania proobronnego w rodzinie | | | | | | | |
| h2. | ... prowadzonej przez stowarzyszenia i organizacje społeczne | | | | | | | |
| i2. | ... realizowanej przez środki masowego przekazu | | | | | | | |
| j2. | ... młodzieży szkolnej i akademickiej | | | | | | | |

**9. W jakich działaniach powinien wyrażać się udział oficerów służby czynnej i oficerów rezerwy w realizacji zadań w zakresie edukacji obronnej społeczeństwa?**

*(Prosimy znakiem **x** wskazać wybrane – nawet większość – odpowiedzi)*

| **Dziedziny** | **Oficerowie służby czynnej** | **Oficerowie rezerwy** |
|---|---|---|
| a) Prowadzenie zajęć z przysposobienia obronnego w szkołach ponadpodstawowych | | |
| b) Upowszechnianie wiedzy obronnej wśród żołnierzy | | |
| c) Upowszechnianie wiedzy obronnej w społeczeństwie | | |
| d) Kształtowanie wartości, postaw i zachowań obronnych żołnierzy | | |
| e) Kształtowanie wartości, postaw i zachowań obronnych społeczeństwa | | |
| f) Kształtowanie pozytywnego stosunku społeczeństwa do wojska i zadań obronnych | | |
| g) Upowszechnianie tradycji oręża polskiego | | |
| h) Popularyzowanie sportów obronnych | | |

**10. Jakie inne zadania powinni realizować oficerowie rezerwy w zakresie edukacji obronnej społeczeństwa?**

.....

.....

.....

.....

.....

**11. Jak ocenia Pan/Pani jakość realizowanych przez oficerów zadań w zakresie edukacji obronnej społeczeństwa?**

*(Prosimy ocenić każdy obszar wpisując znak **x** we właściwą rubrykę)*

| Lp. | Realizacja zadań | Ocena | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | | **Bardzo wysoko** | **Wysoko** | **Średnio** | **Nisko** | **Bardzo nisko** | **Trudno powiedzieć** |
| | ***Przez oficerów służby czynnej*** | | | | | | |
| a. | W wojsku | | | | | | |
| b. | Poza wojskiem | | | | | | |
| | ***Przez oficerów rezerwy*** | | | | | | |
| a2. | W wojsku | | | | | | |
| b2. | Poza wojskiem | | | | | | |

**12. Jak ocenia Pan/Pani kompetencje oficerów związane z proobronnym oddziaływaniem na społeczeństwo?**

*(Prosimy ocenić każdy rodzaj wpisując znak **x** we właściwą rubrykę)*

| Lp. | Rodzaj kompetencji | Ocena | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | | **Bardzo wysoko** | **Wysoko** | **Średnio** | **Nisko** | **Bardzo nisko** | **Trudno powiedzieć** |
| | ***Oficerów służby czynnej*** | | | | | | |
| a. | Specjalistyczne (wiedza i umiejętności w obszarze pracy zawodowej – wojskowe, techniczne itp.) | | | | | | |
| b. | Dydaktyczne (umiejętność nauczania) | | | | | | |
| c. | Wychowawcze (umiejętność kształtowania charakteru) | | | | | | |

| | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| d. | Psychologiczne (zdolność wywierania wpływu, motywowania do działania) | | | | | | |
| e. | Organizacyjne | | | | | | |
| f. | Społeczne (umiejętność kooperacji, oddziaływania na zbiorowości społeczne, sterowania procesami społecznymi) | | | | | | |
| g. | Moralne (zdolność refleksji nad własnym działaniem, postępowanie zgodne z normami życia społecznego) | | | | | | |
| | ***Oficerów rezerwy*** | | | | | | |
| a2. | Specjalistyczne (wiedza i umiejętności w obszarze pracy zawodowej – wojskowe, techniczne itp.) | | | | | | |
| b2. | Dydaktyczne (umiejętność nauczania) | | | | | | |
| c2. | Wychowawcze (umiejętność kształtowania charakteru) | | | | | | |
| d2. | Psychologiczne (zdolność wywierania wpływu, motywowania do działania) | | | | | | |
| e2. | Organizacyjne | | | | | | |
| f2. | Społeczne (umiejętność kooperacji, oddziaływania na zbiorowości społeczne, sterowania procesami społecznymi) | | | | | | |
| g2. | Moralne (zdolność refleksji nad własnym działaniem, postępowanie zgodne z normami życia społecznego) | | | | | | |

**13. Jak ocenia Pan/Pani oddziaływanie oficerów na przygotowanie obronne społeczeństwa (szeroko rozumiane) w następujących sferach?**

*(Prosimy ocenić każdą sferę wpisując znak **x** we właściwą rubrykę)*

| Lp. | Sfery oddziaływania | Ocena | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | | **Bardzo duże** | **Duże** | **Średnie** | **Małe** | **Bardzo małe** | **Trudno powiedzieć** |
| | ***Oficerów służby czynnej*** | | | | | | |
| a. | Informacyjnej (dostarczanie wiedzy) | | | | | | |
| b. | Emocjonalnej (kształtowanie właściwego stosunku, nastawienia uczuciowego) | | | | | | |
| c. | Motywacyjnej (kształtowanie woli do obrony) | | | | | | |
| d. | Czynnościowej (kształtowanie umiejętności właściwego działania) | | | | | | |
| | ***Oficerów rezerwy*** | | | | | | |
| a2. | Informacyjnej (dostarczanie wiedzy) | | | | | | |
| b2. | Emocjonalnej (kształtowanie właściwego stosunku, nastawienia uczuciowego) | | | | | | |
| c2. | Motywacyjnej (kształtowanie woli do obrony) | | | | | | |
| d2. | Czynnościowej (kształtowanie umiejętności właściwego działania) | | | | | | |

**14. W jakim zakresie w praktyce oficerowie są wykorzystywani do realizacji zadań edukacji obronnej poza wojskiem?**

*(Prosimy ocenić każdą kategorię wpisując znak **x** we właściwą rubrykę)*

| Lp. | Kategoria oficerów | Ocena | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | | **Bardzo dużym** | **Dużym** | **Średnim** | **Małym** | **Bardzo małym** | **Trudno powiedzieć** |
| a. | Oficerowie służby czynnej | | | | | | |
| b. | Oficerowie rezerwy | | | | | | |

**15. Udział oficerów w kształtowaniu świadomości obronnej społeczeństwa dokonuje się wieloma kanałami. Które – Pana/Pani zdaniem – są najbardziej znaczące, efektywne?**

*(Prosimy o podkreślenie wybranych – nawet większości – odpowiedzi)*

a) Telewizja
b) Radio
c) Prasa i wydawnictwa
d) Internet
e) Masowe imprezy patriotyczne
f) Oddziaływanie poprzez angażowanie się w edukację szkolną (zajęcia z PO, spotkania, organizacja imprez, patronaty)
g) Oddziaływanie poprzez system stowarzyszeń paramilitarnych (OC, LOK, TWO, „Strzelec" itp)
h) Oddziaływanie poprzez system stowarzyszeń kombatanckich
i) Oddziaływanie poprzez system stowarzyszeń byłych żołnierzy zawodowych i żołnierzy rezerwy
j) Instytucja (przebieg) służby zasadniczej
k) Kontakty ze środowiskiem cywilnym związane z realizacją zasadniczej służby wojskowej (przysięga i inne ceremonie, spotkania z przedstawicielami rodzin itp.)
l) Udział w konferencjach (sympozjach, seminariach) naukowych

16. **Które z wyszczególnionych kanałów są – Pana/Pani zdaniem – najczęściej wykorzystywane?**

*(Prosimy znakiem **x** wskazać wybrane – nawet większość – odpowiedzi)*

| Wykorzystywane kanały | Przez oficerów służby czynnej | Przez oficerów rezerwy |
|---|---|---|
| a) Telewizja | | |
| b) Radio | | |
| c) Prasa i wydawnictwa | | |
| d) Internet | | |
| e) Masowe imprezy patriotyczne | | |
| f) Oddziaływanie poprzez angażowanie się w edukację szkolną (zajęcia z PO, spotkania, organizacja imprez, patronaty) | | |
| g) Oddziaływanie poprzez system stowarzyszeń paramilitarnych (OC, LOK, TWO, „Strzelec" itp) | | |
| h) Oddziaływanie poprzez system stowarzyszeń kombatanckich | | |
| i) Oddziaływanie poprzez system stowarzyszeń byłych żołnierzy zawodowych i żołnierzy rezerwy | | |
| j) Instytucja (przebieg) służby zasadniczej | | |
| k) Kontakty ze środowiskiem cywilnym związane z realizacją zasadniczej służby wojskowej (przysięga i inne ceremonie, spotkania z przedstawicielami rodzin itp.) | | |
| l) Udział w konferencjach (sympozjach, seminariach) naukowych | | |

17. **Czy uczestniczy Pan/Pani w działaniach mających na celu popularyzację i propagowanie spraw obronności?**

*(W odniesieniu do każdej formy prosimy zaznaczyć znakiem **x** właściwą odpowiedź)*

| Forma działania | Biorę udział | | Nie biorę udziału |
|---|---|---|---|
| | jako uczestnik | jako organizator | |
| a) Konkursy | | | |
| b) Konferencje popularnonaukowe | | | |
| c) Forum dyskusyjne | | | |
| d) Konwersatoria i seminaria | | | |

| | | | |
|---|---|---|---|
| e) Podróże historyczno-wojskowe i wycieczki | | | |
| f) Uroczystości rocznicowe | | | |
| g) Szkolenie obronne (paramilitarne) | | | |
| h) Zawody sportowo-obronne | | | |
| i) Imprezy patriotyczno - obronne | | | |
| j) Spotkania środowiskowe (np. w szkołach, w zakładach pracy) | | | |

**18. Czy bierze Pan/Pani udział w przedsięwzięciach związanych z obronnością w ramach Sojuszu Północnoatlantyckiego ?**

*(Prosimy podkreślić jedną odpowiedź)*

a) Tak - jako organizator

b) Tak - jako uczestnik

c) Tak – jako organizator i jako uczestnik

d) Nie biorę udziału

Jeśli tak, to proszę podać przykłady realizowanych przedsięwzięć/imprez:

.....

.....

.....

.....

**19. Czy bierze Pan/Pani udział w przedsięwzięciach związanych z obronnością w ramach „Partnerstwa dla Pokoju"?**

*(Prosimy podkreślić jedną odpowiedź)*

a) Tak - jako organizator

b) Tak - jako uczestnik

c) Tak - jako organizator i jako uczestnik

d) Nie biorę udziału

Jeśli tak, to proszę podać przykłady realizowanych przedsięwzięć/imprez:

.....

.....

.....

.....

**20. Jak ocenia Pan/Pani jakość realizowanych przez oficerów rezerwy zadań w zakresie edukacji obronnej społeczeństwa?**

*(Prosimy podkreślić jedną odpowiedź)*

a) Bardzo wysoko

b) Wysoko

c) Średnio

d) Nisko

e) Bardzo nisko

f) Trudno powiedzieć

**21. W jakim stopniu Pana/Pani macierzysta organizacja, skupiająca oficerów rezerwy, angażuje się w działania związane z edukacją obronną społeczeństwa?**

*(Prosimy podkreślić jedną odpowiedź)*

a) Bardzo dużym

b) Dużym

c) Średnim

d) Małym

e) Bardzo małym

f) Nie angażuje się

g) Nie należę do żadnej organizacji

h) Trudno powiedzieć

## METRYCZKA

| **Do celów analitycznych prosimy także podać kilka danych o sobie:**<br>*(Prosimy o podkreślenie [oraz uzupełnienie] wybranej odpowiedzi)* | |
|---|---|
| **22. Korpus osobowy** | **a) Generał**<br>**b) Oficer starszy**<br>**c) Oficer młodszy** |
| **23. Charakterystyka stanowiska zajmowanego przed odejściem ze służby** | **a) Dowódcze**<br>**b) Sztabowe**<br>**c) Logistyczne**<br>**d) Wychowawcze**<br>**e) Administracyjne**<br>**f) Naukowo-dydaktyczne**<br>**g) Inne.....** |
| **24. Staż zawodowej służby wojskowej** | **a) Do 5 lat**<br>**b) Powyżej 5 do 10 lat**<br>**c) Powyżej 10 do 20 lat**<br>**d) Powyżej 20 do 30 lat**<br>**e) Powyżej 30 lat**<br>**f) Tylko po przeszkoleniu dla oficerów rezerwy** |
| **25. Ile lat minęło od zakończenia służby?** | ..... |
| **26. Przyczyny odejścia z wojska** | **a) Osiągnięty wiek emerytalny**<br>**b) Ze względu na stan zdrowia**<br>**c) Na własną prośbę**<br>**d) W wyniku redukcji**<br>**e) Z innych powodów (jakich?)**<br>.....<br>.....<br>.....<br>..... |

| | |
|---|---|
| **27. Czy należy Pan/Pani do organizacji dla oficerów rezerwy lub weteranów** | **a) Tak (jakiej?).....**<br>**.....**<br>**.....**<br>**b) Nie** |
| **28. W organizacji zajmuje Pan/Pani stanowisko** | **a) Kierownicze na szczeblu**<br>**.....**<br>**b) Członkowskie** |
| **29. Pana/Pani wykształcenie**<br>*(możliwość wielokrotnego wyboru)* | **a) Studia cywilne (jakie?)**<br>**b) Szkoła oficerska**<br>**c) Wyższa szkoła oficerska**<br>**d) SOR/SPR**<br>**e) Akademia wojskowa**<br>**f) Studia podyplomowe**<br>**g) Studia zagraniczne**<br>**h) Inne (jakie?) .....** |
| **30. Miejsce zamieszkania** | **a) Oddalony /zielony/ garnizon**<br>**b) Miasto do 20 tys. mieszkańców**<br>**c) Miasto powyżej 20 do 100 tys. mieszkańców**<br>**d) Miasto powyżej 100 do 500 tys. mieszkańców**<br>**e) Miasto powyżej 500 tys. mieszkańców** |
| **31. Pracuję w administracji cywilnej na stanowisku związanym z obronnością kraju na szczeblu** | **a) Centralnym**<br>**b) Wojewódzkim**<br>**c) Starostwa**<br>**d) Gminy**<br>**e) Nie pracuję na takim stanowisku** |
| **32. Pracuję na stanowisku związanym z obronnością kraju w** | **a) Zakładzie pracy**<br>**b) Szkole (uczelni)**<br>**c) Nie pracuję na takim stanowisku**<br>**d) Pracuję w wojsku** |

**Jeżeli czujecie Państwo potrzebę dodatkowego wypowiedzenia się w podejmowanych kwestiach prosimy uczynić to poniżej**

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

# TEZY WYWIADU NIESKATEGORYZOWANEGO

**z oficerami rezerwy pełniącymi kierownicze funkcje w organizacjach zrzeszających rezerwistów i weteranów Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej**

1. Jakie są główne cele (kierunki) działania .....?
(klubu, stowarzyszenia, związku itp.)

2. Jakie faktyczne miejsce wśród przedstawionych i przyjętych w planach na rok ..... (inny okres) zadań zajmują przedsięwzięcia na rzecz umacniania potencjału obronnego państwa?

   2a. Czym możecie się już pochwalić? (Co już zostało zrealizowane?)

   2b. Jakie główne przedsięwzięcia z tego zakresu są realizowane?

   2c. Co nowego (w zakresie form i metod oddziaływania) planujecie w przyszłości?

3. Jak Pan ocenia postawy i zaangażowanie własnych członków w pracy na rzecz umacniania potencjału obronnego państwa i z jakich przesłanek mogą one wynikać?

4. W jakim zakresie i w jaki sposób Pana organizacja realizuje działania, mające na celu popularyzowanie i propagowanie spraw obronnych w społeczeństwie ?

   - konkursy,
   - konferencje popularnonaukowe,
   - forum dyskusyjne,
   - konwersatoria i seminaria,
   - podróże historyczno-wojskowe i wycieczki,
   - uroczystości rocznicowe,
   - szkolenia obronne (paramilitarne),
   - zawody sportowo-obronne,
   - imprezy patriotyczno-obronne,
   - spotkania środowiskowe (np. w szkołach, klubach środowiskowych, zakładach pracy).
   - inne)

5. Czy istnieje zainteresowanie współpracą z Pana organizacją ze strony wyszczególnionych poniżej podmiotów życia społecznego w zakresie edukacji obronnej i umacniania potencjału obronnego państwa? W jaki sposób współpraca ta jest realizowana?

   5a. ... Ministerstwa Obrony Narodowej?

   5b. ... innych resortów administracji państwowej?

   5c. ... samorządów?

   5d. ... zakładów pracy?

   5e. ... szkół i uczelni?

   5f. ... jednostek i instytucji wojskowych w garnizonach?

   5g. ... innych organizacji i stowarzyszeń?

   5h. ... osób prywatnych?

   5i. ... innych środowisk?

6. W ramach w/w współpracy na jaką pomoc może liczyć Pana organizacja ze strony wyszczególnionych podmiotów:

   6a. ... Ministerstwa Obrony Narodowej?

   6b. ... innych resortów administracji państwowej?

   6c. ... samorządów?

   6d. ...zakładów pracy?

   6e. ... szkół i uczelni?

   6f. ... jednostek i instytucji wojskowych w garnizonach?

   6g. ... innych organizacji i stowarzyszeń?

   6h. ... osób prywatnych?

   6i. ... innych środowisk?

7. W jakim zakresie Pana organizacja angażuje się w edukację obronną społeczeństwa? W jakich podstawowych formach to się przejawia?

8. W jakim zakresie Pana organizacja angażuje się w edukację obronną własnych członków? W jakich podstawowych formach to się przejawia?

BIBLIOTEKA GŁÓWNA - ARCHIWUM
Nr ewid. 57987
Akademii Obrony Narodowej